

Julie Eidal

Fortellingen om oljeeventyret og medaljens baksider

Diskursen om olje i lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet fra 1976 til 2016

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap
Institutt for kultur, religion og samfunnsfag
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2020 Julie Eidal

Denne avhandlingen representerer 45 studiepoeng

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på studietiden for denne gang. Oppgaven markerer også starten på læreryrket. Arbeidet med masteren har vært krevende på flere måter. For det første har det vært en tilvenning å skulle fordype seg i et tema over en så lang periode. For det andre har det vært krevende i den forstand at det har vært tider med skrivesperre, noe som har vært frustrerende. Men ikke minst har arbeidet med masteroppgaven vært en spennende og lærerik prosess, fordi det har gitt meg muligheten til å undersøke et tema og en problemstilling som jeg synes er viktig i tiden vi lever i nå, og for fremtiden. Lærdommen med resultatene av oppgaven vil jeg ta med meg ut i klasserommet.

Jeg vil først og fremst takke min veileder Inger Birkeland for tilbakemeldinger, gode råd om veien videre, samtaler, oppmuntring og engasjement. Tusen takk!

Takk til Renate for korrektur. Takk til Gunn-Helen for hjelp med engelsk oversettelse av sammendraget. En ekstra takk til Eivor for dager på Krona og utveksling av erfaringer. Studietiden hadde ikke vært den samme uten deg.

Julie Eidal

Sigdal, mai 2020

Sammendrag

Det overordnede temaet for denne oppgaven er bærekraftig utvikling. Bærekraftig utvikling skal inn som et av tre tverrfaglige temaer i fagfornyelsen, som trer i kraft ved skolestart høsten 2020. Dagens elever er neste generasjon som skal drive Norge videre. Dermed avhenger klodens fremtid av barn og unge som er reflekterte og kritiske om hvordan oljenæringen påvirker miljøet. Denne oppgaven analyserer 18 norske lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet. Dette på bakgrunn av at forskning viser at læreboka dominerer undervisningen, noe som tildeler lærebøkene mye makt og setter føringer for elevenes læring. Jeg har tatt utgangspunkt i følgende problemstilling: *Hvordan fremstilles oljenæringen i Norge i lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet?*

Hensikten med oppgaven er å undersøke om lærebøkene i samfunnsfag på ungdomstrinnet kan knyttes til John Dryzeks forståelser av miljødiskurser, hvor bærekraft er en typisk miljødiskurs. Det metodiske arbeidet har jeg gjort ved hjelp av Maarten Hajers argumentative diskursanalyse, hvor begrepene metaforer og storylines er viktige. I analysen ser jeg på hvordan virkeligheten om oljenæringen oppfattes gjennom språket, i det som omtales som det vitenskapsteoretiske utgangspunktet sosialkonstruktivisme. Miljødiskursen som viser seg å være fremtredende i lærebøkene er bærekraft. Forskningsfunnene viser at lærebøkene fra 1976 til 2016 fremstiller oljenæringen fra et tosidig perspektiv. Den positive siden fokuserer på at økonomisk vekst har bidratt til utviklingen av det moderne Norge. Den negative siden viser at olje er en ikke-fornybar ressurs, og kan føre til miljøproblemer. Videre er det tydelig at lærebøkene blir mer kritiske til oljenæringen for hvert tiår som går. Lærebøkene utgitt etter LK06 er preget av at man i fremtiden vektlegger mer forskning, høyere utdanning og ny teknologi. Særlig er lærebøkene utgitt etter 2010 og revideringen av LK06 i 2013, i enda større grad preget av et tydelig budskap om at oljenæringen truer jordkloden. De nye lærebøkene henvender seg direkte til elevene med reflekterende spørsmål om oljenæringen og fremtiden.

Abstract

The overall theme of this thesis is sustainable development, which is one of three interdisciplinary themes that will be introduced at the start of the school year 2020. The students of today is the next generation who will drive the development in Norway forward in the future. As such, the future of the plant thus depend on children and young peoples who can be critical and reflect on how the oil industry influence the environment. In this thesis, 18 textbooks in social science for junior high schools have been analysed. The background for this work is that research show that textbooks dominate the teaching. Thus, the textbooks have substantial power over the students learning. The basis for this thesis has been the following question: *How is the Norwegian oil industry portrayed in social science textbooks for junior high school?*

The purpose of this thesis is to investigate if the textbooks in social science for junior high school can be tied to John Dryzeks understandings of environmental discourses, where sustainability is one such discourse. The methodic work is done with help of Maarten Hajers argumentative discourse analysis, where the terms metaphors and storylines are important. The analysis will look at how reality is constructed through language, in what is referred to as social constructivism. The findings from this thesis show that the environmental discourse prominent in the textbooks is sustainability. The results show that the textbooks from 1976 to 2016 have a two-sided perspective on the oil industry. The positive side focuses on how economic growth due to oil have shaped the development of modern Norway. On the negative side, the textbooks discuss that oil is a non-renewable recourse that can have environmental consequences. Furthermore, it is apparent that the textbooks become increasingly critical of the oil industry as the decades pass. The textbooks published after LK06 are characterized by their focus on research, higher education and new technology. This is especially true for the textbooks published after 2010 and the revision of LK06 in 2013, where the message that the oil industry is threatening the planet becomes clearer. These newer textbooks speak directly to the students and contain questions for reflection regarding the oil industry and the future.

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema	8
1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål	9
1.3 Avgrensing	10
1.4 Begrepsavklaring.....	11
1.4.1 Pedagogisk tekst	11
1.4.2 Lærebok.....	11
1.5 Tidligere forskning	12
1.5.1 Om bærekraftig utvikling og olje i skolen	12
1.5.2 Om samfunnsfag og lærebøker i grunnskolen.....	13
1.6 Oppgavens struktur	16
2.0 Samfunnsfagets utvikling i grunnskolen	17
3.0 Sosiale, økonomiske og politiske forhold knyttet til oljenæringen	23
3.1 Oljenæringen som samfunnsforandrende kraft	23
3.2 Lovverk og styringsdokumenter med hensyn til utdanningspolitikk	27
4.0 Teoretisk rammeverk	29
4.1 Sosialkonstruktivismen	29
4.2 Miljødiskurser (Dryzek)	31
4.2.1 Teknisk problemsløsning	32
4.2.2 Grenser for vekst	33
4.2.3 Bærekraft.....	33
4.2.4 Grønn radikalisme	34
4.3 Økologisk modernisering (Hajer).....	35
5.0 Metode	37
5.1 Kvalitativ metodisk tilnærming.....	37
5.2 Hermeneutikk: tolkning og refleksjon.....	38

5.3 Diskurser, metaforer og storylines (Hajer).....	40
5.4 Argumentativ diskursanalyse (Hajer).....	42
5.5 Utvalgsriterier og begrunnelse for valg av lærebøker for analysen	43
5.6 Datamaterialet (presentasjon av oversikt av lærebøker som omtaler olje)	43
6.0 Analyse	47
6.1 Forskningsfunn fra lærebøkene	47
6.1.1 1970.....	47
6.1.2 1980.....	48
6.1.3 1990.....	50
6.1.4 2000.....	54
6.1.5 2010.....	60
6.2 Hva peker seg ut som mønstrene i lærebøkene?	64
6.3 Hvilke ord og uttrykk har fått avgjørende plass i lærebøkene?.....	65
6.4 Hvilke miljødiskurser kjennetegner diskursen om olje i lærebøkene?	70
6.4.1 Storyline oljeeventyret	70
6.4.2 Storyline baksiden av medaljen.....	73
6.4.3 Bærekraftsdiskursen	75
7.0 Konklusjon.....	79
7.1 Forskningsspørsmålene	79
7.1.1 Hvilke ord og uttrykk har fått avgjørende plass i lærebøkene?.....	79
7.1.2 Hvilke miljødiskurser kjennetegner oljen i lærebøkene?	80
7.2 Problemstillingen	81
7.3 Forslag til videre forskning	82
Litteraturliste.....	83
Lærebøkene	91
Vedlegg	92

1.0 Innledning

«Education is the most powerful path to sustainability» (Bokova, 2012, s. 2).

I denne masteroppgaven har jeg valgt det overordnede temaet bærekraftig utvikling. Som den tidligere generaldirektøren Irina Bokova i *FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon* (UNESCO) påpeker i sitatet ovenfor, har utdanning verdifull betydning for bærekraftig utvikling. Eksisterende læreplan *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006*

(LK06) skal erstattes av ny læreplan høsten 2020, *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020* (LK20). En viktig årsak til denne revideringen er påvirkningen fra internasjonale forhold som global oppvarming, forurensing, ekstremt forbruk, økt havnivå, tap av biologisk mangfold og ekstremvær. På nasjonalt nivå har stortingsmeldinger påvirket læreplanverket.

Stortingsmelding 28 *Fag – Fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet* (2015-2016) legger frem forslag til hvordan innholdet i grunnskolen og videregående opplæring skal fornyes for at barn og unge skal utvikle verdier, kunnskaper og holdninger som har betydning i deres fremtidige liv (Kunnskapsdepartementet, 2016, s. 5).

Stortingsmelding 28 (2015-2016) bygger på Ludvigsen-utvalgets to utredninger, NOU 2014:7 *Elevenes læring i fremtidens skole* og NOU 2015:8 *Fremtidens skole*. Her blir det lagt vekt på at samfunnet og arbeidslivet endrer seg med ny kunnskap, ny teknologi og nye utfordringer. Av den grunn er klodens fremtid avhengig av barn og unge som er reflekterte og kritiske om hvordan oljenæringen påvirker miljøet.

På bakgrunn av at bærekraftig utvikling skal inn som et av tre tverrfaglige temaer i skolen fra skolestart høsten 2020, så er dette noe jeg ønsker å undersøke i denne oppgaven. De tre tverrfaglige temaene «er ikke egne fag, men samfunnsaktuelle temaer som skal prioriteres i fag der det er relevant» (Utdanningsdirektoratet, 2018).

I samfunnsfag handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevane forstår sammenhengen mellom dei sosiale, økonomiske og miljømessige forholda ved berekraft. Kunnskap om samhengar mellom natur og samfunn, om korleis menneska påverkar klima og miljø, og om korleis levekår, levesett og demografi heng saman, bidreg til denne forståinga (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 4).

Sett i sammenheng med at bærekraftig utvikling er et bredt tema som favner mye, har jeg valgt å snevre det inn til å omhandle emnet olje. Oljenæringen har siden oljefunnet av

Ekofiskfeltet i 1969 bidratt til økonomisk vekst, flere arbeidsplasser og bedre levekår i Norge. Samtidig er det kjent at olje er en ikke-fornybar ressurs, og at oljenæringen er preget av utslipp av karbondioksid (CO₂). I denne oppgaven vil jeg gjøre en analyse som vil ta for seg oljenæringen i lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet. Jeg vil undersøke om lærebøkene tar for seg både de positive og de negative aspektene oljenæringen kan tenkes å ha. Hva hvis oljenæringen blir fremstilt entydig som noe positivt for det moderne Norge?

En annen grunn for valg av tema er at debattene om oljen er samfunnsaktuelt. Fra 2018 har fokuset i medier omkring bærekraftig utvikling omhandlet Greta Thunberg og klimastreiker. Greta Thunberg har blitt et navn de fleste kjenner til. Hun startet bevegelsen *Skolstrejk för klimatet* (engelsk: *School strike for climate*) ved å streike for miljøet hver fredag. I tillegg holdt hun demonstrasjoner utenfor Riksdagen. Hun har talt i FN og på klimatoppmøtet i Madrid 2019. *School Strike for Climate* er en internasjonal bevegelse bestående av skoleelever som deltar i demonstrasjoner for å kreve tiltak for å hindre videre global oppvarming og klimaendringer. 30. august 2019 brølte skoleelever for klimaet i det som omtales som *Klimabrølet*. Dette brølet symboliserer at klimaet blir tatt på alvor av barn og unge. Like viktig som at media tar opp miljøproblematikken, er at skolen og lærerne også bidrar til å øke interessen for bærekraft blant barn og unge. Derav er olje og oljenæringen et tema som egner seg godt for å fokusere på miljøproblematikken.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Ved utgangen av 1950-årene var det få som trodde på oljerikdommer langs norskekysten. «I et brev til Utenriksdepartementet i februar 1958 skrev Norges Geologiske Undersøkelse: ‘Man kan se bort fra mulighetene for at det skulle finnes kull, olje eller svovel på kontinentalsokkelen langs den norske kyst’» (Olje- og energidepartementet, 2019).

Første boring ble gjennomført sommeren 1966, uten hell. Det første oljefunnet på norsk sokkel var Balder i 1967. Men oljefunnet var ikke lønnsomt nok på denne tiden, og det tok lang tid før feltet ble bygget ut. Det første betydelige oljefunnet gjort på norsk sokkel skjedde to år etter, i 1969 på Ekofiskfeltet. Dette ble starten på en ny periode for Norge med økte inntekter. Fortsatt den dag i dag er olje Norges viktigste næring når det gjelder inntekter til statskassen, investeringer og andel av total verdiskapning (Olje- og energidepartementet, 2019). Statens pensjonsfond utland (Oljefondet) ble opprettet i 1990 og skulle sikre at

inntektene fra petroleumsvirksomheten skulle komme fremtidige generasjoner til gode (Smith-Solbakken & Ryggvik, 2018). I 2018 tilsvarte Oljefondet 1,6 millioner kroner per innbygger (Smith-Solbakken & Ryggvik, 2018). Selv om Oljefondet forsøker å ivareta fremtidige generasjoner, betyr det at oljenæringen gjør det?

18 år etter oljefunnet ble begrepet *bærekraftig utvikling* brukt for første gang i FN-rapporten *Vår felles framtid* (engelsk: *Our Common Future*) (FN-sambandet, 2019a). Bærekraftig utvikling defineres her som en «utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov» (Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, 1987, s. 42). Rapporten ble utgitt av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, og fikk etter hvert tilnavnet Brundtlandkommisjonen, etter leder Gro Harlem Brundtland. Rapporten skulle løse fattigdoms- og miljøproblemer i sin tid, og bidro til å forandre måten vi tenker om miljø- og utviklingsspørsmål.

Det er nå vi gjennom en positiv forvaltning av naturressursene kan legge grunnlaget for en varig økonomisk og sosial framgang som sikrer menneskets muligheter til å overleve. Vi spår ikke om framtiden; men på grunnlag av det siste og beste vitenskapelige materiale tenner vi en varsellampe. Den forteller oss at tiden er kommet til å fatte de beslutninger som trengs for å sikre livsgrunnlaget for oss selv og kommende generasjoner (Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, 1987, s. 13).

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Formålet med oppgaven er at jeg vil utvikle min egen kompetanse innenfor temaet bærekraftig utvikling for undervisning i skolen. Jeg mener at lærerutdanningen ikke har gitt meg tilstrekkelig kunnskap om bærekraftig utvikling, fordi fokuset har vært på historierelaterte temaer. Derfor opplever jeg at jeg ikke har kompetanse nok til å undervise om det som kommer til å være et av tre tverrfaglige temaer i skolen fra skolestart høsten 2020. Samme høst vil være mitt første skoleår som ferdigutdannet lektor i samfunnsfag. Dermed mener jeg det er viktig at jeg har kjennskap og kompetanse om et tema som vektlegges i skolen i årene som kommer. Ved at jeg nå tilegner meg god kompetanse på området, er jeg bedre rustet til å gå ut i klasserommet og møte elevene med god selvtillit om temaet i årene som følger. Ved å se på lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet vil jeg vite hva lærebøkene formidler om olje, og hvordan dette presenteres i forhold til bærekraftig utvikling. På den måten vet jeg hva jeg eventuelt må gjøre for å supplere lærebøkene, slik at elevene oppnår forventet læringsutbytte om temaet bærekraftig utvikling. Med bakgrunn i at jeg ser på

lærebøker fra 1976 til 2016, har jeg muligheten til å se bærekraftig utvikling og olje fra et bredere og historisk perspektiv. Det kan bidra til at jeg lager undervisningsopplegg som er nøye gjennomtenkt, og som kan se det store miljøbildet over en lengre periode.

Hensikten med oppgaven er at jeg skal se om lærebøkene i samfunnsfag på ungdomstrinnet kan knyttes til John Dryzeks forståelser av miljødiskurser, hvor bærekraft er en av disse miljødiskursene. Dette vil jeg gjøre ved hjelp av Maarten Hajers argumentative diskursanalyse forstått som metodetilnærming. Jeg tar dermed utgangspunkt i følgende problemstilling: *Hvordan fremstilles oljenæringen i Norge i lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet?* Dette er et omfattende spørsmål som vil danne rammen for denne oppgavebesvarelsen. Jeg velger å operasjonalisere oppgaven gjennom to forskningsspørsmål:

- (1) Hvilke ord og uttrykk har fått avgjørende plass i lærebøkene?
- (2) Hvilke miljødiskurser kjennetegner oljen i lærebøkene?

1.3 Avgrensning

På grunn av masteroppgavens begrensede omfang har det vært nødvendig å avgrense. Oljen er en diskurs om det moderne Norge, der velferd og velstand har ligget til grunn for samfunnsutviklingen og den norske befolkningen i 50 år. Dermed blir lærebøker og norsk skole særlig viktig å studere på grunn av skolens dobbelte formål. Like viktig som at elevene tilegner seg kunnskaper, ferdigheter og kompetanse om bruken av olje, er at elevene utvikler holdninger og verdier til klimaet og miljøet. Ved at skolen legger til rette for at elevene kan utvikle reflekterende og kritiske tenkemåter, vil de være bedre rustet til å møte samfunnet i fremtiden. I tiden vi er inne i nå, er det nevneverdig at elevene lærer om konsekvensene oljenæringen har. Dette kan forsvares med at de er neste generasjon som skal drive Norge videre.

I problemstillingen, *hvordan fremstilles oljenæringen i Norge i lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet?* har jeg avgrenset oppgaven til oljenæringen. Med oljenæringen mener jeg oljeutvinning og virksomhet knyttet til det. Videre har jeg avgrenset datamaterialet til lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet. Grunnen til dette er at bærekraftig utvikling er integrert i det norske læreplanverket, men har sin tydeligste forankring i kompetansemål i grunnskolen i samfunnsfag etter 10. trinn. Lærebøkene har jeg avgrenset til perioden 1976-

2016. Grunnen til denne tidsavgrensningen, er fordi den første læreboka som omtaler oljenæringen i Norge er fra 1976, og den siste læreboka er utgitt i 2016 på tidspunktet denne oppgaven ble påbegynt. Lærebøker på 1960-tallet omtaler olje som en ressurs, men det knyttes ikke til oljenæringen i Norge naturlig nok, siden første oljefunn var som nevnt i 1969. Jeg har heller ikke inkludert lærebøker som kombinerer lesebok og historiebok, og lærebøker som har en lettlest utgave, i oversikten over lærebøker. Dette med tanke på at jeg ser mengden data med 18 lærebøker som tilstrekkelig nok. Jeg velger heller ikke å se på andre oljeproduiserende land som omtales i lærebøker. Jeg vil i metoddelen diskutere utvalget av lærebøker.

1.4 Begrepsavklaring

I dette avsnittet vil jeg avklare hva jeg legger i begrepene pedagogisk tekst og lærebok, før jeg tar stilling til hvilket av begrepene jeg velger å bruke videre i masteroppgaven.

1.4.1 Pedagogisk tekst

Begrepet *pedagogisk tekst* er et utvidet tekstbegrep som inkluderer visuelle, auditive og verbale uttrykksmåter (Knudsen og Aamotsbakken, 2010, s. 17). I skolesammenheng er pedagogiske tekster lærebøker og digitale læringsplattformer. I slike lærings situasjoner er pedagogiske tekster knyttet til formell læring som er bestemt ut fra læreplaner og mål. Men læring kan også skje i uformelle rammer som ikke planlagt, slik som i samtaler med venner på digitale og sosiale medier (Knudsen og Aamotsbakken, 2010, s. 24). Andre former for pedagogiske tekster i uformell læring er veiskilt og togtabeller.

1.4.2 Lærebok

Johnsen (1999, s. 9) definerer lærebok som; «(...) alle trykte læremidler som dekker vesentlige sider av et fags mål, lærestoff og hovedmomenter eller hovedemner etter læreplan for vedkommende klassetrinn eller kurs, og som elevene regelmessig skal bruke».

Utdypende kan vi si at formålet med læreboka er at den skal være et redskap for å forstå, formidle kunnskap og motivere for læring (Norsk Lektorlag, 2019). Læreboka skiller seg fra andre vitenskapelig tekster, fordi den skal reprodusere kjent kunnskap, og ikke finne ny kunnskap (Sætre, 2015, s. 140). Norsk Lektorlag (2019) hevder at ei god lærebok skal treffe en sammensatt gruppe av elever. «Både elever som har stort læringspotensial, elever med

faglige eller sosiale utfordringer og elever som lett kjeder seg eller har konsentrasjonsproblemer, skal kunne bruke læreboka» (Norsk Lektorlag, 2019).

Med utgangspunkt i denne begrepsavklaringen, ser jeg det mest hensiktsmessig å benytte meg av begrepet lærebok videre i oppgaven. Grunnen til dette er fordi jeg skal se på den fysiske læreboka videre i oppgaven, og behøver dermed ikke å bruke begrepet pedagogisk tekst som er et bredere begrep som omfatter mer enn selve læreboka.

1.5 Tidligere forskning

1.5.1 Om bærekraftig utvikling og olje i skolen

I oppstartsfasen gjorde jeg et enkelt søk på søkemotoren Google Scholar på ordene «bærekraftig utvikling» med avgrensning til perioden 2014-2019. Søket i september ga 8 810 treff, noe som belyser at bærekraftig utvikling ikke er noe nytt tema å forske på. I dette avsnittet vil jeg se på tidligere forskning om bærekraftig utvikling og olje i skolen.

Birkeland (2014) skriver i boken *Kulturelle hjørnesteiner* at Norges arbeids- og utdanningspoliti har vært på høyde med målsettingene for Unescos utdanningstiltak for bærekraftig utvikling. Dette finner også Wolla (2015) i sin forskning om utdanning for bærekraftig utvikling i norsk skole med fokus på naturfag. Resultatene hennes viser at ungdommene har endret sine holdninger fra 2002 til 2015, hovedsakelig negativt. «De har mindre håp og visjoner for fremtiden, mindre tro på at de selv kan bidra, men likevel større tro på at dette er et tema som er viktig for samfunnet» (Wolla, 2015, s. 1). Også lærerne i denne studien mener de får lite veiledning fra læreplanen om emnet, og at det ikke har stort nok fokus i ungdomsskolen. Wolla (2015) konkluderer, i likhet med Birkeland (2014), at norsk skole har en lang vei å gå for å endre og påvirke ungdommers holdninger til klima- og miljøutfordringer, og gjennomføringen av utdanning for bærekraftig utvikling. Birkeland (2014) hevder at bærekraftig utvikling burde bli et prioritert mål for utdanningen. Fra skolestart høsten 2020 vil bærekraftig utvikling bli et tverrfaglig tema i *fagfornyelsen*, noe som viser at det er kommet framskritt i samfunnsutviklingen i bærekraftig retning. Likevel kan det argumenteres for at det er en forskjell mellom å gjøre bærekraft til et tverrfaglig tema og det å sette bærekraft som et mer overordnet formål med opplæringen.

Sinnes og Straume (2017) viser til tidligere forskning som påpeker at temaet bærekraftig utvikling har blitt overlatt til naturfagene. Dette synet kommer også fram hos Kummeneje (2016). Hans forskning viser at naturfagsbøkene fokuserer på miljø- og klimaaspektet, men ikke sosiale forhold og økonomi. Derimot fokuserer samfunnsfagbøkene på det sosiale og økonomiske med bærekraftig utvikling, men ikke miljø og klima. Også Birkeland (2014) sier at kunnskapen elevene lærer er naturfaglig, mens sammenhengene er samfunnsfaglige. Kummeneje (2016) konkluderer med at tverrfagligheten er lav, slik som Sinnes og Straume (2017).

Derimot kommer Nilsen (2018) fram til i sin forskning at naturressurser fremstilles tverrfaglig. Dette begrunner hun med at både den sosiale, økonomiske og miljømessige dimensjonen av bærekraftig utvikling blir belyst i lærebøkene. Samtidig viser hun til eksempler hvor bare en side vektlegges. Det dreier seg om flernasjonale selskapers produksjon, olje som norsk stolthet og kolonitiden som årsak til dagens internasjonale arbeidsdeling. I tillegg konkluderer Nilsen (2018) med at det er en tvetydig fremstilling av energikilder. Selv om læreverkene omtaler fornybare energikilder, er det ikke-fornybare energikilder, og særskilt olje som tildeles stor plass i læreverkene. I likhet med Nilsen (2018) kommer Ljosland (2014) fram til at olje fremstilles som noe positivt, der rikdom, arbeidsplasser og teknologisk utvikling blir presentert, samtidig der konsekvensene som omhandler skade på nærmiljø og atmosfære, blir omtalt i læreverk allerede fra 1976. Han konkluderer med at ei lærebok fra 1970-tallet vektlegger det lokale, mens lærebøker fra 2000-tallet legger vekt på globale sider ved olje. Videre konkluderer han med at de nye læreverkene er mer sammensatte med bilder, illustrasjoner, kart, tabeller og oppgaver enn de eldre læreverkene.

1.5.2 Om samfunnsfag og lærebøker i grunnskolen

Tidligere forskning om lærebøker viser at undervisningen i skolen i stor grad er styrt av det som står i lærebøkene (Koritzinsky, 2014, s. 232). Forskning viser at tre av fire grunnskolelærere i hovedsak bruker papirbasert lærebok i undervisningen (ARK&APP, 2016, s. 23). Dersom læreboka ikke gir tilstrekkelige informasjon, suppleres det med bruk av digitale læremidler og ressurser for læring (Sætre, 2015, s. 142). Videre viser forskningen til ARK&APP (2016, s. 44) at over 90 % av samfunnsfaglærere i grunnskolen brukte læreboka sist time. Samtidig viser undersøkelsen at undervisningsformen som er mest brukt i samfunnsfag i grunnskolen er helklassesamtaler, både monologisk hvor læreren opptrer som

foreleser, men også dialogisk hvor elevene er deltagende (ARK&APP, 2016, s. 42). Med bakgrunn i dette, velger jeg å analysere lærebøker i samfunnsfag i denne oppgaven.

Det er flere årsaker til at læreboka har dominert norsk skole i mange tiår. For det første skyldes det samfunnsfaglærerens usikkerhet i faget, og dermed er de avhengig av læreboka (Koritzinsky, 2014, s. 232). I tillegg gjør læreboka undervisningen enklere og forutsigbar både for lærer og elever. De faglige emnene, leksene og prøvene er enkle å forholde seg til. Videre har læreboka hatt en spesiell faglig autoritet i norsk skole gjennom den statlige lærebokgodkjenningen gjennom 1900-tallet (Koritzinsky, 2014, s. 232). Den bidro til lærebokas autoritet og styrende funksjon gjennom flere generasjoner.

Frem til år 2000 var det i Norge en nasjonal offentlig godkjenningsordning for lærebøker. Godkjenningsordningen regulerte skolens innhold og lærernes undervisning. Høsten 1999 ble det foreslått å oppheve godkjenningsordningen for lærebøker. For det første ble det politisk prioritert å øke foreldre og elevers innflytelse på valg av lærebøker i skolen. For det andre la Kunnskapsdepartementet vekt på at læreplanen skulle være det styrende for skolens innhold (Bratholm, 2001). De som ville beholde ordningen mente at ved godkjenningsordningen ville det kvalitetssikre lærebøkene og dermed undervisningens innhold (Koritzinsky, 2014, s. 232). I tillegg argumenterte de med at det kun var hovedboken i faget som måtte godkjennes. Dersom lærerne hadde ønsket det, var det fullt mulig å supplere med oppslagsbøker, aviser, blader og internett. Nå i dag som det ikke er offentlig godkjenning av lærebøker, blir det enda viktigere for lærere i samfunnsfag å reflektere over hvorfor de vil bruke lærebøker (Koritzinsky, 2014, s. 232).

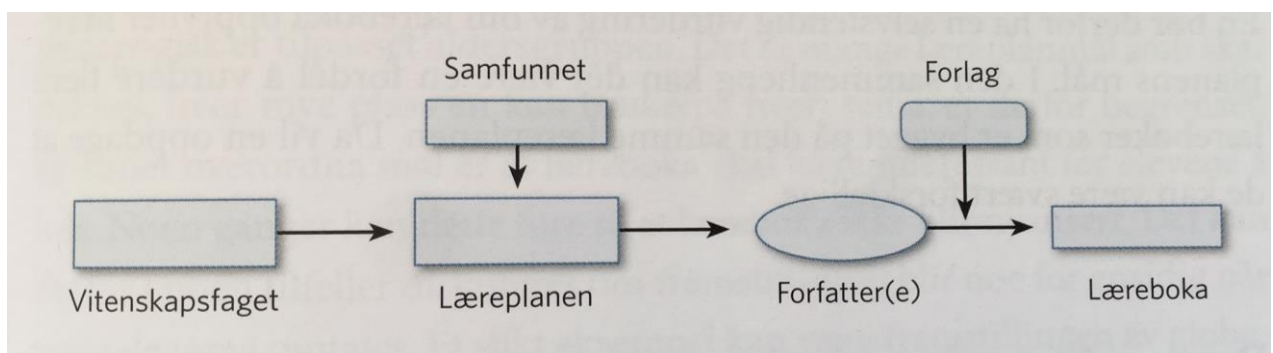
Norsk Lektorlags artikkelforfatter (2019) viser til utvelgelsen av lærebøker på hans/hennes arbeidsplass. Kollegiet la vekt på at lærebøkene

skulle være faglig gode og presise, at informasjonsmengden og språket var tilpasset elevgruppen, at det var gode oppgaver og muligheter til differensiering, at det var tilgang til nettbaserte tilleggsressurser, at prisen var akseptabel, og at layouten og organiseringen av lærestoffet var god. Vi så på innholdsoversiktene, sammendragene, kapittelinnledningene, temaene og struktureringen av lærestoffet (Norsk Lektorlag, 2019).

De var også opptatt av koblingene mot kompetansemålene og hvordan læreboka kunne lette arbeidet i faget (Norsk Lektorlag, 2019). Et kvalitetskriterium ved læreboka er nettopp dens samsvar med læreplanen. Læreboka er ment som et hjelpemiddel for elevene når de skal nå kompetansemålene (Sætre, 2015, s. 141). Det er opp til læreren å vurdere om læreboka dekker læreplanmålene, eller om det er nødvendig å supplere med andre kilder. Selv om læreboka skal være et hjelpemiddel, oppleves det at lærere og elever oppfatter det som står i bøkene som pensum, og ikke det som står i læreplanen (Koritzinsky 2014, s. 231).

Korintzinsky (2014, s. 235) hevder at den største svakheten ved lærebøker i samfunnsfag er at de er for vanskelige. Dette gjelder blant annet unødvendig bruk av akademiske faguttrykk eller «voksne» begreper, for mange og detaljerte faktainformasjoner, og spørsmål og arbeidsoppgaver som er for faglig krevende og/eller praktisk ugjennomførbare.

Utformingen av ei lærebok skjer stegvis (figur 1). Læreboka tar utgangspunkt i vitenskapsfaget som forsøker å beskrive og forklare virkeligheten (Sætre, 2015, s. 141). Innholdet i vitenskapsfagene har påvirket læreplanen. Videre er læreplanen utformet av regjeringen og Kunnskapsdepartementet. Læreplanenes innhold styres ofte av siste aktuelle hendelser. De tre tverrfaglige temaene demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling, er tre samfunnsaktuelle temaer som påvirker og styrer innholdet i LK20. Læreplanen er utgangspunktet for lærebokforfatterens tolkning, valg og utforming av det som skal inn i læreboka. Forfatterens oppfatning av virkeligheten, kan påvirke hvordan læreboka og stoffet fremstår. Også forlagets begrensninger til økonomi, sidetall og krav til utforming påvirker utformingen av læreboka (Sætre, 2015, s. 141).

Figur 1: *Proessen for utforming av ei lærebok.* «Vurdering av lærebøker» av P. J. Sætre (2015).

1.6 Oppgavens struktur

Kapittel 1 har gitt en introduksjon til tematikken for dette mastergradsprosjektet, samt presentert problemstillingen og forskningsspørsmålene som undersøkes i oppgaven. I **kapittel 2** presenteres samfunnsfagets utvikling i grunnskolen. Her vil jeg se på ulike lover og læreplaner som har preget samfunnsfagets historie. **Kapittel 3** tar for seg sosiale, økonomiske og politiske forhold knyttet til oljenæringen. Dette kapitlet inneholder delkapitlene oljenæringen som samfunnsforandrende kraft, og lovverk og styringsdokumenter med tanke på utdanningspolitikk. **Kapittel 4** utgjør den teoretiske rammen for oppgaven. Her tar jeg for meg det vitenskapsteoretiske utgangspunktet sosialkonstruktivisme, som vektlegger språkets betydning for hvordan vi oppfatter virkeligheten om oljenæringen i lærebøkene. Videre vil jeg fokusere på teoretikerne John Dryzek og hans miljødiskurser, og Maarten Hajers begrep økologisk modernisering. I **kapittel 5** redegjøres det for oppgavens metode. Her vil jeg begynne med å omtale diskursanalyse som en kvalitativ metode, og fordelene og ulempene denne metoden har. Deretter vil jeg gå nærmere inn i hermeneutikken og gjøre rede for hvordan min egen tolkning og refleksjon som forsker påvirker forskningsarbeidet. Videre går jeg inn på Hajers definisjon av diskurser, metaforer og storylines. Jeg vil også se på Hajers argumentative diskursanalyse. I dette kapitlet presenteres datamaterialet jeg vil bruke i oppgaven. **Kapittel 6** tar for seg analysen. Det første jeg vil gjøre her er å beskrive datamaterialet i oppgaven. Deretter vil jeg oppsummere og peke ut viktige mønstre i lærebøkene. Videre vil jeg se nærmere på forskningsspørsmålene i hvert sitt delkapittel; *hvilke ord og uttrykk har fått avgjørende plass i lærebøkene, og hvilke miljødiskurser kjennetegner diskursen om olje i lærebøkene?* I **kapittel 7** avrunder jeg oppgaven hvor jeg konkluderer på problemstillingen og forskningsspørsmålene i oppgaven, samt foreslår videre forskning innenfor temaet bærekraftig utvikling og oljenæring.

2.0 Samfunnsfagets utvikling i grunnskolen

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for samfunnsfagets utvikling i grunnskolen fra midten av 1800-tallet og frem til i dag. Det historiske perspektivet viser at læreplaner og fag endres i takt med samfunnsutviklingen, og synliggjør at fagene ikke er naturgitte, men skapt, omfortolket og forandret og gitt nytt innhold over tid. Flere lover og læreplaner har gjort seg gjeldende, og vært av stor betydning for samfunnsfaget. Jeg vil presentere kompetansemål fra gjeldende læreplan, LK06. Jeg ser det hensiktsmessig å knytte oppgaven til kompetansemål for elever på ungdomstrinnet som omhandler bærekraftig utvikling og olje. Dette begrunner jeg med at det gjør det oversiktlig å vite hva læreplanene forventer av læringsutbytte av elevene i temaet som omhandler bærekraftig utvikling. Jeg vil også se på kompetansemål for kommende læreplan, LK20. Jeg synes det er interessant å se om LK20 har et tydeligere fokus på bærekraftig utvikling, med tanke på at de vektlegger dette temaet i større grad i kommende læreplanen.

Det norske samfunnet gjennomgikk store forandringer fra omkring midten av 1800-tallet. Det ble store økonomiske endringer knyttet til ny teknologi i jordbruk, transport og industri, som førte til økende mobilitet og urbanisering og utvikling av nye arbeidsformer, produkter og markeder. På det sosiale og politiske plan var perioden preget av organisasjonssamfunnet. Med disse samfunnsendringene ble det lagt press på at skolen måtte legge mer vekt på verdslige kunnskaper som kunne være til nytte senere i livet. Marcus Thranes Arbeiderforening mente i 1850 at skolen ikke lenger burde være et sted der

barnet tvinges til alene at puge de reglementerede Religionsbøger, men en sand Folkeskole, hvor det oplæres i alle de Kundskaber, det siden tiltrænger baade som medlem av Kirke og Stat, altså i Naturlære, Historie, Geografi, Gramatikk, Skrivning, Regning, Konstitutionshistorie, Statsøkonomi, Naturkræfternes anvendelse og, naar det anførte fag var kommet til Tænkning, i Religionslære (Helsvig, 2014, s. 17).

Lov om allmueskolen på landet av 1860 var det første skrittet mot en moderne grunnskole. Omgangsskolen ble avvirket og faste skoler ble opprettet over hele landet. I tillegg til opplæring i kristendom, skulle elevene lære å skrive og regne (Hagemann, 2017). Skolen fikk og i oppdrag å oppdra elevene til bevisste samfunnsborgere gjennom emner som historie, geografi og naturfag (Helsvig, 2014, s. 21). Også norskfaget skulle fokusere på dette i større grad enn tidligere. Selv om geografi og historie kom inn som emner med skoleloven av 1860, kom de ikke inn som egne fag i folkeskolen før *Lov om Folkeskolen paa Landet* og *Lov om*

Folkeskolen i Kjøbstæderne (Folkeskoleloven) av 1889 (Koritzinsky, 2014, s. 38).

Bakgrunnen for at geografi og historie kom inn som egne fag skyldes samfunnskonteksten. Flere skolefolk og politikere ble opptatt av at skolen måtte engasjere elevene i demokratiske utfordringer. Johan Sverdrup og hans venstreregjering krevde økt timetall i historie (Koritzinsky, 2014, s. 38). Den nye folkeskoleloven innførte derfor geografi og historie som egne fag. Aktuell samfunnskunnskap ble et tillegg til historiefaget (Koritzinsky, 2014, s. 38).

Folkeskoleloven av 1936 og læreplanen *Normalplanen* av 1939 (N39), var de første retningslinjene som skulle være bindende for alle skoler i landet. I N39 var innholdet fortsatt forskjellig fra by til land, men det ble satt opp et felles stoff i fagene som skulle være gjeldende for det norske læreverket (Spesialpedagog, Lektor & Kerim, 2009). Skolen skulle bli enda mer samfunnsrettet og la vekt på arbeidsskoleprinsippet gjennom egenaktivitet og gruppearbeid. Dette for å trene elevene i demokratiske prosesser. Men fortsatt var samfunnskunnskap et lite vektlagt emne innenfor historiefaget. Geografifagets læreplaner var dominert av naturgeografi, og ikke av samfunnsgeografi. Et nytt samfunnsfag kom inn på timeplanen for barnetrinnet, heimstavlære. Her ble det lagt vekt på sammenhengen mellom lokal natur og lokalt nærings- og arbeidsliv (Koritzinsky, 2014, s. 38).

Etter andre verdenskrig mente flere politikere og skolefolk at skolen måtte ta større ansvar for å oppdra elevene til demokratiske borgere. Samfunnslære ble et eget fag i folkeskolen i 1959. Med *lov om grunnskolen* av 1969 ble obligatorisk 9-årig grunnskole vedtatt (Jarning, 2019). Da ble også betegnelsen samfunnslære erstattet av samfunnskunnskap. På ungdomstrinnet ble faget ført opp med egne timer, noe som betød at faget hadde fått selvstendig status. Med *Mønsterplanen* fra 1974 (M74) fikk samfunnskunnskap status som ett av tre likestilte samfunnsfag sammen med geografi og historie (Koritzinsky, 2014, s. 39).

Samfunnskunnskapens tidligere fokus på det nasjonale nivået økte til interesse for lokalsamfunnet og verdenssamfunnet. Nye emner kom inn, som fattigdom, i- og u-land, krig, fred og konfliktløsning, kjønnsroller og likestilling, forurensing og andre miljøutfordringer, urbefolkninger, næringsliv og samfunnsorganisering (Koritzinsky, 2014, s. 40). Et nytt skolefag kom i 1974 for 1.-6. trinn, orienteringsfag (O-fag). O-fag besto av tidligere fag: heimstavlære, geografi, historie, samfunnskunnskap og naturfag. Grunnen til å opprette O-fag, var for å gjøre emnene tverrfaglig, slik at undervisningen ikke skulle være fagdelt (Koritzinsky, 2014, s. 41; Sjøberg, 2019). Sjøberg (2017, s. 480) legger også til at den nære sammenheng mellom disse emnene var noe av grunnen til at en felles fagplan ble lagt til

grunn. O-fag samordningen ble videreført i M87. I M87 hadde målene for de tre samfunnsfagene; geografi, historie og samfunnskunnskap blitt satt opp samlet med vekten på sammenhengen mellom fagene. Med *Reform 1997* (L97) ble det slutt på O-fag. På småtrinnet ble det erstattet med faget natur, samfunn og miljø. På mellomtrinnet ble O-fag delt opp i natur og miljøfag, og samfunnsfag. På mellomtrinnet og ungdomstrinnet ble det lagt vekt på fagdelt undervisning, og det ble derfor laget mål for hvert av de tre samfunnsfagene. I L97 var læreplanmålene detaljert og konkret om hvilket felles lærestoff elevene skulle tilegne seg, og hvordan de skulle gjøre det (NOU 2014:7, s. 71).

I *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006* (LK06) ble faget natur og miljø til naturfag. Selv om miljø ble tatt ut av tittelen på faget, var hoveddelen av miljøspørsmålene lagt til naturfag i L97 og LK06 (Sinnes & Straume, 2017, s. 6). Miljøperspektivet var også med i fag som samfunnsfag, mat og helse, KRLE og kunst og håndverk, men ikke vektlagt i like stor grad (Sinnes & Straume, 2017, s. 6). I LK06 er samfunnsfag og naturfag separate fag fra 1. til 10. klasse. Det samme gjelder i læreplanen til *fagfornyelsen* som blir innført i 2020. LK06 var et brudd med den innholdsorienterte læreplantradisjonen. Det ble rettet et fokus mot hva som ble forventet at elevene kunne etter endt læringsløp med tydelige kompetansemål (NOU 2014:7, s. 71). I hovedområdet i faget står det at samfunnsfag består av hovedområdene utforskeren, samfunnskunnskap, geografi og historie (Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 2-3). Kompetansemål etter 10. trinn i LK06 som kan kobles inn mot oppgaven min, er (Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 9-10):

Historie	<ul style="list-style-type: none"> • finne døme på hendingar som har vore med på å forme dagens Noreg, og diskutere korleis samfunnet kunne ha vorte dersom desse hendingane hadde utvikla seg annleis • gjere greie for framveksten av velferdsstaten og beskrive trekk ved Noreg i dag • drøfte viktige omveltingar i samfunnet i nyare tid, og reflektere over korleis dagens samfunn opnar for nye omveltingar
Geografi	<ul style="list-style-type: none"> • undersøkje korleis menneske gjer seg nytte av naturgrunnlaget, andre ressursar og teknologi i Noreg og i

	<p>andre land i verda og drøfte premissar for berekraftig utvikling</p> <ul style="list-style-type: none"> undersøkje og diskutere bruk og misbruk av ressursar, konsekvensar det kan få for miljøet og samfunnet, og konflikstar det kan skape lokalt og globalt
Samfunnskunnskap	<ul style="list-style-type: none"> beskrive hovudtrekk i norsk økonomi og korleis han heng saman med den globale økonomien

Med fagfornyelsen har Kunnskapsdepartementet besluttet hva som blir det viktigste i hvert fag, såkalte kjerneelementer. Kjerneelementene i samfunnsfag er undring og utforskning, samfunnskritisk tenkning og sammenhenger, demokratiforståelse og deltakelse, bærekraftige samfunn og identitetsutvikling og fellesskap. Endringen fra tidligere læreplaner er at elevene skal få større forståelse for faget gjennom økt vekt på metode. I tillegg vil samfunnsfag få et spesielt ansvar for digitale ferdigheter (Kunnskapsdepartementet, 2018). Det vil også bli tydeligere sammenheng mellom geografi, historie og samfunnskunnskap. Dette gjenspeiles i kompetansemålene, hvor det ikke er delt opp i de ulike fagretningene. Kompetansemål i den nye læreplanen som kan knyttes mot oppgaven er (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 10-11):

<ul style="list-style-type: none"> utforske korleis teknologi har vore og framleis er ein endringsfaktor, og drøfte innverknaden teknologien har hatt og har på enkeltmenneske, samfunn og natur samanlikne korleis politiske, geografiske og historiske forhold påverkar levekår, busetjingsmønster og demografi i forskjellige delar av verda i dag beskrive ulike dimensjonar ved berekraftig utvikling og korleis dei påverkar kvarandre, og presentere tiltak for meir berekraftige samfunn vurdere korleis arbeid, inntekt og forbruk kan påverke personleg økonomi, levestandard og livskvalitet beskrive trekk ved det politiske systemet og velferdssamfunnet i Noreg i dag og reflektere over sentrale utfordringar
--

Som jeg nevnte innledningsvis i dette kapitlet, ville det vært interessant å se om LK20 har et tydeligere fokus på bærekraftig utvikling enn LK06. Kompetansemålene i samfunnsfag i LK20 innehar mye av det samme som kompetansemålene i LK06. Forskjellen mellom

læreplanene er at LK06 har mer konkrete kompetansemål, slik de er formulert. LK20 legger opp til at læreren i enda større grad velger innhold på bakgrunn av kompetansemål.

Kompetansemålet «beskrive ulike dimensjoner ved bærekraftig utvikling og korleis dei påverkar kvarandre, og presentere tiltak for meir bærekraftige samfunn»

(Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 10) viser til at LK20 har et enda tydeligere fokus på bærekraftig utvikling enn LK06, der begrepet bærekraftig utvikling blir plassert bakerst i kompetansemålet. Dette belyser at emnet ikke er vektlagt i like stor grad tidligere.

3.0 Sosiale, økonomiske og politiske forhold knyttet til oljenæringen

I dette kapitlet presenteres den samfunnsmessige konteksten, som utgjør sosiale, økonomiske og politiske forhold knyttet til oljenæringen. Jeg starter med å redegjøre for oljenæringen som har vært en samfunnsforandrende kraft, blant annet i økonomi og sysselsetting. Jeg vil også se nærmere på oljehovedstaden Stavanger og hvordan oljenæringen har påvirket byen. Videre går jeg inn på lovverk og styringsdokumenter med tanke på utdanningspolitikk, hvor jeg vektlegger *opplæringslovas* mandat i skolen og *overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen* (heretter *overordnet del*).

3.1 Oljenæringen som samfunnsforandrende kraft

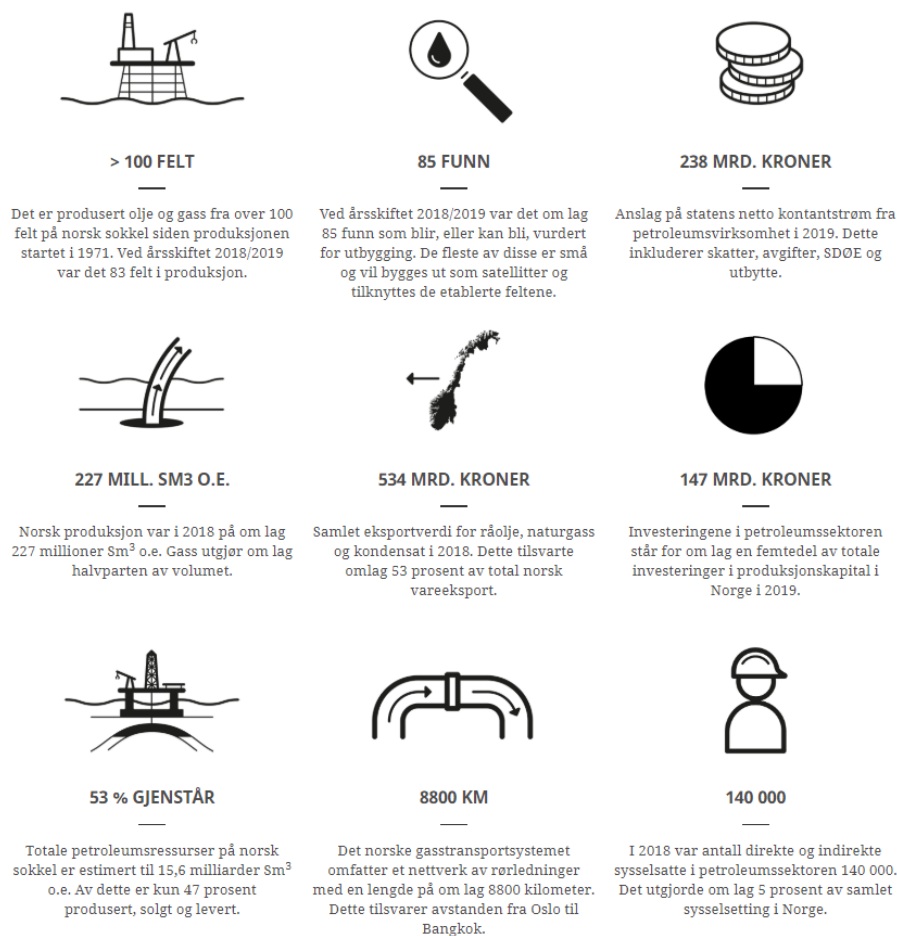
Oljenæringen har ført til grunnleggende endringer i økonomi, levekår og arbeidsliv i Norge (Lie, 2017). «Norge blant de fattigere europeiske landene», er en misforstått oppfatning av Norges økonomi rundt 1950-tallet (Knutsen, 2011). Forskning viser at brutto nasjonalprodukt (BNP) per innbygger i Norge lå litt under det aritmetiske gjennomsnittet for de 16 rikeste Organisasjon for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)-landene i 1950 (Knutsen, 2011). BNP per innbygger i 1970 var 91,53, mens det i 2017 hadde økt kraftig til 3499,01 (Dette er Norge-redaksjonen, 2018). Dette vitner om endringer i norsk økonomi.

Etter funnet av Ekofiskfeltet lille julaften i 1969, ble norsk oljepolitikk utformet. Innstilling 294 (1970-1971) fra industrikomiteen i Stortinget er den første kilden til oljepolitikken som ble lagt til grunn. Den tok utgangspunkt i at det skulle utvikles en oljepolitikk med sikte på at naturressursene på den norske kontinentalsokkelen ble utnyttet slik at det kom hele det norske samfunnet til gode (Innst. S. 294, 1971, s. 638). Her omtales det som kalles «de ti oljebud». Disse oljebudene peker på viktigheten av nasjonal styring og kontroll på den norske kontinentalsokkelen. De viser også at med petroleum vil det utvikles ny næringsvirksomhet, og dermed er det nødvendig å ta hensyn til natur- og miljøvern. Det skulle også opprettes et statlig oljeselskap som kunne ivareta statens forretningsmessige interesser og ha et samarbeid med innenlandske og utenlandske oljeinteresser (Innst. S. 294, 1971, s. 638). Året etter vedtok Stortinget å opprette et oljedirektorat og et statlig oljeselskap, Statoil. I 1978 ble det politiske ansvaret flyttet fra egen avdeling i Industridepartementet til et eget olje- og energidepartement. Valgene som ble gjort på 1970-tallet er noe av grunnen til at Norge har

blitt et av verdens beste land å bo i, og ledende innen oljevirkosomheten (Norsk olje og gass, 2017).

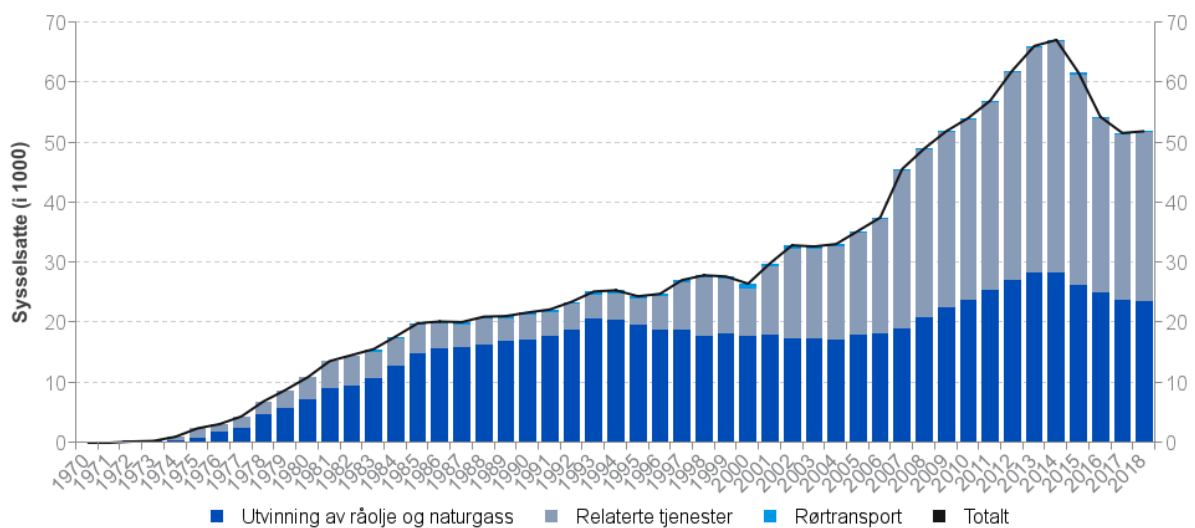
St. Meld. 25 (1973-1974) hevder at petroleumsfunnene i Nordsjøen vil gjøre at Norge som nasjon blir rikere (Finansdepartementet, 1974, s. 6). Ser vi på BNP per innbygger i det første avsnittet i dette delkapitlet, ser vi at denne fremtidsutsikten stemmer rimelig godt. Formålet med St. Meld. 25 (1973-1974) *Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn*, var å gi grunnlag for viktige avgjørelser som måtte tas i fremtiden. Blant annet tildeling av nye konsesjoner på kontinentalsokkelen og retningslinjer for bruken av de økte inntektene av petroleumsnæringen (Finansdepartementet, 1974, s. 5). Videre ble det også nevnt at oljerikdommene skulle brukes til å utvikle et kvalitativt bedre samfunn. Men dette skulle skje uten rask og ukontrollert vekst i bruken av materielle ressurser (Finansdepartementet, 1974, s. 6). Fordelen ved å holde et moderat tempo var at man kunne utvinne oljen på en forsvarlig måte. I tillegg ønsket man at oljen skulle vare lenger, og dermed ikke utvinne alt med en gang (Smith-Solbakken & Ryggvik, 2018).

Fremtidig sysselsetting er også noe St. Meld. 25 (1973-1974) tar for seg. «Direkte virkninger for norske arbeidstakere og norsk næringsliv ved å delta i leting og utvinning og i basevirksomhet, ved levering av plattformer, utstyr m.v. og ved videreforedling i form av raffinering, petrokjemi o.l.» (Finansdepartementet, 1974, s. 7). Statistisk sentralbyrå (SSB) anslår at det i 2018 var 140 000 som var direkte og indirekte sysselsatte i petroleumsnæringen, noe som utgjør omtrent 5 % av sysselsettingen i Norge (figur 2) (von Brasch, Hungnes & Strøm, 2019, s. 13). En annen studie utført av Samfunns- og næringslivsforskning (SNF) for Olje- og energidepartementet i 2017 viser at 111 300 personer var direkte sysselsatt i petroleumsnæringen i 2017 (Vatne, 2018, s. 22). Direkte sysselsetting knyttes til oljeselskaper og leverandørbedrifter, mens indirekte sysselsetting knyttes til IKT-tjenester, utleie av arbeidskraft og maskiner, hotell- og restauranttjenester og juridiske og regnskapsmessig tjenesteyting (Gjerde, u.å., s. 17; Norsk petroleum, 2019a).

Figur 2: Norsk petroleum. (Norsk petroleum, 2020a).

Figur 3 viser at petroleumsnæringen i 1970 ikke hadde noen sysselsatt. Antall sysselsatte økte fra 200 til 67 000 mellom 1972 og 2014. Figuren viser også nedgang i direkte sysselsatte fra 2014 til 2018. Noe av grunnen til nedgangen skyldes at næringen har effektivisert og tilpasset seg et lavere aktivitetsnivå (Bergsgard, 2015a, s. 421; Blomgren & Quale, 2018; Norsk petroleum, 2019a). Dette ved hjelp av digitalisering og ny teknologi, for å gjøre produksjonen mer effektivt og mer skånsomt for miljø og klima (Norsk petroleum, 2019b).

Figur 3: Antall direkte sysselsatte i petroleumssektoren, 1970-2018 (Norsk petroleum, 2020a).

Spesielt har yrkesstruktur for befolkningen i Stavanger endret seg fra oljefunnet til 1990. Den største endringen er økningen i teknisk/vitenskapelige yrker som går frem med 14,5 %-poeng, mens den største nedgangen er i industriarbeid med -16,3 %-poeng. Ifølge Bergsgard (2015b, s. 80) skyldes veksten i service og administrasjon oljesektorens fremvekst. Denne trenden fortsetter fra 1994 og til 2009; utdanning og forskning har hatt en økning, mens industri og håndverk har hatt en nedgang (Bergsgard, 2015b, s. 81-82). Noe av årsaken til dette knytter Bergsgard (2015b, s. 85-86) til innflytting til Stavanger, hvor en stor andel av disse har høyere utdanning innen tekniske fag, helsefag og akademia. De som kommer utenfra Stavanger-regionen har høyere utdanning og jobber tettere med oljesektoren enn de som er født i Stavanger.

Innledningsvis i dette delkapitlet skrev jeg at Norge som et fattig land på 1950-tallet er en misforstått oppfatning. Derimot kan vi si at byen Stavanger var en relativt fattig by på 1960-tallet (Vassenden, 2015, s. 130). I dag er byen en av Norges rikeste. Dette har Aftenposten omtalt i artikkelen med den passende tittelen «Velstand i hver dråpe» (Bergsgard, 2015b, s. 73). I tillegg har Stavanger gått fra å være en by med et lavt utdanningsnivå, til å bli en av dem med høyest. Grunnen til dette var merkedatoen 23.12.1969 som ble starten for Stavanger som Norges oljehovedstad. Etter snaut tre tiår så begynte innbyggerne og politikerne i Stavanger å planlegge en ny framtid for byen. Selv om oljen fremdeles er viktig for byen,

begynner befolkningen å innse at det vil det ta slutt en dag. I 2001 vedtok bystyret å utarbeide en søknad om å bli europeisk kulturhovedstad i 2008 (Bergsgard & Vassenden, 2015, s. 20). Nå skulle ikke Stavanger kun være oljehovedstad, men også kulturhovedstad. Dette underbygges av at den allmenne interessen for kultur i området har økt, særs musikkevenement, teater og litteratur (Bergsgard, 2015c, s. 269).

3.2 Lovverk og styringsdokumenter med hensyn til utdanningspolitikk

«Change must start with education – education that empowers women and men with new values and behaviours to find solutions to the challenges of today and tomorrow, education that develops new and relevant skills» (Bokova, 2012, s. 2).

Skolens samfunnsmandat er nedfelt i *opplæringslova* (1998), som er det overordnede lovverket skolen og lærerne skal forholde seg til. I formålsparagrafen (*Opplæringslova*, 1998, §1-1) står det følgende som kan kobles inn mot min masteroppgave: «Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar (...), slik som respekt for menneskeverdet og naturen (...). Elevane og lærlingane skal lære å tenkje kritisk og handle etisk og miljøbevisst». Dette utdypes i overordnet del. Overordnet del ble fastsatt 1. september 2017, og erstatter gjeldende generell del av LK06.

(...) Elevene skal utvikle bevissthet om hvordan menneskets levesett påvirker naturen og klimaet, og dermed også våre samfunn. Skolen skal bidra til at elevene utvikler vilje til å ta vare på miljøet. Barn og unge skal håndtere dagens og morgendagens utfordringer, og vår felles framtid avhenger av at kommende generasjoner tar vare på kloden. Globale klimaendringer, forurensning og tap av biologisk mangfold er blant de største miljøtruslene i verden. Disse utfordringene må løses i fellesskap (...)
(Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 8).

Med fagfornyelsen kommer bærekraftig utvikling inn som et tverrfaglig tema sammen med demokrati og medborgerskap, og folkehelse og livsmestring. «Bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen skal legge til rette for at elevene kan forstå grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk i samfunnet, og hvordan de kan håndteres»

(Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Videre bruker overordnet del definisjonen til

Brundtlandkommisjonen når det gjelder bærekraftig utvikling: «Bærekraftig utvikling handler om å verne om livet på jorda og å ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge framtidige generasjoners muligheter til å dekke sine behov»

(Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Målet med bærekraftig utvikling som et tverrfaglig tema i skolen er at elevene gjennom arbeid med temaet skal utvikle kompetanse som gjør dem i stand til å ta ansvarlige valg og handle etisk og miljøbevisst. De skal lære at levesettet og ressursbruken har konsekvenser lokalt, regionalt og globalt. Temaet bærekraftig utvikling er knyttet til problemstillinger som fattigdom og fordeling av ressurser, konflikter, helse, likestilling, demografi, utdanning og miljø og klima (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Implisitt kan vi forstå disse momentene som det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling vektlegger, som FNs bærekraftsmål. «FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030» (FN-sambandet, 2020a).

Et viktig aspekt ved bærekraftig utvikling er teknologi. «Teknologisk kompetanse og kunnskap om sammenhengene mellom teknologi og de sosiale, økonomiske og miljømessige sidene ved bærekraftig utvikling står derfor sentralt i dette temaet» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Videre står det at teknologi skal bidra til å kunne løse problemer, men det kan også skape nye problemer. Ved at elevene oppnår kunnskap om teknologi vil de få en bedre forståelse av hvilke problemer som kan oppstå ved bruk av teknologi, og hvordan disse kan håndteres (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14).

4.0 Teoretisk rammeverk

I dette kapitlet skal jeg gå gjennom mitt teoretiske rammeverk, som kan belyse oppgavens problemstilling. Teorien skal bidra til en bedre forståelse av lærebøkene i analysen.

Grunnmuren for å forstå lærebøkene er ved hjelp av det vitenskapsteoretiske utgangspunktet sosialkonstruktivisme. Dette perspektivet bygger på at det vi vet om virkeligheten er konstruert gjennom språket. Dermed vil jeg forstå virkeligheten om oljenæringen gjennom språket som lærebøkene benytter.

Videre vil det teoretiske rammeverket ta for seg teoretikerne John Dryzek og Maarten Hajer. Delkapittel 4.2 dreier seg om miljødiskurser fra Dryzeks perspektiv. Her vil jeg se nærmere på de fire ulike kategoriene som omhandler miljøpolitikk, som er *teknisk problemløsning*, *grenser for vekst*, *bærekraft* og *grønn radikalisme*. I det siste delkapitlet vil jeg se på Hajers kritiske syn på begrepet bærekraftig utvikling med hans begrep *økologisk modernisering*.

4.1 Sosialkonstruktivisme

Denne oppgaven har sosialkonstruktivisme som rammeverk. Dette perspektivet bygger på at vår kunnskap om virkeligheten er sosialt konstruert gjennom språket (Hitching, Nilsen & Veum, 2011, s. 31). Sosialkonstruktivismen er dermed spesielt opptatt av hvordan språket er avgjørende for hvordan vi forstår oss selv og verden omkring oss. Dette innebærer at ingen er i stand til å se verden som den egentlig er, vi kan bare se verden fra våre ulike ståsteder (Sæther, 2017, s. 167). Dette perspektivet er avgjørende for hvordan jeg oppfatter fremstillingen av oljenæringen i lærebøkene. Enda viktigere er det å tenke på hvordan språket er formulert i lærebøkene med tanke på at det er ungdomsskoleelever som er målgruppen. Som nevnt hevder Korintzinsky (2014, s. 235) at den største svakheten i lærebøker i samfunnsfag er at de har unødvendig bruk av akademiske faguttrykk eller «voksne» begreper. Dette kan være viktige betraktninger å ta med seg til analysens delkapittel 6.3.

Begrepet sosialkonstruktivisme er innenfor sosiologien forbundet med Peter Berger og Thomas Luckmanns *The social construction of reality* (1966). De tar sikte på å forklare hverdagsvirkeligheten; virkeligheten slik den er for folk flest. Mennesket konstruerer sin virkelighet sosialt, gjennom interaksjon med andre. Denne forståelsen blir skapt av tre parallelle prosesser; gjennom internalisering, eksternalisering og objektivisering (Berger og Luckmann, 1966, s. 135). Berger og Luckmann (1966, s. 76) skriver at «Samfunnet er et

menneskelig produkt. Samfunnet er en objektiv virkelighet. Mennesket er et sosialt produkt». Dette vil altså si at mennesket skaper, men blir også skapt av samfunnet av ulike sosiale faktorer (Tjora, 2017, s. 27-28).

Internalisering, eksternalisering og objektivisering er dialektiske prosesser og har en gjensidig påvirkning mellom individ og samfunn (Veiden, 2006, s. 9). Disse tre prosessene skjer ikke i tidsrekkefølge, men vokser frem parallelt (Berger og Luckmann, 1966, s. 135). Berger og Luckmann (1966, s. 135) skriver at det er ikke slik at man blir født som et samfunnsmedlem, man blir et samfunnsmedlem. Dette er mulig fordi mennesket har et anlegg for sosialisering. Det er gjennom sosialiseringprosessen at barnet lærer seg samfunnets strukturer og forventninger. Det er også i denne prosessen at det første momentet, internalisering inntreffer. Barnet tar innover seg samfunnets normer og gjør dem gyldige for seg selv (Berger og Luckmann, 1966, s. 80). Barnet etablerer dermed først kunnskap om seg selv og samfunnet, for deretter å «programmere» og gjøre denne kunnskapen tilgjengelig og allmenn for andre i det som kalles for eksternaliseringsprosessen. I denne prosessen (gjen)skaper individet ny virkelighet ut ifra sin forståelse av verden (Tjora, 2019). For elever kan en slik ny virkelighet oppstå når de leser og lærer om ulike temaer og fenomener i lærebøker, slik at de forstår verden på en annen måte. Den siste prosessen som Berger og Luckmann (1966, s. 75) omtaler som objektivisering inntreffer når menneskelig aktivitets eksternaliserte produkter får karakter av objektivitet. Dette innebærer at de sosialt skapte strukturene endres til noe som tas for gitt, og dermed kan sies å være objektive (Tjora, 2019). Den objektive virkeligheten blir skapt av mennesket gjennom den subjektive virkeligheten, det er altså menneskets virkelighetsforståelse som skaper samfunnet. Dermed vil objektivisering være påvirket av internaliseringen og eksternaliseringen, siden dette er et dialektisk forhold som gjensidig påvirker hverandre.

Disse tre prosessene som jeg har omtalt nå, er ment å forklare institusjonalisering.

«Institusjonalisering skjer når forskjellige aktører gjensidig deler vanemessige handlinger inn i typer» (Berger og Luckmann, 1966, s. 70). Altså er institusjonalisering hvordan rutinemessig sosial samhandling får strukturelle trekk slik at de tas for gitt i et samfunn (Tjora, 2019). En slik institusjon kan være kjernefamilien, som tas for gitt i et konstant sosialt faktum, med betydelig stabilitet som i det norske samfunnet (Tjora, 2019). Et annet eksempel på institusjon er skole, som skal arbeide med bestemte målsetninger for å utdanne og danne elever til å bli fullverdige samfunnsmedlemmer.

En senere framstilling av sosialkonstruktivismen er gjort av den danske filosofen Søren Kjørup. Han skriver følgende om konstruktivisme:

Generelt kan man ved «konstruktivisme» forstå det synspunkt at den virkelighet vi oplever og erkender, i større eller mindre grad er formet eller skabt gjennom selve den måte vi tenker og taler om den på, gjennom vores måder at beskrive, afbilde og forklare den på, altså gjennom vores sprog og andre tegnsystemer og gjennom vore begreber, og gjennom sociale konventioner (Kjørup, 2001, s. 7).

Sosialkonstruktivisme kan dermed oppfattes som en sosial virkelighet som et produkt av historiske, kulturelle og sosiale forandringer (Herz & Johansson, 2013, s. 6). Lærebøkene vil være påvirket av de ulike historiske, kulturelle og sosiale forandringer som har skjedd i Norge fra første lærebok i 1976 og til siste lærebok i 2016. Enkelte lærebøker vil vektlegge disse forandringene tydeligere enn andre.

4.2 Miljødiskurser (Dryzek)

Lærebøkene fremstiller oljenæringen på bestemte måter som vi kan forstå er bestemt diskursivt. Dryzek hjelper oss til å skille mellom og identifisere noen hovedtyper av miljødiskurser.

John Barry uttaler at John Dryzeks bok *The Politics of the Earth* (2013) har etablert seg som en standard bok for politikk om bærekraftig utvikling (Barry, sitert på bokomslag i Dryzek). Dryzek (2013, s. 9) definerer diskurs som «a shared way of apprehending the world». Han utdyper med å si at språket hjelper aktørene til å tolke informasjon og sette historiene sammen til sammenhengende historier. På den måten konstruerer diskurser mening. Hver enkelt diskurs tar utgangspunkt i antakelser eller påstander som gir grunnlag for analyse, debatter eller diskusjoner. Dryzeks begrep miljødiskurs omhandler hvordan vi forstår konsepter som miljø, klimaforandringer og endring, som blir utgangspunktet for hvordan politikken utformes (Mohus, 2018).

Dryzek (2013, s. 14) hevder at miljødiskursen begynner i industrisamfunnet, og må derfor plasseres i sammenheng med industrialismens diskurs. Industrialisme kjennetegnes av vekst i mengden av goder og tjenester som produseres. Industrisamfunn har gjennom tidene hatt flere konkurrerende ideologier som liberalisme, konservatisme, sosialisme, marxisme og fascisme.

Uansett hvor forskjellige disse ideologiene er, har de vært forpliktet til industri (Dryzek, 2013, s. 14). Felles for disse ideologiene er at de ignorerte eller undertrykte miljøhensyn. Derfor kan ikke miljødiskurs ta betingelsene for industrialismen som gitt, men må ta avstand. Dette blir omtalt av Dryzek (2013, s. 14) som reformistisk eller radikal politikk. Reformistisk miljøpolitikk vil bevare samfunnet slik det er ved vekstpolitikk, mens radikal miljøpolitikk vil endre miljøpolitikken ved makt og økonomi. Den andre dimensjonen som tar avstand fra industrialismen er innholdet som enten være prosaisk/saksorientert eller poetisk/visjonær (Dryzek, 2013, s. 14). Prosaisk innebærer å akseptere innholdet i miljøpolitikken som saklig, med et ønske om å tilpasse seg problemene. Poetisk derimot forsøker å redefinere innholdet ved å bruke språket til å vekke noe kreativt i aktørene. Ved å kombinere disse to dimensjonene; reformistisk eller radikal, og prosaisk eller poetisk, blir det fire kategorier (figur 4)

BOX 1.1		Classifying environmental discourses	
	Reformist	Radical	
Prosaic	Problem solving	Limits and survival	
Imaginative	Sustainability	Green radicalism	

Figur 4: *Måter å omtale miljø i politikk* (Dryzek, 2013, s. 16).

4.2.1 Teknisk problemløsning

Environmental problem solving (teknisk problemløsning) er definert ved å ta den nåværende politisk-økonomiske situasjonen som gitt, men med et behov for tilpassing for å takle miljøproblemer (Dryzek, 2013, s. 15). Dette gjøres gjennom offentlig politikk. Innenfor denne diskursen finner vi tre underdiskurser. Det er administrativ rasjonalisme (ekspertene), demokratisk pragmatisme (folket) og økonomisk rasjonalisme (markedet). Administrativ rasjonalisme legger vekt på rollen ekspertene har i problemløsning, fremfor andre medborgere (Dryzek, 2013, s. 75). Selv om denne diskursen ikke er et ideal, er det det ofte denne formen institusjoner ender opp med. Derimot er demokratisk pragmatisme noe folk ønsker å ha, ved å ha en demokratisk valgt regjering. I en slik diskurs skal man involvere flere deltagere som har ulike miljøverninnspill og synpunkter på miljø- og klimasaker, slik at man gjennom

demokratiske beslutningsprosesser kommer frem til løsningsforslag for miljøet. Den siste underdiskursen økonomisk rasjonalisme ønsker å bruke markedet for å nå mål. Dette kan skje ved utslippskvoter eller subsidieringer til miljøvennlige tiltak.

4.2.2 Grenser for vekst

På 1970-tallet skjedde det et skifte, både i Norge og andre steder i verden. Kategorien Limits and survival (grenser for vekst, min oversettelse) innebærer en miljøpolitikk som er radikal og saksorientert. På 70-tallet utga en gruppe forskere rapporten «Limits to Growth». I den fokuserte de på planetariske grenser. Den grunnleggende ideen til *Grenser for vekst* er at ukontrollert økonomisk ekspansjon og befolkningsvekst til slutt vil overstige jordens lager av naturressurser og økosystemenes kapasitet til å støtte jordbruks- og industriell aktivitet. I den norske politikken ble saker som energiforbruk, bruk av atomkraft og prøveboring etter olje nord for 62. breddegrad (nord for Stadt) viktig (Benum, 2015; Pileberg, 2014). I disse miljøsakene sto småpartiene som Venstre og Sosialistisk Venstreparti, og delvis Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, mot Høyre og Arbeiderpartiet (Benum, 2015). Diskusjonene omkring oljevirkosomhet nord for Stadt dreide seg om det var trygt å utvinne olje. Forskning ble satt i gang med formål å undersøke om utvinningen av olje kunne være forsvarlig og tilknyttet miljøhensyn.

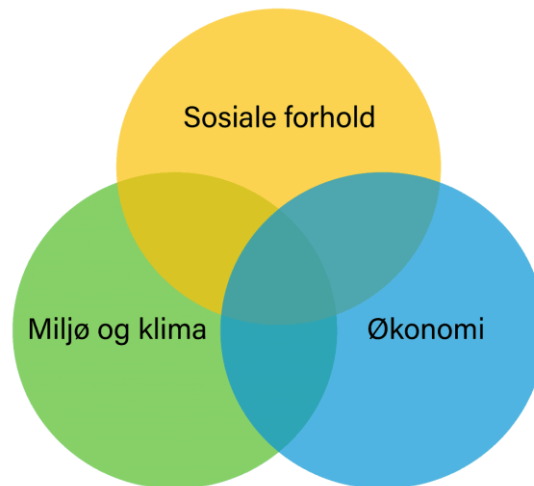
4.2.3 Bærekraft

Etterfulgt av Brundtland-rapporten i 1987 følger begrepet sustainability (bærekraft). Begrepet ble brukt allerede tidlig på 1970-tallet, men mange forbinder begrepet med Brundtland-rapporten (Dryzek, 2013, s. 148). På denne tiden var det et ønske om at det ble tatt hensyn til både økonomisk vekst og miljøvern i Europa.

Begrepet bærekraftig utvikling innebærer begrensninger som springer ut av dagens teknologiske nivå, sosiale organisasjon og av biosfærens evne til å ta opp i seg virkningene av menneskets virksomhet. Men både teknologi og sosial organisasjon kan styres og forbedres. De kan rydde vei for en ny epoke med økonomisk vekst. Kjernepunktet er at en varig bærekraftig utvikling må bygge på politisk vilje (Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, 1987, s. 18).

Denne bærekraftdiskursen dreier seg om en kombinasjon av økonomisk vekst, global rettferdighet og miljøvern. Dette kan ses på som de tre grunnpilarene; økonomi, sosiale forhold, og miljø og klima (OECD, 2008, s. 2). Ved å samordne disse perspektivene, gir

denne diskursen uttrykk for at vi kan ha «alt» over en «uendelig periode»; økonomisk vekst, miljøperspektivet og sosial rettferdighet» (Dryzek, 2013, s. 159). Fokuset er samordnet handling på internasjonalt nivå og folkelig deltagelse lokalt.

Figur 5: *Tre elementer i bærekraftig utvikling.* (FN-sambandet, 2019a).

På 1990-tallet bidro Brundtland-rapporten til at natur og miljø var noe alle de politiske partiene snakket om, bortsett fra Fremskrittspartiet (Pileberg, 2014). Utover 1990-tallet stilte sentrum- og venstrepartiene kritiske spørsmål til at Norge utvant olje til tross for klimakonsekvensene. Etter Kyoto-avtalen i 1997, hvor det ble vedtatt å redusere i utslippene fra i-landene, stilnet spørsmålene. Dette på bakgrunn av at Norge kunne øke sine utslipp med ca. 1 % ifølge Kyoto-avtalen (Olerud, 2016). Videre sa Kyoto-avtalen at en bedrift som slipper ut mindre enn den har rett til, kan selge sitt overskudd av kvoter til andre som ikke har redusert sine utslipp (Olerud, 2016). Denne delen av avtalen gjorde seg gjeldende, og det ble argumentert med at «Norge bør pumpe opp mer olje og gass fordi vi relativt sett gjør det renere enn andre steder i verden» (Pileberg, 2014).

4.2.4 Grønn radikalisme

Green radicalism (grønn radikalisme) slik det ligger i navnet har et ønske om et grønt samfunn. De vil ha en endring i bevissthet; ønsker å gå i en grønnere retning i livsstilen. Det er først når bevisstheten har endret seg i ønsket retning, at man kan forvente at politikk, sosiale strukturer, institusjoner og økonomiske systemer faller på plass (Dryzek, 2013, s. 185).

Grønne partier oppstod rundt 1980-tallet, og har siden dette økt populariteten. Felles for disse partiene er at de ønsker både en endring i bevisstheten til individet, og å kunne påvirke politikken på et nasjonalt og globalt nivå (Dryzek, 2013, s. 207). De som tilhører denne diskursen hevder at kloden trenger å reddes. Et eksempel på en frontperson for grønn radikalisme er Greta Thunberg. Som jeg nevnte innledningsvis er Greta Thunberg ei som står opp for klimaet og hvordan klimapolitikken i verden styres i dag. Hun kjemper for en radikal endring i klimapolitikken på et globalt nivå, og har fått folkelig og bred støtte, ikke bare av noen få radikale. At samfunnet forandrer seg, fører til at holdninger og verdier også vil forandres.

4.3 Økologisk modernisering (Hajer)

Hajer (1996, s. 262) sier at bærekraftig utvikling, slik det er forstått hos Dryzek, er et eksempel eller mer presist med hans begrep, en storyline innenfor økologisk modernisering. Fra 1984 begynte diskursen økologisk modernisering å dominere miljøpolitikken. Denne diskursen har bidratt i måten vi tenker om naturen og samfunnet på (Hajer, 1996, s. 250). Økologisk modernisering formidler et optimistisk bilde av muligheten til å løse miljøproblemene innenfor rammen av det moderne industrisamfunnet. En slik miljøvennlig utvikling kan være forenlig med økonomisk vekst. Det betyr at det moderne samfunnets eksisterende politiske, økonomiske og sosiale institusjoner har evnen til å imøtekomme miljøproblematikken. Dette synet går dermed imot radikale posisjoner som *Grønn radikalisme* fra 70-tallet om at miljøhensyn skal stå i motsetning til økonomisk vekst. Nye prinsipper for forsvarlig miljøpolitikk ble lagt til grunn ved at forurenser skulle betale, og beslutninger skulle bygge på en analyse av nytte og kostnad (Hajer, 1995, s. 25-26; Pileberg, 2014). Det siste kjennetegnet for økologisk modernisering er ifølge Hajer (1995, s. 25-26) at miljøvern fremstilles som «a positive-sum game», der det er konkurranse mellom økonomi og miljøvern. Det begrunnes med at et bærekraftig miljø anses som nødvendig for økonomien, og at det kan gi muligheter for vekst i fremtiden. Dersom olje hentes ut ukontrollert, kan det skape problemer for den økonomiske veksten senere. En slik tankegang kan derfor skape et «vinn-vinn-forhold», ved at oljen og økonomien gjør nytte for seg her og nå, men også i fremtiden.

Den økologiske moderniseringens skifte med tidligere oppfatninger om miljøvennlige endringer, har fått flere til å spørre seg selv, deriblant Hajer (1996, s. 249) hvorvidt økologisk

modernisering kun er et eksempel på «greenspeak», altså kun er en måte å tenke og snakke om miljøproblemene, uten at det fører til materielle endringer. Videre hevder han at *økologisk modernisering som et teknokratisk prosjekt* vektlegger at det ikke er naturen og dens ressurser som er ute av kontroll, men teknologien som utvinner naturressursene (Hajer, 1996, s. 253). Dette synet holder fast ved at økologisk modernisering blir fremdrevet av en elite av politikere, eksperter og forskere som definerer problemer og kommer med løsninger. Hajer (1996, s. 253) er dermed kritisk til Brundtland-rapporten, fordi den kun er kapabel til å generere global støtte ved å gå sammen med de viktigste institusjonelle interessene til nasjonale og internasjonale eliter, som Verdensbanken eller Det internasjonale pengefondet. Derav vil de forskjellige aktørene skjule de industrielle interessene de egentlig har. På denne måten hevder Hajer at begrepet bærekraftig utvikling skjuler vekstmotivene de nasjonale og internasjonale elitene har for politikken, bak en visjon som kan overbevise folket som å kutte i CO₂-utslipp. Det interessante for meg vil være å finne ut om lærebøkene i samfunnsfag fremstiller oljenæringen problematisk, i forhold til det som presenteres som positivt ved økonomisk vekst.

5.0 Metode

Begrepet metode stammer fra det greske ordet *methodos*, som betyr å følge en bestemt vei mot målet (Befring, 2015, s. 36). Dette innebærer framgangsmåter for å realisere et forskningsarbeid. Hensikten med metodekapitlet blir da å vise hvilket forskningsdesign og forskningsmetode som egner seg for å belyse problemstillingen: *Hvordan fremstilles oljenæringen i Norge i lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet?*

I teorikapitlet tok jeg for meg hvordan språket former virkeligheten. Hensikten med oppgaven er å undersøke om lærebøkene i samfunnsfag på ungdomstrinnet kan knyttet til Dryzeks miljødiskurser. Et sentralt spørsmål i denne delen av oppgaven er: Hvordan finner vi miljødiskursene, og hvordan virker de? Dette skal jeg forsøke å besvare i dette metodekapitlet ved hjelp av Maarten Hajers argumentative diskursanalyse, hvor begrepene metaforer og storylines er viktige. Men før dette vil jeg innom delkapitlene som omhandler kvalitativ metodisk tilnærming, og hermeneutikk. I delkapitlet om hermeneutikk vil jeg si noe om hvordan min egen tolkning og refleksjon påvirker forskningsarbeidet.

5.1 Kvalitativ metodisk tilnærming

Tidlig i masterløpet bestemte jeg meg for å skrive en masteroppgave som skulle ta utgangspunkt i skriftlig materiale. Hovedgrunnen til dette var fordi jeg har erfart tidligere fra studiet med både arbeid og studier ute i feltet og med teoretiske oppgaver, at det mest lærerike for meg har vært der hvor jeg har kunnet arbeide analytisk med skriftlige kilder eller mer orienterte oppgaver. I tillegg passet skriftlig datamateriale best til det temaet jeg ønsket å forske på i masteroppgaven. Dermed finner jeg både temaet og problemstillingen kvalitativt orientert mot å undersøke hvordan språket i lærebøkene former vårt syn på bærekraft og olje. Dette gjør at jeg anser kvalitativ metodisk tilnærming å være den beste framgangsmåten for å gi dybdekunnskap.

Ofte forbindes kvalitative metoder med observasjon og (dybde)intervju, som er data som er tilgjengelige med utgangspunkt i forskerens deltakelse i et sosialt felt. Men kvalitative studier forbindes like mye med analyser av ulike former for skriftlig materiale, fra dagbøker til offentlige utredninger og lovarbeider (Befring, 2015, s. 39). Det vil si at dokumentstudier og -analyser også er en type kvalitativ forskning. Disse dokumentene er produsert for andre

formål enn forskning. I denne oppgaven vil dokumentene være lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet.

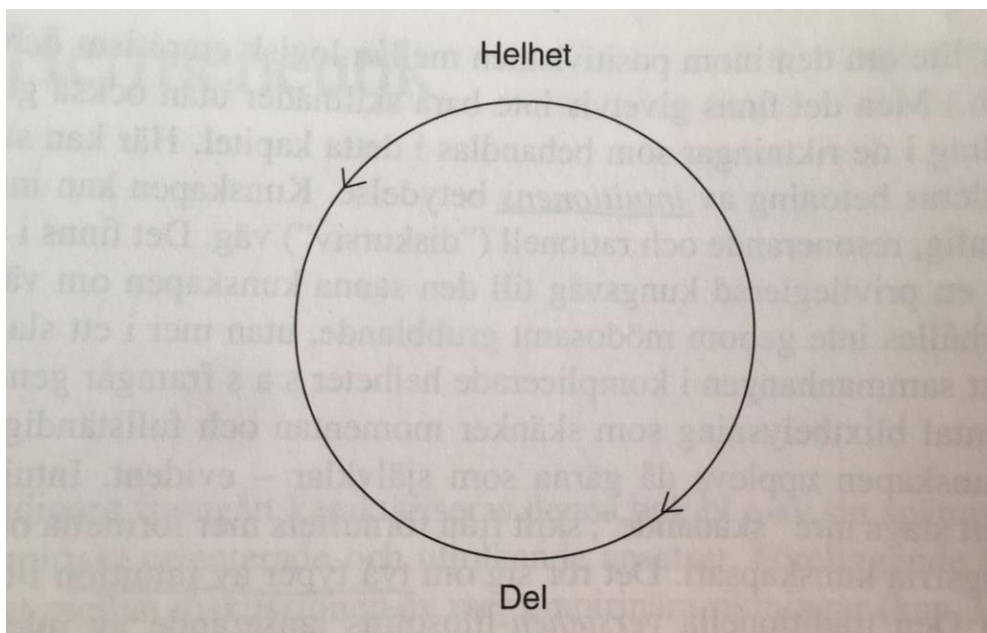
I motsetning til metodene observasjon og (dybde)intervju, er dokumentstudier en ikke-påtrengende metode (Tjora, 2017, s. 187). Det vil si at vi generer empiriske data uten at ikke-forskende deltakere er involvert. Fordelen med dette er at jeg i forskningen min ikke er avhengig av deltakere til prosjektet. Jeg trenger ikke å tenke på å forholde meg til skolebesøk med observasjon og/eller intervjuer, og trenger heller ikke å tenke på transkribering. Dette vil være tidsbesparende. Hvis jeg hadde valgt metoden observasjon, ville det for eksempel også være nødvendig å vurdere hvordan jeg som forskende også bringer med meg min subjektivitet inn i observasjoner, tolkninger og analyser (Alvesson & Sköldberg, 1994, s. 326). På den andre siden, gjør ikke dette forskningen mindre objektiv. En annen fordel vil være at dokumentstudier kan bidra til å styrke en økt historisk sensitivitet (Tjora, 2017, s. 187). Videre tror jeg dokumentstudier krever mer arbeid av meg som forsker, fordi det innebærer et større omfang av litteratur, og evnen til å selektere relevante funn i lesingen som må vurderes og diskuteres.

Diskursanalyse er en form for kvalitativ tekstanalyse, hvor man tar utgangspunkt i hvordan kollektive forestillinger skapes, speiles og opprettholdes gjennom språk (Tjora, 2017, s. 183). I en slik analyse prøver man å utforske sammenhenger mellom språk og virkelighet. Mer utdypende betyr dette at tekstanalyse handler om å forstå virkelighet gjennom tekst, og hvordan tekst former virkelighet og vår forståelse av den (Tjora, 2017, s. 183).

5.2 Hermeneutikk: tolkning og refleksjon

I metodisk forstand favner hermeneutikken prinsipper for analyse og tolkning av tekster (Befring, 2015, s. 20). Hermeneutikk kalles derfor tolkningsvitenskap eller tolkningskunst (Befring, 2015, s. 110; Johansson, 2017). Det er hermeneutikken som er det vi tyr til når vi skal forstå at det er mennesker som analyser og tolker tekster. Begrepet *hermeneutikk* kommer fra det greske ordet *hermenvein*, som betyr å tolke for å forstå (Befring, 2015, s. 20). Historisk sett var hermeneutikken nært knyttet til arbeidet med å *forstå* historiske tekster skrevet av mennesker som ikke selv var i live og kunne formidle hva som var *meningen* med teksten. Hovedtema for hermeneutikken fra begynnelsen av har vært at en del kan forstås og bli meningsfull som en del av en helhet, som Alvesson og Sköldberg (1994, s. 115-117) betegner

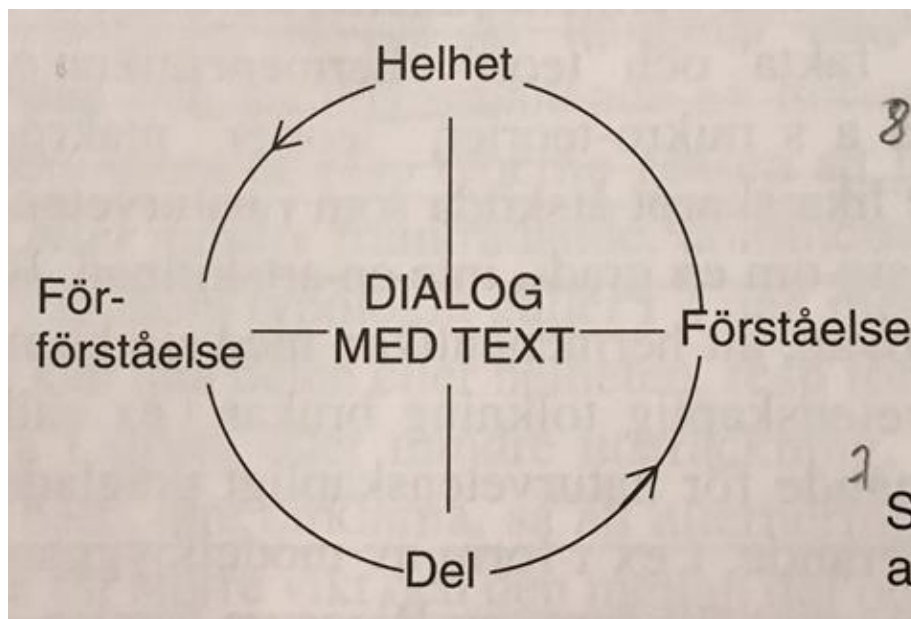
som den objektiverende hermeneutiske sirkel. Dette kan ses tilbake mot utgangspunktet for hermeneutikken som var fortolkning av bibelske tekster. En bibeltekst kan forstås som en forbindelse til hele Bibelen, og på den måten kan en del forstås som en del av helheten. I senere tid har tekstbegrepet blitt utvidet til å inkludere litterære tekster, handlinger, talte ord og estetiske objekt (Johansson, 2017).

Figur 6: *Den hermeneutiske sirkel* (Alvesson & Sköldberg, 1994, s. 116).

En annen metafor for fortolkning, den hermeneutiske spiral er knyttet til den aletiske hermeneutikken (Alvesson & Sköldberg, 1994, s. 116). Den aletiske hermeneutikken bygger på Hans-Georg Gadammers tanker, og tar for seg forholdet mellom forforståelse og forståelse (Befring, 2015, s. 21, 120). Forforståelsen dreier seg om teoretisk kunnskap, praktiske erfaringer, historisk situerthet og språk (Johansson, 2017). Denne forforståelsen vil påvirke hvordan man erfarer verden, og er i stadig endring gjennom en spiral av forforståelse og ny forståelse. Videre gjennom møte med verden vil man tilegne seg ny forståelse ved å innhente erfaringer som tolkes, som virker tilbake igjen på forforståelsen. På hvilken måte man møter verden kommer an på personen som subjekt med sine forforståelser (Alvesson & Sköldberg, 1994, s. 121; Johansson, 2017). I denne oppgaven vil min forforståelse prege datamaterialet ved at jeg på forhånd hadde en hypotese om at oljenæringen ble fremstilt glorifiserende, og at det ikke ble lagt nok vekt på konsekvensene ved oljenæringen.

Alvesson og Sköldberg (1994, s. 160-161) og Johansson (2017) hevder at de ulike hermeneutiske retningene er komplementære, til tross for ulikheter. På bakgrunn av omfanget vil jeg ikke ta for meg hermeneutikken på et maksimalt ambisjonsnivå, men som en minivariant slik Alvesson og Sköldberg omtaler (1994, s. 165). Minivarianten begrunner de med at for å bevare det grunnleggende om både objektiverende og aletisk hermeneutikk, skal sirkelen inneholde tekstens del og helhet (objektiverende) og forforståelse og forståelse (aletisk).

Figur 7: *Den hermeneutiske prosessen* (Alvesson & Sköldberg, 1994, s. 165).

5.3 Diskurser, metaforer og storylines (Hajer)

Videre i oppgaven vil jeg bruke Maarten Hajers perspektiv på diskursanalyse. Han var en av de første som tok i bruk et diskursanalytisk perspektiv for å undersøke hvordan miljøproblemer forstås, gis mening diskursivt og som igjen kan knyttes til makt og interesser. Ifølge han er den grunnleggende forutsetningen for diskursanalyse at språket former vårt syn på verden og virkeligheten (Hajer, 2006, s. 66). Hajer (2006, s. 67) definerer diskurs som «ensemble of ideas, concepts, and categories through which meaning is given to social and physical phenomena, and which is produced and reproduced through an identifiable set of practices». Han utdyper med å si at en diskurs refererer til et sett med konsepter som strukturer deltakernes bidrag til en diskusjon (Hajer, 2006, s. 67).

Hajer benytter seg av begrepsverktøyene metaforer og storylines i diskursanalysen. Dette for å belyse forskjellige særtrekk ved diskursen. Utdypende kan vi si at metaforer og storylines er spesielt viktige når de settes i sammenheng med studiet av de sosialhistoriske forholdene der uttalelsene ble produsert og mottatt (Hajer, 2006, s. 67). Metaforen som er sentral for Hajer (2005, s. 68; 2006, s. 301) er *acid rain*. Poenget med en metafor er forståelsen av noe annet. I hans tilfelle står acid rain (sur nedbør) for diskusjonen om luftforurensing. På 1950 og 1960-tallet ble luftforurensing diskutert i form av byens *smog* (Hajer, 2005, s. 303). Det andre begrepet Hajer er opptatt av er storylines. Storylines er en fortelling av ulike diskurser som bindes sammen (Hajer, 2006, s. 69). Storylines er brukt i diskusjoner for å redusere kompleksiteten. Når budskapet i storylines forenkles får de ulike aktørene mulighet til å ha ulik forståelse av det samme fenomenet. Hajer (2006, s. 69) hevder at dersom aktørene ikke har storylines, men en fullstendig fortelling som inneholder innledning, hoveddel og avslutning, vil ikke aktørene tolke på samme måte. Dersom de hadde hatt en fullstendig fortelling ville de tenkt sammen og målt utsagnet opp mot hverandre ut fra om de hørtes riktige ut. En storyline vil dermed gi ulike aktører mulighet til å forstå hverandre og problemet uavhengig av ståsted.

En storyline blir spesielt meningsfull når den består av ulike diskurser og aktører – en diskurskoalisjon. En diskurskoalisjon defineres som «et sett av storylines, som aktørene ytrer, og praksisene disse storylines skjer i» (Hajer, 2006, s. 71, min oversettelse). De forskjellige diskursene har sine egne måter å forstå virkeligheten på og argumenterer ut ifra den virkelighetsforståelsen de har. De ulike virkelighetsforståelsene påvirker aktørene og skaper nye måter å fortolke virkeligheten på, som kan føre til at nye meninger oppstår og nye diskursive identiteter skapes. Dette har konsekvenser for studiet av miljøpolitikk, fordi nye diskurser kan endre individuell oppfatning av problemet, og dermed skape rom for dannelsen av nye og uventede politiske koalisjoner (Hajer, 1995, s. 59).

Disse begrepene som Hajer bruker, knytter diskurs til makt og dominans. Han benytter en to-trinns prosedyre for å måle påvirkningen fra en diskurs; *discourse structuration* og *discourse institutionlisation*. Storylines er politiske verktøy som gjør det mulig å unngå brudd i forhandlingene og å oppnå det Hajer omtaler som *discourse structuration* (diskursiv lukking (Kvinnslands oversettelse, 2014, s. 17)). Diskursiv lukking er første skritt i at en diskurs begynner å dominere politikken. Diskursiv lukking oppstår når en storyline begynner å dominere måten en gitt sosial enhet konseptualiserer verden (Hajer, 2006, s. 70). Storylines

bidrar til å forklare det Hajer (2006, s. 70) omtaler som det *kommunikative miraklet*, på bakgrunn av at de kombinerer elementer av forskjellige diskurser til en helhet og skjuler den diskursive kompleksiteten. *Discourse institutionalisation* (diskursinstitusjonalisering, min oversettelse) skjer når en diskurs samler seg i institusjonelle ordninger (Hajer, 2006, s. 70). Scott og Lund Waagsaether (2018, s. 5) utdyper med å si at diskursen stabiliseres og blir forankret i konkret politikk og beslutningsprosesser. Et eksempel på dette er diskursinstitusjonalisering av natur og miljø i politikk knyttet til diskusjonen om bærekraftig utvikling. Mer presist kan vi knytte denne politikken til skolesammenheng ved å se på LK20. Her er som nevnt tidligere bærekraftig utvikling vektlagt som et av tre tverrfaglige temaer. På denne måten er diskursen om natur og miljø, og bærekraftig utvikling konkret forankret i læreplanen og fagene. Dersom kriteriene for både diskursiv lukking og diskursinstitusjonalisering er oppfylt, argumenterer vi for at en bestemt diskurs er dominerende (Hajer, 2006, s. 70).

5.4 Argumentativ diskursanalyse (Hajer)

Argumentativ diskursanalyse er en type diskursanalyse. Hajers argumentative diskursanalyse er ment for å analysere diskurser i en politisk kontekst. Han er opptatt av hva språket gjør, og hvilken politikk som oppstår ved hjelp av språk som aktørene bruker (Scott & Lund Waagsaether, 2018, s. 6). Det sentrale i en slik diskursanalyse er undersøkelsen av hva som blir sagt til hvem og i hvilken sammenheng (Hajer, 2006, s. 72). Argumenterende prosesser skjer i diskusjoner når aktørene posisjonerer seg og krangler om en kontroversiell sak (Scott & Lund Waagsaether, 2018, s. 5). En slik argumenterende diskusjon forutsetter at det ikke alltid er enighet. Aktører søker å oppnå dominans for sine diskurser, ved å få andre til å se deres problemer gjennom deres virkelighetsoppfatning. Enkelte aktører vil ha mer makt enn andre, gjennom språket i en slik argumentativ diskursanalyse, fordi språk har kapasitet til å lage politikk og kan skifte maktbalanse som kan påvirke institusjoner og politikk (Hajer, 2006, s. 67). De ulike aktørene vil hevde at kunnskapen deres innenfor en diskurs, er mer legitim enn andres. Det vil da bli en diskusjonskamp over forskjellige kunnskapskrav som ligger til grunn for motstridende diskurser som representerer forskjellige måter å forstå saken på. Diskusjonen vil også påvirkes av om politikerne er radikalt eller konservativt posisjonert (Scott & Lund Waagsaether, 2018, s. 5). «Målet er å forstå hvorfor én forståelse av en sak på ett eller annet tidspunkt oppnår autoritet og dominans som forklaringsfaktor, og på den måten skyver til side andre forståelser av saken» (Fossland, 2014, s. 26). Dominerende diskurser vil

ha innvirkning på resultatene av politikken når den blir implementert (Scott & Lund Waagsaether, 2018, s. 5)

5.5 Utvalgskriterier og begrunnelse for valg av lærebøker for analysen

Det empiriske datamaterialet i oppgaven er lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet. Tidlig i prosessen gikk jeg i gang med å lage en oversikt over lærebøker utgitt i samfunnsfag for ungdomstrinnet i perioden 1964-2016. Etter avgrensingene som jeg nevnte i innledningen, gjorde jeg søk på internett og lette på biblioteket på Universitetet i Sørøst-Norge campus Notodden. Resultatet av søket var 82 lærebøker i samfunnsfag utgitt innenfor den aktuelle perioden. For å avgrense 82 lærebøker til et mindre utvalg, gikk jeg systematisk gjennom bøkene fra første utgivelse i 1964, til 2016 med hensikt for å se om læreverkene omtalte olje. Det viste seg at 23 lærebøker omtalte olje. Den første læreboka som omtaler olje er utgitt i 1967, og den siste som omtaler olje er utgitt i 2016. Jeg velger å se på 18 lærebøker som omtaler olje som datamaterialet i denne oppgaven. De fem andre bøkene omtaler olje generelt, slik som hvordan det dannes og hva olje brukes til, og jeg avgrenser derfor lærebøkene som omtaler olje til det som kan kobles inn mot problemstillingen. Jeg har ikke inkludert bøker som er utgitt av samme forlag med samme tittel i ulike perioder. Her har jeg kun listet opp sist trykte bok. Grunnen til at jeg velger et bredt utvalg, er fordi bøkene er utgitt innenfor ulike tidsperioder. En bok på 1970-tallet, to bøker på 1980-tallet, fire bøker på 1990-tallet, mens elleve bøker er utgitt etter 2006. Perioden fram til 1999 er preget av at et forlag står for utgivelsen i hvert enkelt tiår. Eksempelvis har Gyldendal stått for utgivelsen av boka på 1970-tallet, Cappelen for 1980-tallet og Aschehoug for 1990-tallet. Denne trenden endrer seg etter 2006, hvor de ovennevnte forlagene, og Fagbokforlaget utgir hvert sitt læreverk.

5.6 Datamaterialet (presentasjon av oversikt av lærebøker som omtaler olje)

Tabellen nedenfor viser lærebøker som omtaler olje utgitt i samfunnsfag innenfor tidsperioden 1976-2016. Disse bøkene utgjør empirien i oppgaven.

Læreverk	Skrevet etter læreplan	Utgitt	Forfatter(e)	Forlag	Kapittel og sidetall
Nye Makt og Menneske. 10 Historie	Kunnskapsløftet 2013. Revidert av LK06.	2016	Bjørn Ingvaldsen & Ingunn Helene Kristensen	Cappelen Damm	Kapittel 1 <i>Norge blir et velferdssamfunn</i> s. 23-25

Nye Makt og Menneske. 10 Samfunnskunnskap	LK06 (13)	2016	Tarjei Helland	Cappelen Damm	Kapittel 3 <i>Levedyktige samfunn</i> s. 50 Kapittel 6 « <i>There is no such thing as a free lunch</i> » s. 128-129, 137-139, 143
Nye Makt og Menneske. 10 Geografi	LK06 (13)	2016	Petter Haagensen & Jon Strindhaug	Cappelen Damm	Kapittel 3 <i>Bærekraftig utvikling</i> s. 80 Kapittel 6 <i>En rettferdig verden?</i> s. 153, 156-158, 170-171
Nye Makt og Menneske. 9 Geografi	LK06 (13)	2015	Petter Haagensen & Jon Strindhaug	Cappelen Damm	Kapittel 1 <i>Levende landskap</i> s. 39 Kapittel 4 <i>Teknologi og ressurser</i> s. 108-109, 111-116
Matriks. 10 Historie	Kunnskapsløftet 2006	2008	Ketil Knutsen & Synnøve Veinan Hellerud	Aschehoug	Kapittel 2 <i>Velferd og velstand</i> s. 57-60
Matriks. 10 Samfunn	LK06	2008	Torgeir Holgersen & Ole G. Karlsen	Aschehoug	Kapittel 2 <i>Økonomi er mer enn penger</i> s. 42-43, 75-76
Kosmos 10	LK06	2008	Jon Harald Nomedal & Ståle Bråthen	Fagbokforlaget	Kapittel 6 <i>Norge utviklet velferdsstaten</i> s. 204-207, 216-217
Matriks. 9 Geografi	LK06	2007	Torgeir Holgersen & Ole G. Karlsen	Aschehoug	Kapittel 5 <i>Energi</i> s. 116-119, 137
Kosmos 9	LK06	2007	Jon Harald Nomedal & Ståle Bråthen	Fagbokforlaget	Kapittel 2 <i>De livsviktige ressursene</i> s. 23 Kapittel 5 <i>Energikildene våre</i> s. 76-78
Underveis. 9 Geografi	LK06	2007	Jon Birkenes & Unni Elisabeth Solberg Østensen	Gyldendal	Kapittel 3 <i>Teknologi, ressurser og utvikling</i> s. 88 Kapittel 4 <i>Mennesket bearbeider naturen</i> s. 98-99 Kapittel 9 <i>Energi og energiproduksjon</i> s.

					169-170, 172, 176-181 Kapittel 11 <i>Tertiærnæringene: Tjenesteytende næringer</i> s. 216-217
Underveis. Samfunnskunnskap 8-10	LK06	2006	Mary Merete Strand & Torill Strand	Gyldendal	Kapittel 13 <i>Norsk økonomi</i> s. 219, 222-224 Kapittel 14 <i>Norsk økonomi i verdenssammenheng</i> s. 242-243
Samfunn 8-10: Historie 10: Verden etter 1945	Reform 1997	1999	Asle Sveen & Svein Aastad	Cappelen	Kapittel 9 <i>Norge 1978-1998</i> s. 114-117
Innblikk. Historie 10	L97	1999	Erik Lund & Eivind Indresøvd	Aschehoug	Kapittel 7 <i>Norge 1972-2000</i> s. 158-162
Innblikk. Samfunnskunnskap 9	L97	1998	Kari Blom, Ingrid Vennerød & Stig Bjørshol	Aschehoug	Kapittel 5 <i>Næringslivet i Norge</i> s. 133-137
Innblikk. Geografi 9	L97	1998	Ole G. Karlsen	Aschehoug	Kapittel 1 <i>Naturressurser</i> s. 6-8 Kapittel 2 <i>Energi – en nøkkelressurs i samfunnet</i> s. 109, 118-121
Samfunn 7-9: Historie 3: Inn i atomalderen	Mønsterplanen 1987. Revidert av M74	1989	Asle Sveen & Svein Aastad	Cappelen	Kapittel 10 <i>«Velferds-Norge» vokser fram. Norge fra 1945 til 1980-årene</i> s. 170,173-175
Samfunn 7-9: Geografi 1: Naturen og mennesket	M87	1987	Jens Amundsen & Rolf Mikkelsen	Cappelen	Kapittel 3 <i>Vår levende klode</i> s. 43-44 Kapittel 6 <i>Klima og vegetasjon</i> s. 112, 116
Global – Geografi og historie for ungdomsskolen. Regionsbok: Norden	Mønsterplanen 74	1976	Svein Tornås	Gyldendal	Kapittel 11 <i>Fjellet og oljen</i> s. 144-151

6.0 Analyse

Denne oppgaven dreier seg om hvordan vi kan forstå virkeligheten om oljenæringen i ulike perioder gjennom språket i lærebøkene. Dermed vil jeg i dette analysekapitlet først presentere datamaterialet i lærebøkene. Her har jeg strukturert lærebøkene etter tiår fra 1970 og til 2010. I disse underkapitlene vil jeg beskrive forskningsfunn som jeg mener er relevant for oppgaven og oppgavens problemstilling. Neste delkapittel oppsummerer og peker ut viktige mønstre i lærebøkene. Delkapittel 6.3 og 6.4 har fått overskriftene til forskningsspørsmålene i denne oppgaven. Delkapittel 6.3 tar for seg forskningsspørsmålet: *Hvilke ord og uttrykk har fått avgjørende plass i lærebøkene?* Her vil jeg presentere ord og uttrykk som har blitt vektlagt i lærebøkene. I denne delen vil Hajers begrep metaforer ligge implisitt. Det neste delkapitlet tar for seg forskningsspørsmålet: *Hvilke miljødiskurser kjennetegner oljen i lærebøkene?* Her vil jeg først se på to motstridende storylines, før jeg kommer frem til hvilken av Dryzeks miljødiskurser som er gjeldende i lærebøkene. I disse to delkapitlene vil jeg tolke og analysere forskningsfunnene i lærebøkene opp mot det jeg tidligere har skrevet i oppgaven, for å belyse problemstillingen: *Hvordan fremstilles oljenæringen i Norge i lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet?*

6.1 Forskningsfunn fra lærebøkene

6.1.1 1970

Global – Geografi og historie for ungdomsskolen. Regionsbok: Norden (1976) av Stein Tornås for Gyldendal.

I datamaterialet er det kun en bok som er skrevet på 1970-tallet, *Global – Geografi og historie for ungdomsskolen. Regionsbok: Norden (1976)* skrevet av Tornås for Gyldendal. Kapittel 11 *Fjellet og oljen* omhandler olje. Allerede i kapiteltittelen får vi en viss pekepinn på hva dette kapitlet dreier seg om. Det første som omtales er jordas oppbygning, og hvordan man tror oljen har blitt til på havbunnen ved restene av de begravde sjødyra og plantene (Tornås, 1976, s. 145). Videre omtales bruk og behandling av oljen, hvor fokuset er på hvordan oljen skal bli ført i land fra Ekofiskfeltet. På bakgrunn av tidsperspektivet denne boka er skrevet i, så var dette nytt. Det nevnes tre måter å føre i land oljen på. De to mulighetene som ble gjort på denne tiden var rørledninger fra Ekofiskfeltet til Teesside i England, og frakte oljen til land med skip. Da var de avhengig av lagringstanker ved borehullet. Også på denne siden i læreboka vises det en tabell over ulike oljeprodukter, som plastholdige produkter, tøyoffer, parfyme, papir og bensin.

Videre er fokuset hvordan oljeressursen vil ha betydning for Norge. «Oljen kan komme til å bety mye for landet vårt økonomisk, og staten har satt opp en rekke 'oljelovregler' som sikrer Norges interesser» (Tornås, 1976, s. 147). Anlegget Mongstad utenfor Bergen skulle bidra til å skaffe nye arbeidsplasser, samt bygge opp en livskraftig bygdekommune. Samtidig fokuseres det på negative sider ved oljeutvinning og utbygging, ved at det tradisjonsrike jordbruksmiljøet med gårder og god dyrkingsjord vil forsvinne. I tillegg legges det vekt på at industrivirksomhet fører med seg forurensing av jord, vann og luft. En annen negativ side som nevnes er at «de olje- og gassmengdene som vi nå kjenner til, vil være tomme om få generasjoner» (Tornås, 1976, s. 147). Dette underbygges av tittelen *Olje og forurensing* som er det siste avsnittet i kapitlet. Her fokuseres det på at man ikke kan vite det fullstendige bildet av oljen før man også har kunnskap om «baksiden av medaljen» (Tornås, 1976, s. 150). «Mange mener at oljen og oljeindustrien er en av de store trusler mot livet i havet og i lufta» (Tornås, 1976, s. 150). Her vises det til eksempler, blant annet hvor sjøfugler kan få olje på seg, og 12. mai 1976 da et tankskip grunnstøtte og flere tusen tonn olje rant ut i sjøen og ødela fiske for flere år fremover.

6.1.2 1980

Samfunn 7-9: Geografi 1: Naturen og mennesket (1987) av Jens Amundsen og Rolf Mikkelsen for Cappelen.

Samfunnsfagboka *Geografi 1: Naturen og mennesket* er skrevet for ungdomsskolens 7. til 9. klasse i 1987 av Amundsen og Mikkelsen for Cappelen. Kapittel 3 *Vår levende klode* omtaler olje på omtrent en side. «Utover kysten av Norge er det funnet store mengder olje og gass» (Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 43). Fokuset i boka omhandler hvordan forskerne tror at oljen ble dannet. De tror at døde sjøplanter og sjødyr sank til bunns og ble dekket av sand og leire. Plante- og dyrerestene ble så omdannet til olje og gass, og sanden og leira til bergarter. Videre må det bakterier, sterk varme og høyt trykk til for at omdanningen til olje skjer. Deretter tar boka for seg hvordan oljen blir oppdaget på havbunnen. Dette ved hjelp av lydbølger. Oljeleterne utløser en eksplosjon, og så måler de hvordan lydbølgene kommer i retur fra de forskjellige bergartslagene. Olje som ikke siver gjennom lag, samler seg i foldetopper eller forkastningskanter, og det er i disse «lommene» man leter etter olje med prøveborer. Det siste boka dreier seg om, er at all oljen som blir påvist ikke lar seg pumpe opp. Eksempelvis på Statfjordfeltet regner de med å få opp 60 % av den påviste oljen, og på Ekofiskfeltet kan de få opp omtrent 20 %, og hvis de sprøyter saltvann ned i borehullene,

kanskje 10 % til (Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 44). På side 43 er det et bilde av plattformen Gullfaks A i Nordsjøen som har fått navnet sitt etter da oljeprisen var nær 30\$ per fat.

Kapittel 6 nevner olje i sammenheng med klima og vegetasjon. De forklarer sur nedbør som når oljen som inneholder svovel, forbrenner, følger svovelet med røyken opp i atmosfæren, og blir ført med vindene og faller ned sammen med nedbøren (Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 112). Videre skriver de at CO₂ blir dannet når vi forbrenner olje. «Noen forskere mener at CO₂-mengdene i lufta antakelig vil bli fordoblet i løpet av 30-40 år, og at temperaturen over hele jorda vil stige med et par grader» (Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 116).

Samfunn 7-9: Historie 3: Inn i atomalderen (1989) av Asle Sveen og Svein Aastad for Cappelen.

I likhet med den foregående boka, er også denne læreboka skrevet for Cappelen. *Samfunn 7-9: Historie 3 Inn i atomalderen*, er skrevet av Sveen og Aastad i 1989. Overskriften til delkapitlet er *Oljealderen – Norge fra 1965 til 1980-årene*. Allerede her får vi et inntrykk av hva dette kapitlet dreier seg om. Bildeteksten på side 173 omtaler det første oljefunnet som ble gjort på Ekofiskfeltet i 1969. I teksten utdypes dette med sitatet «1969 var på flere måter et merkeår. Menneskene tok de første skrittene på månen, og Ola Nordmann tok skrittet inn i oljeeventyret» (Sveen & Aastad, 1989, s. 173). Videre i bildeteksten skrives det at i 1972 ble den norske stats oljeselskap Statoil dannet, og at de skulle ha en andel på minst 50 % i hver blokk som ble drevet. Videre skrives det at «i begynnelsen av 1980-årene var nesten 50 000 mennesker sysselsatt i oljevirkomheten, og produksjonen var oppe i 50 millioner tonn. Verdien utgjorde 17 % av BNP» (Sveen & Aastad, 1989, s. 173).

Sveen og Aastad (1989, s. 173-174) fokuserer ikke kun på de positive sidene ved oljenæringen, men at «oljevirkomheten hadde også sine skyggesider». Disse skyggesidene som omtales er forurensing og ulykker. Bildeteksten på side 174 handler om året 1977, da det var en ukontrollert utblåsing på Bravo-plattformen på Ekofisk, og året 1980 da boligplattformen Alexander Kielland veltet og 123 mennesker omkom. Plattformen er senere blitt senket i Nedstrandsfjorden. En annen negativ side med oljen på 70-tallet var nedgangstiden i 1973, da OPEC-landene (engelsk: Organisation of the Petroleum Exporting Countries) skrudde igjen oljekranene og presset oljeprisene i været. Norge greide seg relativt greit i denne perioden, fordi regjeringen måtte ty til virkemidler som lønns- og prisstopp og

skatte- og avgiftsøkninger. Med denne hestekuren fra 1977 greide Norge å holde arbeidsledigheten lav, og oljevirkosomheten bidro til å skaffe inntekter.

Videre skriver Sveen og Aastad (1989, s. 175) om *kampen om miljøet* i et eget avsnitt. Dette avsnittet nevner ikke ordet olje, men det kommer rett etter det som omtaler olje.

I 1960-årene stilte få spørsmål ved følgene av den sterke økonomiske veksten. Men rundt 1970-årene begynte det å komme signaler, særlig fra USA, om at det ikke stod så bra til med luft, jord og vann. Ord som naturvern, forurensing, miljøskader, lokalmiljø og trafikkproblemer ble vanlige.

6.1.3 1990

Innblikk. Geografi 9 (1998) av Ole G. Karlsen for Aschehoug.

I geografiboka *Innblikk 9* skrevet i 1998 av Karlsen for Aschehoug, får vi en innføring i begrepet naturressurser i kapittel 1. Her skilles det mellom fornybare- og ikke-fornybare naturressurser. Han definerer ikke-fornybare naturressurser som ressurser som blir brukt opp, og som naturen bruker millioner av år på å danne nytt av, eksempelvis olje (Karlsen, 1998, s. 6). Det nevnes også at metaller er ikke-fornybar ressurs. «I de nærmeste tiårene vil oljeplattformer som tas ut av drift være et stort avfallsproblem, men også en stor ressurs. Metallet i plattformene kan gjenvinnes» (Karlsen, 1998, s. 6).

Kapittel 2 *Energi – en nøkkelressurs i samfunnet* går videre inn på de viktigste norske energiresursene vannkraft, olje og gass. «Med oljefunnet på Ekofisk i 1970 ble Norge en olje- og gassnasjon. De første funnene av olje og gass i Nordsjøen kom samtidig med at vannkraftutbyggingen avtok» (Karlsen, 1998, s. 109). Igjen nevnes det at olje er en ikke-fornybar ressurs og forurenser atmosfæren. Senere i kapitlet blir begrepet fossil energikilde brukt om olje. Her understrekes det at oljereservene ikke vil vare mer enn 45 år til, med datidens forbruk (1998). På denne tiden var mindre enn en femtedel pumpet opp. Det skrives også at Norge pumpet opp mer olje enn det vi selv hadde bruk for. Dermed ble det meste solgt til andre land, og oljen ble fraktet fra Nordsjøen med oljetankere eller gjennom rørledninger som ligger på havbunnen med det som kalles «de undersjøiske Europaveiene» (Karlsen, 1998, s. 120-121). I Norge ble råoljen brukt til bensin, diesel og parafin. I tillegg var olje råvare for plastproduksjon. De tre store oljeraffinerier i Norge var Sola ved Stavanger, Mongstad i Hordaland og på Slagentangen ved Horten.

Til slutt i kapitlet nevnes det at «de store olje- og gassinntektene gjør Norge til et av verdens rikeste land» (Karlsen, 1998, s. 120). Salget av olje gjør at handelen med utlandet går med overskudd, slik at handelsbalansen er positiv. En del av oljeinntektene blir satt i et oljefond, slik at de skal dekke de utgiftene vi vet det norske samfunnet vil få i framtiden.

Innblikk. Samfunnskunnskap 9 (1998) av Kari Blom, Ingrid Vennerød og Stig Bjørshol for Aschehoug.

Samfunnskunnskap 9 er i samme serie, og fra samme forlag som foregående bok. Den er skrevet av Blom, Vennerød og Bjørshol. Kapitlet begynner med en fortelling om Trude som jobber som plattformsjef på Ekofiskfeltet. Hun har seks års høyere utdanning og har erfaring fra forskjellige jobber innenfor oljebransjen, og har mye ansvar. «En liten feil kan føre til ulykker eller til at produksjonen av olje må stoppe så oljeselskapet taper mye penger» (Blom, Vennerød & Bjørshol, 1998, s. 133). Trude jobber i selve oljevirksomheten, det vil si det som har med utvinning og rørtransport av olje å gjøre. Hun er ett av 25 000 mennesker som holder på med det. Nesten dobbelt så mange arbeider innenfor det som kalles oljerelatert virksomhet. Til oljerelatert virksomhet regnes oljeselskapenes baser på land, som forsyner plattformene med teknisk utstyr, mat og vann (Blom et al., 1998, s. 134).

Videre tar boka for seg historien om oljen. Første boring startet sommeren 1966, uten hell. Det ble funnet olje på 32. forsøk jula 1969 (Blom et al., 1998, s. 134). «Den første oljelasten ble tatt imot 18 måneder etter at funnet var gjort, og dermed var Norge blitt en oljenasjon. I dag er Ekofiskfeltet som en liten landsby ute i havet med mange plattformer som står fast på havbunnen, samt en gigantisk lagertank for olje» (Blom et al., 1998, s. 134). Videre omtales 1960- og 1970-årene som pionertiden. Grunnen til dette var fordi det var mange engelsktalende eksperter som satte sitt preg på gatelivet i Stavanger, og mye av utstyret var produsert i utlandet.

De to neste underoverskriftene er *oljen er viktig for norsk økonomi* (Blom et al., 1998, s. 134) og *oljeutvinning gir miljøproblemer* (Blom et al., 1998, s. 136). Her presenteres to sider av oljen. For det første viser det til at «Norge er en av verdens største oljeprodusenter» (Blom et al., 1998, s. 134). Dette utdypes med at vi er verdens nest største oljeeksportør. Det skrives at oljeproduksjonen har økt, men uten nye funn vil den gå ned i løpet av neste tiår. Det letes etter nye områder i Norskehavet utenfor Midt-Norge og lenger nord helt inn i Barentshavet. For det

andre vises det til at oljeutvinning kan føre til ulykker og skape miljøproblemer. Det vises til to konkrete eksempler. Det første eksemplet handler om Alexander Kielland-ulykken i 1980, da boligplattformen veltet og 123 mennesker døde. Det andre eksemplet var i 1977 da et borehull på Bravo-plattformen på Ekofiskfeltet sprutet olje fritt ut i havet i over en uke. Videre skrives det at oljeutslipp har vist at naturen kan bli ødelagt, og store mengder av fugl og fisk kan dø. Oljeforurensset vann og kjemikalier fra oljeproduksjonen lekker stadig ut i havet fra produksjonsplattformene. Oljeproduksjon gir dessuten store utslipp av CO₂ i atmosfæren. Forbrenningen av olje på norske oljefelt gir omtrent like store utslipp av CO₂ som biltrafikken i Norge. Et annet miljøproblem som tas opp er når gamle plattformer ikke lenger er i bruk. Her vises det til en hendelse i 1995, da lastebøyen «Brent Spar» skulle fjernes. Oljeselskapet ville senke den i havet, siden det var billigere enn å slepe den i land. Men miljøinteresserte i Europa protesterte kraftig, og det ble bestemt at den skulle fraktes i land for å gjenvinnes.

Innblikk. Historie 10 (1999) av Erik Lund og Eivind Indresøvdde for Aschehoug.

Historieboka 10 til Innblikk-serien er skrevet av Lund og Indresøvdde i 1999 for Aschehoug. De begynner med en grundig innføring om tiden før selve oljefunnet i 1969. Det første årstallet de nevner er 1959 da det ble oppdaget naturgass utenfor kysten av Nederland. Dermed ble det gjort forhandlinger om å dele Nordsjøen etter en midtlinje mellom Norge, Danmark og Storbritannia. Denne delingslinjen skulle senere vise seg å bli avgjørende for Norge. Sitatet «Norge er dømt til å bli rikt! Norge kommer aldri mer til å være slik det var» sa Norges statsminister Lars Korvald i 1974 (Lund & Indresøvdde, 1999, s. 161).

Videre skrives det om oljepolitikk, blant annet at Stortinget opprettet et norsk statlig oljeselskap ved navn Statoil. Samtidig ble det bestemt at staten skulle ha en del av inntektene fra alle oljeselskapene som produserte olje i Nordsjøen (Lund & Indresøvdde, 1999, s. 159). Politikerne ønsket ikke at utvinningen skulle skje for fort, fordi «alle visste at oljen ikke var en evigvarende ressurs. Etter en tid ville eventyret ta slutt» (Lund & Indresøvdde, 1999 s. 161). Oljevirkosomheten skapte også mange nye arbeidsplasser. Den første tida hentet norske bedrifter kunnskap fra utlandet i det som omtales som pionertida. En konsekvens av oljeindustrien var at mange industriarbeidsplasser på fastlandet forsvant. Dette grunnet at oljeindustrien betalte høyere lønninger og trakk arbeidskraft bort fra andre næringer. Dette førte til at antallet mennesker som arbeidet i industrien gikk ned. En annen negativ side på 70-tallet var i 1973 da de arabiske oljelandene hevet oljeprisen kraftig. Dette førte til

nedgangstider med arbeidsledighet og mindre etterspørsel etter olje (Lund & Indresøvdde, 1999, s. 161). Bildeteksten på side 162 skriver følgende: «Under oljekrisen i 1973 var det forbud mot bilkjøring noen søndager. Kong Olav benyttet seg av offentlige kommunikasjonsmidler som alle andre og forlangte også å få kjøpe billett» (Lund & Indresøvdde, 1999, s. 162).

Oljeutvinning er en miljørisiko er viet et avsnitt (Lund & Indresøvdde, 1999, s. 161). De skriver at oljeindustrien kan være en trussel både mot miljø og mennesker. De to eksemplene som nevnes er 1977 da oljen plutselig fosset ut i havet fra Ekofiskfeltet, og 1980 da boligplattformen Alexander Kielland havarerte i full storm og 123 mennesker omkom. Denne ulykken omtales som den største ulykken i Norge etter krigen.

Samfunn 8-10. Historie 10: Verden etter 1945 (1999) Asle Sveen og Svein Aastad for Cappelen

Samfunn 8-10: Historie 10: Verden etter 1945 ble utgitt 1999 av Sveen og Aastad for Cappelen. Kapitlet begynner med et historisk tilbakeblikk til 1960- og 1970-tallet. «Boringen gav Norge århundrets julepresang» (Sveen & Aastad, 1999, s. 114). I 1971 ble de første fatene med olje tatt i land, og oljeeventyret var i gang (Sveen & Aastad, 1999, s. 114). «Oljeinntektene gav Norge nye muligheter til økonomisk vekst og til å bygge ut velferdsstaten videre. Oljen og oljeinntektene kunne også 'smøre' økonomien i nedgangstider» (Sveen & Aastad, 1999, s. 114).

Videre fortelles det om lovgiving som sikret Norge kontroll over oljevirkosomheten, ved at oljeselskaper som skulle drive boring måtte søke konsesjon. Norge fikk da full kontroll over kontinentalsokkelen. På samme tid ble Statoil opprettet.

På sidene 115 og 117 fokuserer forfatterne mer på de sidene som ikke har vært like positive for Norge med oljen. «I 1973 fikk internasjonal økonomi seg en knekk. OPEC-landene skrudde igjen oljekranene og presset oljeprisene i været» (Sveen & Aastad, 1999, s. 115). På denne tiden ble Norge reddet av oljen, fordi staten ventet store oljeinntekter og var derfor ikke redd for å ta opp store lån i utlandet. Pengene ble brukt til å skape arbeidsplasser, støtte næringer og til subsidier i jordbruket. Den internasjonale økonomien ble ikke bedre, og mot slutten av 1970-tallet måtte regjeringen sette inn tiltak for å holde økonomien på rett kjøll. Den strammet inn utlån og støtteordninger, innførte pris- og lønnsstopp og devaluerte

kroneverdien. En annen negativ side omtales i avsnittet *Kampen for miljøet*. Det nevnes det at flere fikk øyene opp for skadevirkningene av giftige utslipp til vann og luft allerede med partiprogrammene i 1960-årene. Grunnen til dette var at det kom sur nedbør fra blant annet Storbritannia som ødela fiskebestanden i elver og vann i Sør-Norge. I 1972 ble det opprettet et miljøverndepartement, og i 1974 ble organisasjonen *Framtiden i våre hender* stiftet. Medlemmene i organisasjonen gikk inn for en ny livsstil som i større grad tok hensyn til natur og miljø, og en mer rettferdig fordeling av ressursene på verdensbasis. «Også oljevirkksomheten førte med seg miljøskader. I 1977 kom det en ukontrollert utblåsing på Bravo-plattformen på Ekofiskfeltet» (Sveen & Aastad, 1999, s. 116).

6.1.4 2000

Underveis. Samfunnskunnskap 8-10 (2006) av Mary Merete Strand og Torill Strand for Gyldendal

Underveis Samfunnskunnskap 8-10 er skrevet av Strand og Strand i 2006 for Gyldendal. Kapitlet *Norsk økonomi* handler i hovedsak om næringsveier i Norge som bidratt til den norske økonomien. «Etter at det ble funnet olje i Nordsjøen i 1960-årene, har oljeindustrien blitt vår kanskje viktigste næringsvei» (Strand & Strand, 2006, s. 219). Oljen, *det svarte gullet*, gir gode inntekter for Norge (Strand & Strand, 2006, s. 222).

Statoil, den norske statens oljeselskap, ble opprettet i 1972 og har blitt en av de største selskapene i landet. En prioritert oppgave for oljenæringen er å utvikle og forbedre boreriggene, slik at de kan klare å hente opp mer olje fra de eksisterende brønnene. «Ifølge Oljedirektoratet er det 12,9 milliarder Sm³ olje og gass på norsk sokkel» (Strand & Strand, 2006, s. 223). En tredel av dette er allerede produsert, og en tredel er under produksjon. Det gjenstår omtrent 26 %, og derfor vektlegger forfatterne at det må investeres i flere leterigger slik at nye olje- og gassfelt kan oppdages. På side 222 er det en tabell som viser produksjonen av råolje i 1000 tonn. I 1971 var det 301, dette økte kraftig til 151 690 i 2004.

«Oljeforekomstene varer ikke evig, og derfor er det viktig at den industrien vi har i Norge, blir modernisert og utviklet slik at den blir konkurransedyktig» (Strand & Strand, 2006, s. 224). På bakgrunn av at oljeproduksjonen vil avta med årene, så innebærer det at arbeidsplasser vil gå tapt og at inntektene fra oljen vil synke. For å sikre at inntektene fra oljenæringen skulle komme neste generasjoner til gode, vedtok Stortinget å opprette Statens petroleumsfond. Fondet skal sikre Norge inntekter når oljen en gang tar slutt. Men for at noe

av oljeinntekten skal tilfalle dagens befolkning, har Stortinget vedtatt handlingsregelen som innebærer at regjeringen kan bruke 4 % av fondet hvert år (Strand & Strand, 2006, s. 223).

Underveis. 9 Geografi (2007) av Jon Birkenes og Unni Elisabeth Solberg Østensen for Gyldendal

Underveis 9 Geografi er skrevet av Birkenes og Østensen for Gyldendal i 2007. I denne læreboka er det fire kapitler som nevner olje. I kapittel 4 *Energi og energiproduksjon* vektlegges oljenæringen med åtte sider. Kapittel 3 *Teknologi, ressurser og utvikling*, og kapittel 4 *Mennesket bearbeider naturen* fokuserer på hva man har brukt og bruker oljen til. Under den industrielle revolusjonen tok man i bruk fossilt brennstoff, som olje, for å drive skip og lokomotiv (Birkenes & Østensen, 2007, s. 88). De påpeker flere steder i boka at olje er en ikke-fornybar ressurs (Birkenes & Østensen, 2007, s. 98, 170). Dette eksemplifiserer med bensinen vi forbrenner i bilmotoren blir brukt opp med en gang.

Birkenes og Østensen (2007, s. 169, 171) innleder kapitlet om energi og energiproduksjon med et historisk tilbakeblikk.

Fram til slutten av 1700-tallet utnyttet menneskene bare en liten del av energiforekomstene i naturen. De brukte fornybare energikilder som muskelenergi, vind og vannkraft. I løpet av de siste 200 årene har det moderne industrisamfunnet vokst fram, og med industrisamfunnet skjedde det en voldsom økning i forbruket av energi og råstoffer. (...) Den voldsomme økningen i energiforbruket de siste 200 årene henger nøye sammen med industrialiseringen og den økonomiske veksten i industrilandene.

De skriver videre at olje er en av de viktigste energikildene i næringsliv, transport, private husholdninger og industriproduksjon. I tillegg er olje verdens viktigste handelsvare (Birkenes & Østensen, 2007, s. 88, 169, 172). Eksportverdien av norsk olje og gass utgjorde i 2005 til sammen 47 % av all norsk eksport (Birkenes & Østensen, 2007, s. 179). På denne tiden arbeidet 80 000 i oljebransjen, noe som utgjorde omtrent 4 % av arbeidsplassene i landet. «Det største 'oljefylket' har vært Rogaland. Her finnes halvparten av 'oljejobbene' i landet. Stavanger er landets 'oljehovedstad'» (Birkenes & Østensen, 2007, s. 179). Oljepengene har også kommet hele landet til gode, og vært med på å forme samfunnsutviklingen i Norge de siste førti årene (Birkenes & Østensen, 2007, s. 176). De største inntektene kommer fra skatter, avgifter og direkte statlig eierskap på en rekke oljefelt på norsk kontinentalsokkel og

anlegg på land. Disse oljeinntektene har hatt mye å si for finansieringen av det norske velferdssystemet. Pengene har gått til helsevesen og utdanning, veibygging og utbygging av telenettet. Stadig mer av statens oljeinntekter blir avsatt for fremtidige generasjoner gjennom Statens pensjonsfond Utland (Oljefondet) (Birkenes & Østensen, 2007, s. 179).

Det var i 1970-årene at Norge ble en oljenasjon, og det norske oljeeventyret startet i Nordsjøen i et område som fikk navnet Ekofiskfeltet i 1969 (Birkenes & Østensen, 2007, s. 176). Det var etter at oljerørledningen inn til Teesside i England på slutten av 1970-tallet det ble storproduksjon av olje. Siden 1970-årene er det gjort en rekke oljefunn i Nordsjøen, blant annet Statfjord som er det største oljefeltet.

Birkenes og Østensen (2007, s. 178) skriver at det har gått 35 år siden produksjonen startet på Ekofiskfeltet, og norske oljemyndigheter regner med at det vil bli hentet opp olje på Ekofisk de neste 35 årene. Samtidig vil mange andre oljefelt som i dag produserer olje, gå tomme og bli stengt. Til gjengjeld vil det bli oppdaget nye felt med olje. En regner derfor med at det kommer til å bli produsert olje fra norsk kontinentalsokkel også i 2050, men at produksjonen vil være mindre enn i dag. Slike nye oppdagede felt kan være på kontinentalsokkelen i de nordlige områdene ved Norskehavet og Barentshavet. Disse områdene er mindre undersøkt enn lenger sør, men det er allerede funnet olje og gass på Snøhvitfeltet utenfor Hammerfest. Det skrives også at man regner med å finne store funn av olje og gass lenger øst, siden russerne har gjort det. Men boringen i nord er svært omdiskutert tema, på grunn av fiskeressurser. Nettopp av den grunn har våre politiske myndigheter ikke satt i gang leteboring i Lofoten eller Vesterålen. Diskusjonen om norsk oljevirkosomhet i nord er blant de mest aktuelle temaene i dagens politiske debatt (Birkenes & Østensen, 2007, s. 178).

De fokuserer også på at olje og miljø knyttes sammen. De skriver at langs norskekysten kan det blåse storm og orkan, og at det derfor kan skje uhell med produksjon og transport, og store mengder olje kan renne ut i havet (Birkenes & Østensen, 2007, s. 180). Dersom oljeutslippene er store, vil de kunne ta livet av både plankton og fiskeyngel, og dermed ødelegge leveveien for mange fiskere i lange tider. Mye olje vil også kunne drive inn mot land, forurense strender og ta livet av tusenvis av sjøfugler. Et eksempel Birkenes og Østensen (2007, s. 181) nevner er Bravo-ulykken i 1977, da den eneste oljeutblåsningen som har vært på den norske kontinentalsokkelen, skjedde.

Det siste kapitlet omtaler olje på to sider, hvor overskriften er *hvordan dannes olje og gass, og hvor og hvordan finner vi den?* Birkenes og Østensen (2007, s. 216) skriver at olje ble dannet av døde plankton. Videre skriver de at for å finne olje må man bore i hullrom, lommer, i reservoarbergarten der store mengder olje blir innestengt av bergarten over. Slike lommer kalles for oljefeller. For å finne slike oljefeller må man gjøre seismiske undersøkelser ved hjelp av et smell med en lufttrykkskanon. På den måten vil lydbølgene hjelpe til å høre hvordan lyder bremses av de ulike bergartene. Videre skriver de at for å være helt sikker på funn av olje, må man bore et hull og se etter, i det som kalles for leteboring eller prøveboring (Birkenes & Østensen, 2007, s. 217).

***Kosmos 9* (2007) av Jon Harald Nomedal og Ståle Bråthen for Fagbokforlaget**

Kosmos samler samfunnsfag med samfunnskunnskap, historie og geografi for et årstrinn i en og samme bok. *Kosmos 9* er skrevet av Nomedal og Bråthen i 2007 for Fagbokforlaget. Kapittel 2 *De livsviktige ressursene* starter med å nevne at vi har fornybare og ikke-fornybare ressurser. Oljen er i tillegg til en ikke-fornybar ressurs, en ikke gjenvinnbar ressurs. «Olje er fossil energi, fordi det er rester av planter og dyr som har levd for mange millioner år siden» (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 76). På neste side omtales det at *fossil energi gir miljøproblemer*. Her forklares det at forbrenningen av fossil energi frigjør CO₂. Videre står det at fossil energi utvikler også sur nedbør. «Olje inneholder svovel og nitrogen som blander seg med vanddamp i lufta. Svovelholdig regn treffer bakken som sur nedbør» (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 77). Konsekvensen av dette er fisketomme vann, sur jord og skader på skog og bygninger. «Fossil energi er menneskets venn og fiende. Den gir oss livsviktig energi, men også store, alvorlige miljøproblemer» (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 77). Bildeteksten på side 78 skriver at «avgasser fra bensin, diesel og olje fører til luftforurensing».

«Norge er i dag en olje- og gassnasjon» (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78). Videre skriver de at det første oljefunnet i Norge var i 1969, og den første oljen ble hentet opp i 1971 fra Ekofiskfeltet. Etter hvert har oljefeltene Frigg, Valhall, Statfjord, Gullfaks, Sleipner, Oseberg og Troll kommet til. Statoil har senere bygd et oljeanlegg på Melkøya. Videre nevnes det at Norge er selvforsynt med olje, og at det vi ikke bruker selv, selger vi til andre land. Dette har Norge tjent mye penger på. Pengene Norge tjener spares i Oljefondet. Nomedal og Bråthen (2007, s. 78) hevder at «inntektene vi har fått og får fra olja, har betydd mye for utviklingen av velstanden i Norge».

Nomedal og Bråthen (2007, s. 78) eksemplifiserer ny teknologi som skal forurense naturen mindre. De skriver at Norge bygger gasskraftverk på Kårstø i Rogaland, og at i 2010 skal et gasskraftverk stå klart for drift på Mongstad i Hordaland. De hevder at mange var imot at Norge skulle bygge et slik gasskraftverk, fordi uten full rensing av CO₂, vil norske utslipp av klimagasser øke. «Det bør ikke et miljøland som Norge godta (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78). Denne påstanden om «Norge som et miljøland» har ikke forfatterne begrunnet, og det kan virke som de tar denne påstanden for gitt. Et annet miljøtiltak som Nomedal og Bråthen (2007, s. 78) nevner er at man kan bygge gasskraftverk som ikke frigjør CO₂. Man kan fange opp klimagasser, og pumpe den ned igjen i bergartene, slik at gassen kan presse ut mer olje. På den måten hindres det utslipp av CO₂ i atmosfæren. Ulempen med denne nye teknologien er at den er svært dyr, og beregningene tyder på at å fange opp CO₂ kan bli dyrere enn å bygge et helt kraftverk (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78). Likevel skal et nytt gasskraftverk innføre CO₂-rensing i 2014.

Matriks. Geografi 9 (2007) av Torgeir Holgersen og Ole G. Karlsen for Aschehoug

Matriks. Geografi 9 er skrevet av Holgersen og Karlsen for Aschehoug i 2007. Innledningsvis nevner de ulike produkter som er laget av olje, eksempelvis klær, møbeltrekk og asfalt. Nær 80 % av oljen går til drivstoff til biler, busser, fly og båter (Holgersen & Karlsen, 2007, s. 117). Videre nevner de at olje er en fossil energikilde, fordi det har tatt millioner av år å danne den. Når vi brenner en fossil energikilde slippes karbondioksid ut i lufta. Og når det blir mer karbondioksid i lufta, øker drivhuseffekten. De sier også at olje er en ikke-fornybar ressurs. Spørsmålet Holgersen og Karlsen (2007, s. 116) stiller er: «Risikerer vi å ødelegge naturen ved å bruke ressursene for hardhendt?» De skriver at svaret vil være forskjellig avhengig av hvem vi spør.

Videre presenteres to leserinnlegg. Det ene leserinnlegget er fra fagsjefen i Oljeindustriens Landsforening, og det andre leserinnlegget er fra nestleder i Natur og Ungdom. Spørsmålet de to skal ta stilling til er: Bør vi pumpe opp olje og gass i havet utenfor Nord-Norge? Ja-siden argumenterer med at «det er olje som har gjort oss så rike at vi flere ganger er kåret til verdens beste land å bo i. Oljeindustrien tar miljøet på alvor, og utvikler hele tida ny teknologi som beskytter miljøet. Dessuten har Nord-Norge ventet lenge på oljeeventyret» (Holgersen & Karlsen, 2007, s. 118). Nei-siden argumenterer med at «å bore etter olje, er det mest forurensende man kan gjøre. Hvis alle i verden hadde brukt så mye ressurser som Ola og Kari

Nordmann, ville vi trengt fire jordkloder. Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten er blant de mest verdifulle havområdene i verden» (Holgersen & Karlsen, 2007, s. 119).

Tittel på det siste avsnittet er *rik på grunn av oljen?* Fra 1980-årene har inntektene fra oljen bidratt til å endre Norge, fordi inntektene ble høyere enn utgiftene til investeringene. Oljevirkksomhetene har skapt store ringvirkninger. Salg av oljen til utlandet har gjort at staten har kunne ansette flere til å arbeide innenfor utdanning og helse. Samtidig har også lønningene økt. Det negative aspektet er at Norge er av de landene i Europa med færrest arbeidere i industrien, noe som mange hevder kan bli et problem den dagen oljen tar slutt (Holgersen & Karlsen, 2007, s. 137).

Kosmos 10 (2008) av Jon Harald Nomedal og Ståle Bråthen for Fagbokforlaget

Den andre læreboka skrevet av Nomedal og Bråthen er *Kosmos 10*. Den ene overskriften i kapittel 6 er *1965-1980 – velferdsstat og oljeeventyr*. Det tar for seg Norges oljefunn i Nordsjøen i 1969. Det positive dette funnet førte med seg var store inntekter fra oljevirkksomheten. Senere har mye av disse oljeinntektene blitt brukt til å sikre velferdsstaten. Norge har satt av mesteparten av inntektene fra oljeutvinningen i Oljefondet, som skal sikre pensjonen til den stadige økende andelen eldre i landet (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 216). En annen positiv side er at oljevirkksomheten har skapt arbeidsplasser, som produksjon av plattformer, båter og annet oljeutstyr. Norsk næringsliv ble spesialister på oljeutvinning til havs (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 206).

De peker også på de negative sidene, som da Alexander Kielland-plattformen veltet i 1980 og 123 mennesker omkom. De nevner også at mange dykkere fra pionertida i Nordsjøen har slitt med store skader (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 206).

Matriks. Samfunn 10 (2008) av Torgeir Holgersen og Ole G. Karlsen for Aschehoug

Matriks. Samfunn 10 skrevet av Holgersen og Karlsen i 2008 for Aschehoug. De definerer og kommer med eksempler på begrepet (natur)ressurs på side 42-43. Olje er en ikke-fornybar ressurs. Derfor vil oljeinntektene ta slutt om ikke så lenge (Holgersen & Karlsen, 2008, s. 75). Statens største enkeltinntekt kommer fra utvinning og salg av olje. Dersom vi fortsetter i samme tempo, tror forskerne at Norge kan produsere olje i femti år til. Derfor er statens pensjonsfond, Oljefondet, opprettet. Det skal sikre at fremtidige generasjoner har verdier og

penger i fremtiden. Politikerne har bestemt at staten bare skal bruke 4 % av fondet hvert år, i det som kalles handlingsregelen (Holgersen & Karlsen, 2008, s. 76).

Matriks. Historie 10 (2008) av Ketil Knutsen og Synnøve Veinan Hellerud for Aschehoug

I kapittel 2 *Velferd og velstand* i *Matriks. Historie 10* fra 2008 av Knutsen og Hellerud for Aschehoug starter avsnittet med overskriften *oljeeventyret*. «Vi har funnet en elefant!» er ordene en representant fra oljeindustrien brukte for å vise til oljefunnet i 1969 (Knutsen & Hellerud, 2008, s. 57). Videre skrives det om at Stortinget opprettet statselskapet Statoil for å drive oljevirkosomheten. Utover på 1970- og 1980-tallet ble det gjort flere oljefunn i Nordsjøen. «Gigantiske oljerigger raget opp som små slott i Nordsjøen på steder som fikk navn som Ekofisk, Balder, Statfjord og Frigg» (Knutsen & Hellerud, 2008, s. 58).

Oljeindustrien skapte nye arbeidsplasser, og eksportinntekter i milliardklassen ble brukt til å videreutvikle velferdsstaten. Trygdeordninger, sykehus, eldreomsorg og skole var noen av velferdstjenestene som ble betalt ved hjelp av oljeinntektene. For å sikre velferden i framtida med trygdeutbetalinger, og være en buffer mot vanskelig tider, ble Oljefondet opprettet i 1986 (Knutsen & Hellerud, 2008, s. 58).

En negativ side som omtales er oljekrisen i 1973, da de arabiske landene hevet oljeprisen og reduserte produksjonen. Knutsen og Hellerud (2008, s. 59) skriver at man skulle tro at Norge tjente på høye oljepriser, siden Norge var blitt en oljenasjon. Men 1973 var helt i startfasen for oljeindustrien, slik at Norge ikke hadde begynt å tjene penger enda. Oljekrisen virket ikke bare inn på industrien, men også dagliglivet ved at det ble innført bilfrie lørdager og søndager i en periode. Etter dette kunne det virke som Norge var på vei inn i en ny gullalder, men i 1986 omtales en ny oljekrise (Knutsen & Hellerud, 2008, s. 60). Årsaken til denne oljekrisen var at det var produsert for mye olje, som førte til at oljeprisen sank. Konsekvensen av dette var økonomiske problemer for bedrifter som gjorde at arbeidsledigheten vokste.

6.1.5 2010

Nye Makt og Menneske. Geografi 9 (2015) av Petter Haagenen og Jon Strindhaug for Cappelen Damm

Lærebøkene utgitt etter 2010 er utgitt av forlaget Cappelen Damm. Den første boka, *Nye Makt og Menneske. Geografi 9*, i denne perioden er utgitt i 2015, og skrevet av Haagenen og Strindhaug. Avsnittet på side 39 har overskriften *oljeeventyret*. Det første avsnittet tar for seg

oljefunnet i 1967 og oljeproduksjonen som startet fra Ekofiskfeltet i 1971 ved Gulftide. Videre tar Haagensen og Strindhaug (2015, s. 39) for seg hvordan oljen har blitt dannet for 200 millioner år siden ved planktonrester som ble dekket av mudder og sand. Restene ble utsatt for et enormt trykk og høy temperatur. De påpeker også at oljen har betydd mye for norsk økonomi og næringsliv, blant annet ved arbeidsplasser på oljefeltene, men også arbeid knyttet til virksomheten på land. «Inntektene fra oljen er den viktigste grunnen til at Norge i dag er et av de rikeste landene i verden» (Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 39).

Kapittel 4 *Teknologi og ressurser* innledes med en fortelling om sjømannen Einar Olsen og funnet av olje i Nordsjøen i 1969. Kapitlet sidestiller oljerevolusjonen med jordbruksrevolusjonen og den industrielle revolusjonen. 1969 regnes som starten på oljerevolusjonen og oljeeventyret (Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 111-112). Fra 1971 ble oljepolitikken oppsummert i «De ti oljebud», hvor første bud innebar at all virksomhet på norsk sokkel skulle foregå under nasjonal styring og kontroll. Dermed ble Statoil, et statlig oljeselskap, opprettet. Myndighetene i Norge ønsket at oljeressursene skulle gjøre landet til et godt sted å bo for alle. Derfor er en del av pengene fra salg av olje blitt brukt til å betale for skole og helsetilbud til alle i Norge (Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 112).

Neste avsnitt *jeg – en ressurs for Norge?* omhandler oljens rolle før funnet og fremover i tid. Det tok millioner av år å danne olje, som er et fossilt brensel. Oljen er en ikke-fornybar ressurs, og dermed vil det norske oljeeventyret en dag ta slutt (Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 114). Bruken av fossilt brensel skaper store utslipp av CO₂: «Over 90 prosent av verdens energiforbruk er i dag fossilt brensel» (Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 114). «Mange politiske partier mener at det er lurt å investere oljepenger i utdanning og forskning. Ved å utvikle ny teknologi kan vi utnytte naturen rundt oss på en bedre måte. Ny teknologi kan skaffe oss alternative inntekter den dagen oljen tar slutt» (Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 114). Teknologien som omtales er CO₂-fangst. CO₂-fangst innebærer å fjerne CO₂ ved gasskraftverk og føre klimagassen ut i Nordsjøen og ned i oljebrønner. Men denne planen ble gitt opp i 2013, da det var brukt mye penger på forsøket (Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 115). Et tilsvarende CO₂-renseanlegg ser imidlertid ut til å fungere i Canada. «Ny teknologi gjør at vi kan produsere energi uten å påvirke klimaet» (Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 116).

Nye Makt og Menneske. Geografi 10 (2016) av Petter Haagenen og Jon Strindhaug for Cappelen Damm

Nye Makt og Menneske. Geografi 10 er skrevet i 2016 av Haagenen og Strindhaug for Cappelen Damm. Kapittel 3 *Bærekraftig utvikling* skriver generelt om begrepet bærekraftig utvikling. Videre skriver de at olje er et eksempel på ikke-fornybar ressurs (Haagenen & Strindhaug, 2016, s. 80). Haagenen og Strindhaug (2016, s. 153) har gitt et avsnitt overskriften *jakten på olje og kunnskap om klimaet* (Haagenen, 2016, s. 153). Her får vi et inntrykk av at avsnittet dreier seg om to motsetninger. Det presenteres at olje er en av de viktigste energikildene vi har for industri og transport. Kunnskapen om miljø- og klimaproblemene de fører med seg, har gradvis vokst fram fra 1970-årene og er kjent for de fleste i dag. Likevel velger land å jakte på nye mulige ressurser, som for eksempel ressursene under Nordpolen (Haagenen & Strindhaug, 2016, s. 170). Haagenen og Strindhaug (2016, s. 153) stiller spørsmålet «*tror du dagens kunnskap om klimaendringer som følge av bruk av fossilt brensel fører til at statene rundt Nordpolen lar olje- og gassforekomster i området bli liggende?*»

Det neste avsnittet har tittelen *hvorfor har alle innbyggere i Norge lik tilgang til olje- og gassressursene?* Her kommer det fram at de norske politikerne var enige om å beholde kontrollen over oljeresursene da disse ble oppdaget i Nordsjøen i 1969. I 1971 oppsummerte politikerne den nye oljepolitikken i «*De ti oljebud*», hvor blant annet det ble bestemt at Statoil skulle opprettes (Haagenen & Strindhaug, 2016, s. 158). Pengene Norge har tjent på salg av olje, skal komme alle landets innbyggere til gode, og dermed har Oljefondet blitt opprettet.

Dagens forbruk av fossilt brensel er ikke bærekraftig. Bruken av fossilt brensel har gitt flere milliarder mennesker et godt liv, men nå er kostnadene større enn gevinsten. Vi må slutte å tenke på fossilt brensel som en ressurs. For å bevare klimaet og miljøet, for å bevare selve livsgrunlaget for oss mennesker, må vi satse på å utvikle miljøvennlig teknologi (Haagenen & Strindhaug, 2016, s. 171).

Nye Makt og Menneske. Samfunnskunnskap 10 (2016) av Tarjei Helland for Cappelen Damm

Nye Makt og Menneske. Samfunnskunnskap 10 er skrevet av Helland, og utgitt i 2016 av Cappelen Damm. Olje er en naturressurs som er viktig for den norske økonomien, blant annet fordi vi har solgt mye olje til utlandet, slik at handelsbalansen går i overskudd (Helland, 2016, s. 128-129, 143). Man kan kun ha nytte av naturressursen olje hvis man har teknologi til å

oppdage, utvinne og transportere den (Helland, 2016, s. 50). Selv om oljen er en ressurs som gir store inntekter, er det også en ressurs som truer jordkloden. Den må brukes på en bærekraftig måte for at samfunnet skal være levedyktig (Helland, 2016, s. 50). Senere i læreboka skriver Helland (2016, s. 137-183) at «oljevirkosomhet er en stor belastning for klimaet, og mange vil derfor begrense norsk oljeutvinning».

Olje er en ikke fornybar ressurs, og dermed vil ikke oljeinntektene være evig. For at denne rikdommen ikke bare skal komme dagens generasjoner til gode, men også de neste, vedtok Stortinget i 1990 å opprette Oljefondet. Oljefondet heter nå Statens pensjonsfond utland og kan sammenlignes med en kjempestor sparekonto som skal sikre pensjonsutbetalinger for fremtidige generasjoner. «Statens pensjonsfond har vokst fra 46 milliarder kroner i 1996 til 6 431 milliarder i 2014» (Helland, 2016, s. 138-139).

Nye Makt og Menneske. Historie 10 (2016) av Bjørn Ingvaldsen og Ingunn Helene Kristensen for Cappelen Damm

Den siste boken jeg skal presentere er *Nye Makt og Menneske. Historie 10*, skrevet av Ingvaldsen og Kristiansen for Cappelen Damm i 2016. «Norge ble en oljenasjon» da Philips Petroleum fant et stort oljefelt på norsk kontinentalsokkel (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 23). Staten eier mesteparten av oljen som tas opp. Dette gir Norge en stor inntekt som kommer alle til gode (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 24). Oljeinntektene har bidratt til velferdssamfunnet vi har i dag. I tillegg til å dekke norske behov, så er funnet så stort at oljen også har blitt solgt til andre nasjoner. Stavanger har blitt oljehovedstad, noe som har gitt kommunen store skatteinntekter.

De negative sidene som omtales er at olje er en ikke-fornybar ressurs som kan ta slutt, og Alexander Kielland-ulykken i 1980, da oljeplattformen kantret og 123 mennesker omkom (Ingvaldsen & Kristensen, 2008, s. 24-25). Fra 2015 har situasjonen endret seg for både Norge og Stavanger, fordi oljeprisen sank. «Mange innen oljenæringen ble arbeidsløse, og inntektene fra oljeindustrien ble lavere. Ringvirkningene er også store med konkurser og arbeidsledighet i andre næringer» (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 25). Delen om oljenæringen avsluttes med spørsmålet: «Hvordan kan Norge fortsette å ha høy levestandard og være et velferdssamfunn når landet ikke lenger får store oljeinntekter?» (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 25).

6.2 Hva peker seg ut som mønstrene i lærebøkene?

Lærebøkene i perioden 1976-2016 er preget av en tosidig fremstilling av olje, der både fordelene som økonomisk vekst og velferd har hatt betydning for Norge, men også det kritiske synet der olje er en ikke-fornybar ressurs og fører til miljøproblemer, fremstilles. Selv om Tornås (1976) sier at oljen er en trussel mot livet i havet og i lufta, er denne fremstillingen noe vag. Derimot er lærebøkene fra 1987 og til 2016 preget av konkrete eksempler der det vises at oljenæringen har hatt konsekvenser for miljøet. En av årsakene til dette kan være fordi etter 1976 har det skjedd større ulykker enn den ulykken som omtales i Tornås (1976, s. 150), da et tankskip grunnstøtte og flere tusen tonn olje rant ut i sjøen og ødela fiske for flere år fremover. Situasjoner som nevnes i lærebøker i perioden 1989-2016 er oljeutblåsingen på Bravo-plattformen på Ekofiskfeltet i 1977 og Alexander Kielland-ulykken i 1980.

Dannelsen av olje er også noe som går igjen i fra perioden 1976-2015. Sju lærebøker (Tornås, 1976, s. 145; Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 43; Karlsen, 1998, s. 119; Birkenes & Østensen, 2007, s. 216; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 76; Holgersen & Karlsen, 2007, s. 117; Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 39) tar for seg dette. Alle lærebøkene viser til en naturfaglig tilnærming til hvordan olje har blitt dannet. Tornås (1976, s. 145) og Amundsen og Mikkelsen (1987, s. 43) skriver at man ikke vet helt hvordan olje ble til, men at forskerne tror at olje ble dannet av plante- og dyrerester som sank til havbunnen for millioner av år siden, der ble de utsatt for bakterier, sterk varme og høyt trykk. Dette tvilsomme blikket på hvordan olje dannes, er borte i lærebøkene fra 1990-, 2000- og 2010-periodene. De skriver med tydelighet at olje ble dannet på den samme måten som omtales i de tidligere lærebøkene. Lærebøkene fra denne perioden er utelukkende geografibøker på 9. trinn. Tornås (1976) er geografi- og historiebok som gjelder for hele ungdomstrinnet (7-9). Også Amundsen og Mikkelsen (1987) er geografibok som gjelder ungdomstrinnet (7-9). Læreboka som skiller seg ut er Nomedal og Bråthen (2007). Læreverket Kosmos samler samfunnsfag med samfunnskunnskap, historie og geografi for et års trinn i en og samme bok.

Det kritiske blikket på oljenæringen har økt for hvert tiår i lærebøkene. Fra 2000-tallet og frem til i dag har det blitt mer fokus på fremtiden og hva som vil skje når oljenæringen vil avta med årene som kommer. Særlig er lærebøkene etter LK06 preget av at man i fremtiden vektlegger mer forskning, høyere utdanning og ny teknologi. Flere av disse lærebøkene stiller kritiske og reflekterende spørsmål som man kan diskutere i klassen: «Tror du dagens kunnskap om klimaendringer som følge av bruk av fossilt brensel fører til at statene rundt

Nordpolen lar olje- og gassforekomster i området bli liggende?» (Haagensen & Strindhaug, 2016, s. 153). «Hvordan kan Norge fortsette å ha høy levestandard og være et velferdssamfunn når landet ikke lenger får store oljeinntekter?» (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 25). Lærebøkene utgitt etter revideringen av LK06 i 2013, er i enda større grad preget av de har et tydelig budskap om at oljenæringen truer jordkloden. Tidligere lærebøker har ikke vært like overtydelige.

6.3 Hvilke ord og uttrykk har fått avgjørende plass i lærebøkene?

Oljeeventyret er et uttrykk som har fått avgjørende plass i lærebøkene. Uttrykket har blitt brukt av sju lærebøker (Sveen & Aastad, 1989, s. 173; 1999, s. 114; Birkenes & Østensen, 2007, s. 176; Holgersen & Karlsen, 2007, s. 118; Nomedal & Bråthen, 2008, s. 204; Knutsen & Hellerud, 2008, s. 57; Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 39). Slik jeg ser det er det flere grunner til at uttrykket oljeeventyret brukes i lærebøker. For det første følger oljeeventyret strukturen og oppbyggingen til et eventyr. I eventyrene drar Askeladden modig av sted for å håndtere utfordringer, men med magi og flaks ender han opp med prinsessa og kongeriket. Dette eventyrplottet sammenligner Camilla Ruud (2019) opp mot oljehistorien i Norge. I 1958 ble det hevdet at «man kan se bort fra mulighetene for at det skulle finnes kull, olje eller svovel på kontinentalsokkelen langs den norske kyst» (Olje- og energidepartementet, 2019). Philips Petroleum hadde derimot tro på olje langs norskekysten, og begynte oljeletingen. I likhet med Askeladden møtte Philips Petroleum flere hindringer på veien mot oljefunn. Første boring i 1966 viste seg å være tørr (Sveen & Aastad, 1999, s. 114; Blom et al., 1998, s. 134). Derimot fant de olje på Balderfeltet i 1967, dog var ikke funnet lønnsomt nok på denne tiden, og letingen etter olje fortsatte. Det velkjente utropet til Askeladden «Jeg fant, jeg fant!», ligner Norges historie om hvordan de fant olje (Ruud, 2019). Knutsen og Hellerud (2008, s. 57) har i læreboka sitert en representant for oljeindustrien om oljefunnet i 1969; «Vi har funnet en elefant!». Dette sitatet tolker jeg dithen at en tiendeklassing kan ha problemer med å forstå hva som legges i uttrykket, fordi uttrykket er for vanskelig, slik Korintzinsky (2014, s. 235) hevder en svakhet ved læreboka er. Jeg forstår uttrykket «vi har funnet en elefant» som et åpenbart funn av det som er betydelig. Sagt på en annen måte forstod representanten for oljeindustrien i 1969 at oljefunnet ville være av stor betydning for Norge i fremtiden.

Konkret har uttrykket oljeeventyret preget navngivningen til oljefeltene. Ti lærebøker (Tornås, 1976, s. 146; Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 44; Karlsen, 1998, s. 109; Blom et

al., 1998, s. 133; Sveen & Aastad, 1999, s. 114; Lund & Indresøvd, 1999, s. 159; Birkenes & Østensen, 2007, s. 176; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78; Knutsen & Hellerud, 2008, s. 57; Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 23) nevner Ekofiskfeltet, ofte i sammenheng med oljefunnet i 1969. Fem lærebøker (Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 44; Birkenes & Østensen, 2007, s. 176; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78; 2008, s. 207; Knutsen & Hellerud, 2008, s. 58) nevner Statfjordfeltet. Bortsett fra det første oljefeltet Ekofisk, og Norges største oljefelt Statfjord, har oljefeltene navn fra perioder som har påvirket Norges historie. Det første oljefeltet fikk navnet Ekofisk av Philips Petroleum. Bakgrunnen for navngivingen var at blokkene fikk navn etter fisketyper ettersom de ble lokalisert, eksempelvis A-blokker, B-blokker, C-blokker. C-blokken var lett å finne et passende navn til, cod (torsk). Men da de kom til blokk E, var eel (ål) allerede tatt i bruk. Ekofisk ble foreslått, ingen innvendinger ble tatt imot, derfor fikk det oljefeltet hvor den første oljen ble tatt opp navnet Ekofisk (Norsk oljemuseum, 2019). Navnet Statfjord tolker jeg dithen at det er et treffende navn for det største oljefeltet på norsk sokkel. Slik ordet er satt sammen, består det av ordene stat og fjord. Slik jeg forstår ordet stat i denne sammenheng vil det være synonymt med Norge og den norske stat. Fjorder er typisk norsk slik jeg ser det. Navnet Statfjord er et passende navn, siden den norske staten eier stedet hvor oljen befinner seg.

Videre har eventyrnavn preget oljefeltene. Ruud (2019) skriver i sin artikkel at når eventyrnavn brukes i oljenæringen handler det om hvordan fortid blir brukt for å tjene interesser i nåtiden. Slik som eventyrplottet, legger eventyrnavn et pek tilbake til fortiden, før det moderne Norge vi kjenner igjen i dag, begynte sin eksistens. Oljefeltene Troll (Karlsen, 1998, s. 1999; Blom et al., 1998, s. 133), Gullfaks (Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 43; Strand & Strand, 2006, s. 223; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78) og Snøhvit (Birkenes & Østensen, 2007, s. 178) har fått navn etter folkeeventyrene. Flere lærebøker omtaler oljefelter som har fått navn etter norrøn mytologi som Balder, Frigg, Valhall og Sleipner (Blom et al., 1998, s. 136; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78; Knutsen & Hellerud, 2008, s. 58). I tillegg nevner Nomedal og Bråthen (2007, s. 78) Osebergfeltet som har fått navnet i fra Osebergskipet fra vikingtiden. Ruud (2019) skriver at vikingene var dyktige i sitt møte med havet, og dermed ligger det i vår natur å utvinne olje. Utdypende sier hun at slike feltnavn etablerer en sammenheng mellom vikingtiden og dagens oljeindustri. «Vikingene ble mindre krigerske og mer teknologiske dyktige når de ble koblet til oljeindustrien, mens nåtidens oljeindustri ble bærer av en stolt og historisk langstrakt nasjonal arv når den knyttet seg til vikingene» (Ruud, 2019). Utgravingene av vikingskip på slutten av 1800-tallet hevder hun har

bakgrunn i en tiltrenget nasjonal identitet etter mange århundrer under Danmark og løsrivelse fra unionen med Sverige. Jeg er enig med Ruud (2019) i disse betraktningene, men jeg vil også nevne at eventyrnavn og vikingnavn er viktig for den norske befolkningen. Særlig viktig er det for den yngre befolkningen som skal lære om oljenæringens positive og negative sider, at de har noen knagger å henge kunnskapen på. For elever på ungdomstrinnet tror jeg det vil være lettere å assosiere oljefelt til eventyrnavn og ord fra vikingtiden enn tall som 25/1 og 30/10 (blokkene i Frigg petroleumfelt) (Hadland, 2019). Et annet perspektiv jeg vil trekke frem, er at mulighetene for oljefunn i Norge ble sett på som minimalt. Parallellen jeg vil trekke til eventyrnavnene med dette, er at eventyrene er uvirkelige. Dermed er likheten at både oljen og eventyrene har blitt sett på som noe uvirkelig og fjernt.

Jeg har frem til nå presentert det positive synet ved uttrykket oljeeventyret. Ordet oljeeventyr er et positivt ladet ord som skal få frem det gode i oljen. Dermed viser ordet en entydig positiv fremstilling av oljenæringen i lærebøker. Derimot skriver Lund og Indresøvdde (1999, s. 160), og Haagensen og Strindhaug (2015, s. 214) at oljeeventyret en dag vil ta slutt. Ved at lærebøker skriver dette, viser de til at ikke alle eventyr har en lykkelig slutt. Dette bringer meg inn på neste uttrykk som innebærer at oljen er en *ikke-fornybar ressurs*. Dette uttrykket har fått en avgjørende plass i lærebøkene. Ni lærebøker (Karlsen, 1998, s. 7; Birkenes & Østensen, 2007, s. 98, 170; Nomedal & Bråthen 2007, s. 23; Hølgersen & Karlsen, 2007, s. 117; 2008, s. 43; Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 114; 2016, s. 80; Helland, 2016, s. 137; Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 24) bruker uttrykket ikke-fornybar ressurs. I tillegg nevner tre lærebøker (Tornås, 1976, s. 147; Lund & Indresøvdde, 1999, s. 160) at oljen ikke er fornybar med andre ord, eksempelvis «oljeforekomstene varer ikke evig» (Strand & Strand, s. 224). Åtte av ni lærebøker som omtaler uttrykket ikke-fornybar ressurs er utgitt etter at LK06 trådte i kraft. Slik jeg forstår virkeligheten ut fra lærebøkene, har synet på fornybare og ikke-fornybare ressurser preget samfunnet i større grad etter den nye læreplanen (Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 9-10; Sætre, 2015, s. 141). I 2002 bestemte FN at tiåret fra 2005 til 2014 skulle kalles FNs utdanningstiår for bærekraftig utvikling (Unesco, 2005, s. 4). Dermed er det naturlig å tenke at lærebokforfatterens utforming av det som skal inn i læreboka etter 2006 er påvirket av både den nye læreplanen, LK06, og FNs utdanningstiår for bærekraftig utvikling. Selv om Birkeland (2014) og Wolla (2015) konkluderer i sine forskninger at Norges arbeid med utdanning for bærekraftig utvikling ikke har vært på høyde med målsettingene for Unescos utdanningstiår for bærekraftig utvikling, fokuserer

lærebøkene i samfunnsfag på temaet bærekraftig utvikling og at oljen er en ikke-fornybar ressurs i stor grad.

De neste uttrykkene som har preget lærebøkene er *miljøproblemer/miljørisiko/miljøskader, forurensing* og *CO₂-utslipp*. Miljøproblemer/miljørisiko/miljøskader som overordnede begrep nevnes i tre lærebøker (Blom et al., 1998, s. 136; Lund & Indresøvd, 1999, s. 161; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 77). Forurensing og CO₂-utslipp omtales av seks lærebøker (Tornås, 1976, s. 150; Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 116; Sveen & Aastad, 1989, s. 173-174; Karlsen, 1998, s. 109; Blom et al., 1998, s. 136; Holgersen & Karlsen, 2007, s. 119). Flere lærebøker omtaler disse uttrykkene indirekte, slik som «belastning for klimaet» (Helland, 2016, s. 137-138). Disse begrepene vil være kjente for elever på ungdomstrinnet. Flere vil forbinde disse til nyhetssaker som opptar de i media, eller de vil ha hørt og lært om det tidligere i skoleløpet. Haagensen og Strindhaug (2016, s. 153) skriver at «kunnskapen om miljø- og klimaproblemene de fører med seg, har gradvis vokst fram fra 1970-årene og er kjent for de fleste i dag». Også Sveen og Aastad (1999, s. 116) skriver at flere fikk øynene opp for skadevirkningene av giftige utslipp til vann og luft allerede med partiprogrammene i 1960-årene. På denne tiden kom det sur nedbør fra Storbritannia som ødela fiskebestanden i elver og vann i Sør-Norge. Lærebøker som omtaler sur nedbør, skriver at olje inneholder svovel og nitrogen som blander seg med vanddamp, og blir ført med vindene og faller ned sammen med nedbøren (Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 112; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 77). *Miljøproblemer/miljørisiko/miljøskader, forurensing* og *CO₂-utslipp* er begreper som er negativt ladet. Jeg tror det kan være vanskelig for ungdommer å forstå det store verdensbildet med ulempene oljenæringen har fått for miljøet. Et bidrag som kan virke oppklarende er påstanden «forbrenningen av olje på norske felt gir omtrent like store utslipp av CO₂ som biltrafikken i Norge» (Blom et al., 1998, s. 134-136). Elevene vil ha en viss anelse om hvor mange biler det er snakk om, og på den måten klarer de å assosiere utslippet av CO₂ fra oljeplattformene til hvor mye CO₂-utslipp Norge står for.

Det er ikke kun utslipp av CO₂ og sur nedbør som er miljørisikoer. Også utslipp av flytende olje i sjøen er en miljø- og klimarisiko. Dette synet blir omtalt allerede i læreboka fra 1976. «Man kan ikke vite det fullstendige bildet av oljen før man også har kunnskap om baksiden av medaljen» (Tornås, 1976, s. 150). Videre skriver han at olje og oljenæringen er av de store truslene mot livet i havet og i lufta. Dette underbygges med eksemplet fra 12. mai 1976 da et tankskip grunnstøtte og flere tusen tonn rant ut i sjøen og ødela fiske for flere år fremover.

Også ei lærebok fra 1998 (Blom et al., 1998, s. 134) skriver at oljeutslipp har vist at naturen kan bli ødelagt, og store mengder fugl og fisk kan dø. To store oljeutslipp som har skjedd på norsk sokkel som omtales i lærebøkene er *Bravo-utblåsningen i 1977*, og *Alexander Kielland-ulykken i 1980*. Bravo-utblåsningen nevnes av fem lærebøker, der den første læreboka er utgitt i 1989 (Sveen & Aastad, 1989, s. 174), tre lærebøker er utgitt på 1990-tallet (Blom et al., 1998, s. 134; Lund & Indresøvdde, 1999, s. 161; Sveen & Aastad, 1999, s. 116) og ei i 2007 (Birkenes & Østensen, 2007, s. 181). Alexander Kielland-ulykken omtales av fem lærebøker, i perioden 1989-2016 (Sveen & Aastad, 1989, s. 174; Blom et al., 1998, s. 134; Lund & Indresøvdde, 1999, s. 161; Nomedal & Bråthen, 2008, s. 206; Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 24-25). «I 1980 veltet Alexander Kielland-plattformen i Nordsjøen, og 123 mennesker omkom. Også mange av dykkerne fra pionertida i Nordsjøen har slitt med store skader. Oljeindustrien var ingen ufarlig bransje» (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 206). I ettertid har Alexander Kielland-plattformen blitt senket i Nedstrandsfjorden. Gamle plattformer som ikke lenger er i bruk blir sett på som et miljøproblem. I 1995 skulle lastebøyen Brent Spar fjernes, og oljeselskapet ville senke den i havet, slik som Alexander Kielland-plattformen, fordi det var billigere enn å slepe den i havn (Blom et al., 1998, s. 134). Men slike miljøraker opptar folk, så det førte til at Greenpeace protesterte, noe som resulterte i at plattformen ble fraktet i land for å gjenvinnes.

Et annet negativt ladet ord som har preget lærebøkene er *oljekrise*. Ordet oljekrise viser til nedgangstiden i 1973, da OPEC-landene skrudde igjen oljekranene og presset oljeprisene i været (Sveen & Aastad, 1989, s. 174; Lund & Indresøvdde, 1999, s. 161; Knutsen & Hellerud, 2008, s. 60). Sveen og Aastad (1999, s. 155) skriver at i 1973 fikk internasjonal økonomi seg en knekk. Dette synet forsterkes ut fra et bilde av kong Olav og bildeteksten til Lund og Indresøvdde (1999, s. 162): «Under oljekrisen i 1973 var det forbud mot bilkjøring noen søndager. Kong Olav benyttet seg av offentlige kommunikasjonsmidler som alle andre og forlangte også å få kjøpe billett». Ut ifra dette forstår jeg at virkeligheten i 1973 var en vanskelig tid for hele folket. Slik jeg ser det, kan dette bildet av kong Olav på trikken være et utgangspunkt for mange diskusjoner i klasserommet, både når det gjelder temaet oljenæring og nedgangstider, men også om emnet identitet og fellesskap. Ved å vise til at oljen påvirker befolkningen både med goder som gratis tjenester, men også ulemper som forbud mot bilkjøring, viser det til at oljen har hatt mye å si for landet Norge og nasjonalfølelsen vår. Særlig viktig er dette for den yngre befolkningen. De vokser opp i et av verdens beste land å bo i. Dette er noe også lærebøkene vektlegger med uttrykkene *Norge er en oljenasjon*

(Karlsen, 1998, s. 109; Blom et al., 1998, s. 134; Lund & Indresøvd, 1999, s. 160; Birkenes & Østensen, 2007, s. 171; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78; Knutsen & Hellerud, 2008, s. 59; Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 23), *oljealderen* (Sveen & Aastad, 1989, s. 170) og *oljerevolusjon* (Haagesen & Strindhaug, 2015, s. 111).

Til slutt vil jeg vise til noen uttrykk jeg har valgt å kategorisere som glorifiserende uttrykk. Grunnen til denne kategoriseringen, er fordi disse uttrykkene viser entydig en positiv fremstilling av oljen. I tillegg synes jeg uttrykkene bærer preg av en overdrevet fremstilling, noe som kan bidra til at begrepene fester seg lettere i hodene på elevene. *Boringen gav Norges århundrets julepresang* (Sveen & Aastad, 1999, s. 114), *Ekofiskfeltet er som en liten landsby ute i havet med mange plattformen som står fast på havbunnen* (Blom et al., 1998, s. 134), *oljen, det svarte gullet* (Strand & Strand, 2006, s. 222), *vi har funnet en elefant* (Knutsen & Hellerud, 2008, s. 57), *gigantiske oljerigger raget opp som små slott i Nordsjøen* (Knutsen & Hellerud, 2008, s. 58) og *Norge var på vei inn i ny gullalder* (Knutsen & Hellerud, 2008, s. 60)

6.4 Hvilke miljødiskurser kjennetegner diskursen om olje i lærebøkene?

6.4.1 Storyline oljeeventyret

I forrige delkapittel skrev jeg om uttrykket oljeeventyret. Jeg pekte på den bokstavelige betydningen av ordet oljeeventyr med strukturen og oppbyggingen til et eventyr, og de eventyrlige navnene. Jeg vil i dette delkapitlet se hva den bakenforliggende betydningen av ordet oljeeventyret kan være. Jeg vil dermed videre i denne oppgaven omtale *oljeeventyret* som en storyline (Hajer, 2006, s. 69). Selv om ikke alle lærebøkene bruker ordet oljeeventyret, vil jeg benytte meg av dette ordet som en storyline. Dette på bakgrunn av min egen tolkning av oljeeventyret. Jeg tolker det som et positivt ladet uttrykk som tar for seg de positive sidene knyttet til oljenæringen i Norge.

Selv om flere av lærebøkene bruker uttrykket oljeeventyret, så omtales det på forskjellige måter. Første gang uttrykket ble brukt var i 1989 av Sveen og Aastad. De skrev at «1969 var på flere måter et merkeår. Menneskene tok de første skrittene på månen, og Ola Nordmann tok skrittet inn i oljeeventyret» (Sveen & Aastad, 1989, s. 173). Samme forfatterne ga ut neste lærebok som omtalte oljeeventyret. Budskapet er det samme, men de har omformulert innholdet til: «I 1971 ble de første fatene med olje tatt i land, og oljeeventyret var i gang»

(Sveen & Aastad, 1999, s. 114). Slik sitatene er brukt av Sveen og Aastad i 1989 og 1999, tolker jeg dithen at de viser til oljeeventyret som starten på oljen som en ressurs for Norge med årstallene 1969 og 1971. Også Birkenes og Østensen (2007, s. 176) viser til oljeeventyret med årstallene 1969 og 1971, men de vektlegger også slutten av 1970-tallet da det ble lagt rørledninger inn til Teesside i England, slik at storproduksjonen virkelig kom gang. Lærebøkene utgitt i 2008 har videreutviklet begrepet til å omhandle mer enn selve oljefunnet. Disse to lærebøkene er historiebøker for 10. trinn. Knutsen og Hellerud (2008, s. 57) bruker *oljeeventyret* som overskrift. Også Nomedal og Bråthen (2008, s. 204) har overskriften *1965-1980 – velferdsstat og oljeeventyr*. På samme måte som lærebøkene utgitt av Sveen og Aastad i 1989 og 1999, har Nomedal og Bråthen (2008), og Knutsen og Hellerud (2008) pekt på at oljeeventyret startet i 1969. Men disse lærebøkene har videreutviklet uttrykket oljeeventyret til å omhandle betydningen olje har hatt for Norge som velferdsstat. Slik jeg forstår oljeeventyret som en storyline, antyder lærebøkene til hvor viktig oljen har vært for en økonomisk vekst i Norge. Ulike momenter som lærebøkene vektlegger for den økonomiske veksten er det norske statsoljeselskapet, Statoil, eksport av olje, Oljefondet og økt sysselsetting.

«Oljen kan komme til å bety mye for landet vårt økonomisk, og staten har satt opp en rekke 'oljelovregler' som sikrer Norges interesser» (Tornås, 1976, s. 147). Innstilling 294 (1970-1971) inneholder «De ti oljebud», hvor det ene oljebudet tar for seg viktigheten av nasjonal styring og kontroll på den norske kontinentalsokkelen. Derav ble *Statoil* opprettet for å kunne ivareta statens forretningsmessige interesser og ha et samarbeid med innenlandske og utenlandske oljeinteresser (Sveen & Aastad, 1989, s. 173; Lund & Indresøvd, 1999, s. 159; Strand & Strand, 2006, s. 222; Birkenes & Østensen, 2007, s. 179; Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 111; 2016, s. 158; Innst. S. 294, 1971, s. 638).

Videre har *eksport av olje* bidratt til å videreutvikle velferdsstaten (Karlsen, 1998, s. 120; Birkenes & Østensen, 2007, s. 179; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78; Holgersen & Karlsen, 2007, s. 137; 2008, s. 75; Knutsen & Hellerud, 2008, s. 58; Haagensen & Strindhaug, 2016, s. 158; Helland, 2016, s. 128-129; Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 24). «Pengene Norge har tjent på salg av olje, skal komme alle landets innbyggere til gode, og dermed har *Oljefondet* blitt opprettet» (Haagensen & Strindhaug, 2016, s. 158). Oljefondet skal dekke de utgiftene vi vet det norske samfunnet og de kommende generasjonene vil få i fremtiden (Karlsen, 1998, s. 120; Birkenes & Østensen, 2007, s. 179; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78; 2008, s. 216;

Knutsen & Hellerud, 2008, s. 58; Haagensen & Strindhaug, 2016, s. 158; Helland, 2016, s. 138).

Åtte lærebøker peker på at oljenæringen vil bidra og har bidratt til *økt sysselsetting* (Tornås, 1976, s. 147; Sveen & Aastad, 1989, s. 173; Lund & Indresøvdde, 1999, s. 161; Birkenes & Østensen, 2007, s. 179; Holgersen & Karlsen, 2007, s. 137; Nomedal & Bråthen, 2008, s. 206; Knutsen & Hellerud, 2008, s. 58; Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 39). Dette gjelder arbeidsplasser på oljeplattformer ved leting og utvinning av olje, ansatte i oljeselskaper og leverandørbedrifter, IKT-tjenester, utleie av arbeidskraft og maskiner, hotell- og restauranttjenester og juridiske og regnskapsmessige tjenesteyting (Finansdepartementet, 1974, s. 7; Gjerde, u.å., s. 17; Norsk petroleum, 2019a). I 2018 var det 140 000 direkte og indirekte sysselsatte i petroleumsnæringen, som utgjør omtrent 5 % av sysselsettingen i Norge (von Brasch et al., 2019, s. 13). En annen fremstilling av økt sysselsetting i forbindelse med oljeeventyret er gjort av Holgersen og Karlsen (1998, s. 118). De skriver i et leserinnlegg at «Nord-Norge har ventet lenge på oljeeventyret». Dersom det blir oppstart av oljenæring i området Lofoten og Vesterålen, kan det ifølge Menon Economics gi i overkant av 1000 arbeidsplasser samme sted (Fjose, Gulbrandsen & Holmen, 2013, s. 20).

To lærebøker (Birkenes & Østensen, 2007, s. 179; Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 24) omtaler Stavanger som *Norges oljehovedstad*. Birkenes og Østensen (2007, s. 179) peker på at halvparten av «oljejobbene» i landet finnes her. Fra 1969 til 1990 økte sysselsettingen i service og administrasjon med 14,5 %-poeng i Stavanger (Bergsgard, 2015b, s. 80). En faktor til denne økningen i disse yrkene skyldes pionertiden på 1960- og 1970-tallet, da utenlandsk arbeidskraft satte sitt preg på gatelivet i Stavanger (Blom et al., 1998, s. 134). Arbeidsplasser tilknyttet oljenæringen har gitt Stavanger store skatteinntekter (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 24). Men denne situasjonen endret seg fra 2015 for både Norge og Stavanger, fordi oljeprisen sank, og dermed avtok oljeproduksjonen. En annen grunn til nedgangen skyldes at oljenæringen har effektivisert seg ved hjelp av digitalisering og ny teknologi (Bergsgard, 2015a, s. 421; Blomgren & Quale, 2018; Norsk petroleum, 2019a). Konsekvensen av dette er at mange innen oljenæringen ble arbeidsløse, og inntektene fra oljeindustrien ble lavere. Ringvirkningene ble store, med konkurser og arbeidsledighet i andre næringer (Strand & Strand, 2006, s. 223; Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 25).

6.4.2 Storyline baksiden av medaljen

Ljosland (2014) skriver i sin forskning at oljen blir fremstilt tosidig i lærebøker allerede fra 1976. Dette funnet finner også jeg i min forskning. Storylinen som tar for seg den positive fremstillingen av oljenæringen har jeg som nevnt valgt å kalle *oljeeventyret*. Storylinen som tar for seg den negative og kritiske siden av oljenæringen, har jeg valgt å definere som *baksiden av medaljen*. Dette uttrykket stammer fra Tornås (1976, s. 150). Han bruker uttrykket i sammenheng med at man ikke kunne vite det fullstendige bildet oljen ga på den tiden, uten å ha kunnskap om konsekvensene av oljenæringen. På den måten uttrykket blir brukt i læreboka av Tornås, er det en metafor (Hajer, 2005, s. 68; 2006, s. 301). Ved å benytte meg av dette ordvalget i storylinen, vil ulike konsekvenser og skyggesider ved oljenæringen kunne omtales.

De fleste av lærebøkene i denne oppgaven er kritiske til oljenæringen. 14 lærebøker faller innenfor storylinen baksiden av medaljen (Tornås, 1976, s. 150; Amundsen & Mikkelsen, 1987, s. 116; Sveen & Aastad, 1989, s. 173-174; 1999, s. 116; Karlsen 1998, s. 109; Blom et al., 1998, s. 136; Lund & Indresøvd, 1999, s. 161; Birkenes & Østensen, 2007, s. 180; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 77; Holgersen & Karlsen, 2007, s. 117, 119; Haagenen & Strindhaug, 2015, s. 114; 2016, s. 153; Helland, 2016, s. 50, 137-138; Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 24-25). Holgersen og Karlsen (2007, s. 119) skriver at å bore etter olje er det mest forurensende man kan gjøre. Dette kritiske perspektivet til oljenæringen finner vi allerede i forordet til første lærebok fra 1976 (Tornås, 1976, s. 3). «Vår bruk av ressursene har ofte ført til skader både på naturen selv og på menneskene. Natur- og miljøvernspørsmål har derfor en sentral plass i denne boka». For meg var dette et overraskende funn, så tidlig etter oljefunnet. Etter å ha studert Mønsterplanen av 1974, ser jeg det naturlig at miljøet vektlegges i denne læreboka, siden nye temaer som forurensing og andre miljøutfordringer kom inn i undervisningen med M74 (Koritzinsky, 2014, s. 40).

Det kritiske perspektivet på oljenæringen øker for hvert tiår i lærebøkene. Amundsen og Mikkelsen (1987, s. 116) hevdet på 80-tallet at «noen forskere mener at CO₂-mengdene i lufta antakelig vil bli fordoblet i løpet av 30-40 år, og at temperaturen over hele jorda vil stige med et par grader». Ifølge FN-sambandet (2019b) er det noe sannhet i disse antagelsene. Verdens samlede CO₂-utslipp på midten av 1980-tallet var 20 milliarder tonn CO₂, mens det hadde økt til omtrent 36 milliarder tonn CO₂ i 2017. Derimot har utviklingen i global temperatur ikke økt med mer enn omtrent 0,6 grader, fra 0,4 grader på midten av 1980-tallet til 1,0 grader i

2018 (FN-sambandet, 2019b). Ifølge Parisavtalen har alle land blitt enige om å stanse «farlige klimaendringer» ved det som har blitt 2-gradersmålet (FN-sambandet, 2020b). Helst skal ikke temperaturen på kloden stige mer enn 1,5 grader innen århundret er over. Norge har på sin side laget en egen klimalov. §3 i klimaloven sier at «målet skal være at utslipp av klimagasser i 2030 reduseres med minst 40 prosent fra referanseåret 1990» (Klimaloven, 2017, §3). Norges tiltak for å nå målet er økonomiske tiltak som CO₂-avgifter og klimakvoter (Norsk petroleum, 2020b; NDC Registry, 2020). Også tiltak som vi kjenner igjen i dagliglivet med elektriske kjøretøy er viktig i den norske klimapolitikken, slik Dryzek (2013, s. 75) omtaler som økonomisk rasjonalisme innenfor miljødiskursen teknisk problemløsning. Andre klimatiltak som nevnes i NDC Registry (2020) er CO₂-håndtering, som krever ny teknologi.

Enkelte lærebøker fremstiller hvordan oljenæringen kan gjøres med sosial rettferdighet og med tanke på miljøet i fremtiden. Holgersen og Karlsen (2007, s. 118) skriver at «oljeindustrien tar miljøet på alvor, og utvikler hele tida ny teknologi som beskytter miljøet». Også Haagensen og Strindhaug (2015, s. 114) skriver at «over 90 prosent av verdens energiforbruk er i dag fossilt brensel». Derfor hevder mange politiske partier at det er lurt å investere oljepenger i utdanning og forskning. Ved å utvikle ny teknologi kan vi utnytte naturen rundt oss på en bedre måte. Nomedal og Bråthen (2007, s. 78) eksemplifiserer ny teknologi som skal forurense naturen mindre. De skriver at Norge bygger gasskraftverk på Kårstø i Rogaland, og at i 2010 skal et gasskraftverk stå klart for drift på Mongstad i Hordaland. De hevder at mange var imot at Norge skulle bygge et slik gasskraftverk, fordi uten full rensing av CO₂, vil norske utslipp av klimagasser øke. «Det bør ikke et miljøland som Norge godta» (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78). Med bakgrunn i Kyoto-avtalen, kunne ikke Norge satse på kraftverk som frigjorde CO₂. Et annet miljøtiltak som Nomedal og Bråthen (2007, s. 78) nevner er at man kan bygge gasskraftverk som ikke frigjør CO₂. Man kan fange opp klimagasser, og pumpe den ned igjen i bergartene, slik at gassen kan presse ut mer olje. På den måten hindres det utslipp av CO₂ i atmosfæren. Ulempen med denne nye teknologien er at den er svært dyr, og beregningene tyder på at å fange opp CO₂ kan bli dyrere enn å bygge et helt kraftverk (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 78). Likevel skal et nytt gasskraftverk innføre CO₂-rensing i 2014. Haagensen og Strindhaug (2015, s. 115) skriver at prosjekt-Mongstad ble gitt opp i 2013, fordi det ble brukt mer penger enn planlagt, og de tekniske utfordringene ikke var løst. Et tilsvarende CO₂-renseanlegg ser imidlertid ut til å fungere i Canada. «Ny teknologi gjør at vi kan produsere energi uten å påvirke klimaet» (Haagensen & Strindhaug, 2015, s. 116). Slik jeg forstår virkeligheten i Nomedal og Bråthen

(2007), og Haagensen og Strindhaug (2015) er at CO₂-fangst et tiltak som er blitt prøvd ut for å overvinne miljøtruslene, men at det ikke har gitt resultater. Norsk petroleum (2020c) skriver at Norge har siden 1996 drevet med CO₂-håndtering. Et spørsmål jeg da stiller meg er: Hvorfor skriver ikke lærebøkene om at Norge driver med CO₂-håndtering?

6.4.3 Bærekraftsdiskursen

De to storylines oljeeventyret og baksiden av medaljen, faller innenfor det Hajer (2007, s. 71) definerer som diskurskoalisjon. Denne diskurskoalisjonen er det vi kjenner igjen som miljødiskursen bærekraft (Dryzek, 2013, s. 159). I enkelte lærebøker viser de til denne diskurskoalisjonen allerede i overskriftene; *oljen er viktig for norsk økonomi og oljeutvinning gir miljøproblemer* (Blom et al., 1998, s. 134-136) og *jakten på olje og kunnskap om klimaet* (Haagensen & Strindhaug, 2016, s. 153). Oljeeventyret og baksiden av medaljen er storylines som er kontraster og som fremstiller oljenæringen entydig fra sitt perspektiv. Storylinen oljeeventyret forstår virkeligheten om olje gjennom økonomisk vekst, mens storylinen baksiden av medaljen har en oppfatning om at oljenæringen må begrenses, slik at miljøperspektivet tas hensyn til. Disse to motsetningsfylte storylines blir forenet og mulig å forstå innenfor bærekraftsdiskursen, fordi bærekraft er et poetisk ord som favner mye motsetningsfullt (Dryzek, 2013, s. 159). Denne bærekraftsdiskursen og dens virkelighetsoppfattelse påvirker aktørene (lærebokforfatterne), og skaper nye måter å fortolke virkeligheten på (Hajer, 1995, s. 59). Lærebokforfatternes tolkning av læreplanen og oppfatning av virkeligheten er avgjørende for hvordan oljenæringen fremstilles i lærebøker (Sætre, 2015, s. 141).

Diskursen om olje er gjeldende på alle områder i samfunnet, fra regjering og Kunnskapsdepartement, til lærebøker i klasserommet. På denne måten kan vi se på lærebøker som veid inn i miljøpolitiske diskurser, hvor lærebøkene gjenspeiler disse. Dermed er det også naturlig å tenke at det kritiske blikket på bærekraftig utvikling i lærebøker har økt i takt med de miljøpolitiske diskusjonene. Brundtlandkommisjonen i 1987 bidro til at natur og miljø var noe alle de politiske partiene snakket om (Pileberg, 2014). Også i lærebøkene øker det kritiske blikket til oljenæringen i lærebøker fra 1980-tallet. Utover 1990-tallet ble det stilt spørsmål til hvorfor Norge utvant olje til tross for klimakonsekvensene. Haagensen og Strindhaug (2016, s. 153) skriver at selv om de fleste er kjent med miljø- og klimaproblemene, velger flere land å jakte på nye ressurser som for eksempel under Nordpolen.

Selv om de fleste lærebøkene fremstiller miljødiskursen bærekraft, ved økonomisk vekst, global rettferdighet og miljøvern (Dryzek, 2013, s. 159), er det fire lærebøker som kun omtaler det økonomiske perspektivet ved oljenæringen. Nilsen (2018) fant ut i sin forskning at olje beskrives hovedsakelig fra et økonomisk perspektiv, hvor oljen fremstilles som et positivt moment i økonomien. Strand og Strand (2006) er en bok som inneholder samfunnskunnskap for 8.-10. klasse. De skriver at «oljen, *det svarte gullet*, gir gode inntekter for Norge» (Strand & Strand, 2006, s. 222). Også Holgersen og Karlsen (2008) er samfunnsfagbok for 10. klasse som vektlegger det økonomiske perspektivet med Oljefondet. Derimot er Knutsen og Hellerud (2008) en historiebok for 10. klasse som fokuserer på at oljen har videreutviklet velferdsstaten. Kosmos 10 (Nomedal & Bråthen, 2008) er en kombinasjonsbok. Disse lærebøkene nevner ikke noe som har tilknyttet til miljø- og klimaproblemer. Det eneste Nomedal og Bråthen (2008, s. 206) peker på er at arbeidet på plattformene var risikofylt. De viser til eksemplet med Alexander Kielland-ulykken i 1980 og at dykkere fra pionertiden har slitt med skader.

Ut ifra dette kan det hevdes at lærebøkene, slik de gjenspeiler virkelighet, er mest opptatte av det økonomiske perspektivet. «I løpet av de siste 200 årene har det moderne industrisamfunnet vokst fram, og med industrisamfunnet skjedde det en voldsom økning i forbruket av energi og råstoffer» (Birkenes og Østensen, 2007, s. 169). De utdyper dette utsagnet med at økningen i energiforbruket henger sammen med industrialiseringen og den økonomiske veksten i industrilandene (Birkenes & Østensen, 2007, s. 171). På tross av at miljødiskursen bærekraft skal kombinere muligheten for å løse miljøproblemer innenfor rammen av det moderne industrisamfunnet med økonomisk vekst, hevder Hajer (1996, s. 248) at denne diskursen skjuler en industriell vekst. Ingen av lærebøkene skriver eksplisitt at bærekraftig utvikling skjuler en industriell og økonomisk vekst i Norge. Derimot skriver Nomedal og Bråthen (2007, s. 77) at Norge skrev under på Kyoto-avtalen i 1997, men USA gjorde det ikke, fordi landet fryktet at avtalen ville ødelegge for amerikansk økonomi. Slik jeg tolker dette, er at USA sier direkte at «vi kan ikke ta hensyn til både økonomisk vekst og miljø», mens Norge sier indirekte «vi kan ta hensyn til både økonomisk vekst og miljø». I virkeligheten var Norges utslipp 10 % høyere i 2004 enn i 1990, noe som belyser at Norge ikke tar hensyn til det tosidige perspektivet ved bærekraftig utvikling (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 77).

Ifølge Hammer (Førde, 2017) står vekstdiskursen sterkt i politikken. Denne vekstdiskursen omtales av Dryzek (2013, s. 14) som reformistisk miljøpolitikk. Hammer (2016) hevder at selv om de fleste aktørene i politikken ønsker å være miljøbevisste, henter de stort sett verktøy fra vekstpolitikkenes verktøykasse. «Så mye vekst som mulig, så mye vern som nødvendig» (Hammer, 2016). Et eksempel på dette er som jeg skrev tidligere i kapitlet, hvor Norge har prøvd ut CO₂-håndtering. Ved å drive med CO₂-fangst, vil Norge kunne kvitte seg på CO₂. Men dette miljøtiltaket skjuler at Norge fortsetter å utvinne olje, slik at det blir en vekst. De industrielle interessene skjules bak en visjon som kan overbevise folket (Hajer, 2006, s. 253) På denne måten vil teknologien som utvinner naturressursene være ute av kontroll, slik Hajer (1996, s. 253) hevder, fordi vi hele tiden vil hige etter noe som er enda bedre enn det vi allerede har. Noe av dette perspektivet finner vi overordnet del, der det står at teknologiutvikling kan bidra til å løse problemer (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Dette viser at til at politikerne vil at vi skal skape og utvikle ny teknologi for å kunne fortsette å utvinne olje. På den andre siden påpeker overordnet del at ny teknologi også kan skape nye problemer. Ved at elevene får kunnskap om teknologi i skolen, vil de få en bedre forståelse av hvilke problemer som kan oppstå ved bruk av teknologi, og hvordan disse kan håndteres (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14).

Økologisk modernisering har siden 1984 dominert norsk og vestlig politikk (Hajer, 1996, s. 250). Om denne diskursen vil fortsette å vedvare i fremtiden, og hvor lenge, er vanskelig å forutsi (Hammer, 2019). Hammer (2016) hevder vi lever i en grønn brytningstid, der samfunnet blir utfordret av nye trender og løsningsstrategier. Eksempelvis byttet det norske statlige oljeselskapet Statoil, navn til Equinor i 2018. Selskapet fant ut at verken *stat* eller *oil* passet med fremtiden. Navnet Equinor kombinerer *equi* som er utgangspunkt for ord som *equal*, *equality* og *equilibrium*, som betyr likhet, likeverd, likevekt og balanse, og *nor* som viser til den norske opprinnelsen (Equinor, 2018). Hammer (2016) uttaler at «Kanskje framtidens historikere vil si at vi befant oss midt i en revolusjon». Videre stiller han spørsmålet: «Hvordan få til et grønt skifte, i spenningen mellom kravet om vekst og avgrensing?» (Hammer, referert i Førde, 2017). Han foreslår derfor at diskursen grønn transformasjon via begrensning skal få en større betydning i politikken (Førde, 2017). Denne diskursen aksepterer at teknologi, vitenskap og bærekraftig utvikling er betydningsfullt, men vektlegger at hensynet til naturen krever at vi toner oss ned og i større grad begrenser våre aktiviteter (Hammer, 2019). Holgersen og Karlsen (2007, s. 116) stiller spørsmålet: «Risikerer vi å ødelegge naturen ved å bruke ressursene for hardhendt?» De skriver at svaret vil være

forskjellig avhengig av hvem vi spør. Slik jeg tolker dette er at svaret kan være forskjellige fra de ulike partienes ståsted, men også personene man spør. På samme måte vil svarene i en samfunnsfagsklasse være ulike, slik at spørsmålet kan danne et grunnlag for en faglig diskusjon om temaet bærekraftig utvikling.

7.0 Konklusjon

Som FNs tidligere generaldirektør uttalte i sitatet jeg presenterte innledningsvis, så har utdanning verdifull betydning for bærekraftig utvikling. «Education is the most powerful path to sustainability» (Bokova, 2012, s. 2). I denne oppgaven har det overordnede temaet vært bærekraftig utvikling, men temaet har blitt avgrenset til å omhandle hvordan lærebøker i samfunnsfag omtaler olje og oljenæringen. Problemstillingen i denne masteroppgaven har vært: *Hvordan fremstilles oljenæringen i Norge i lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet?* Dette er et omfattende spørsmål, hvor det er vanskelig å komme med et bastant og entydig svar. Likevel viser forskningsfunnene i lærebøkene, i lys av teori, noen trekk som peker seg ut. For å besvare problemstillingen har studien blitt operasjonalisert gjennom to forskningsspørsmål:

- (1) Hvilke ord og uttrykk har fått avgjørende plass i lærebøkene?
- (2) Hvilke miljødiskurser kjennetegner oljen i lærebøkene?

7.1 Forskningsspørsmålene

Før jeg kommer til en konklusjon på problemstillingen, vil jeg resonnerer omkring forskningsspørsmålene i denne oppgaven.

7.1.1 Hvilke ord og uttrykk har fått avgjørende plass i lærebøkene?

Maarten Hajers begrep metaforer ligger implisitt bak som teori i dette forskningsspørsmålet. Flere ord og uttrykk, som både er positive og negative ladede, har fått avgjørende plass i lærebøkene. Det fremtredende positive uttrykket *oljeeventyret* er viet plass i flere lærebøker, men det har blitt brukt på forskjellige måter. Lærebøkene utgitt på 1980- og 1990-tallet viser til 1969 da Norge fant olje, og hvordan oljen ble en ressurs for landet. Lærebøkene utgitt på 2000-tallet, har videreutviklet uttrykket *oljeeventyret* til å omhandle hvor viktig oljen har vært for en økonomisk vekst i Norge. Derimot skriver to lærebøker at *oljeeventyret* en dag vil ta slutt. De viser til at oljen er en *ikke-fornybar ressurs*. Et overraskende funn var at åtte av ni lærebøker som uttaler at olje er en *ikke-fornybar ressurs*, er utgitt etter at LK06 trådte i kraft.

Andre negative ladete uttrykk som faller innenfor kategorien miljø og klima er *miljøproblemer/miljørisiko/miljøskader, forurensing* og *CO₂-utslipp*. Disse uttrykkene vil være kjente for elever på ungdomstrinnet, fordi de vil ha hørt og lært om det tidligere i

skoleløpet. I tillegg vil flere forbinde disse uttrykkene til nyhetssaker i media. I nyhetsbildet det siste året har Greta Thunberg vært en frontperson for klodens fremtid. Hun hevder blant annet at Norge ikke bør utvinne olje fra nye oljefelter. Videre preges lærebøkene av ulykkene *Bravo-utblåsing* i 1977, og *Alexander Kielland-ulykken* i 1980. Disse to hendelsene har forsterket konsekvensene av oljenæringen, der det går direkte på liv og helse. Det siste negative ladede ordet er *oljekrise*. Slik jeg har analysert dette begrepet viser det til at oljekrise kan prege hele landet.

7.1.2 Hvilke miljødiskurser kjennetegner oljen i lærebøkene?

I analysen har jeg pekt ut to motstridende storylines som kjennetegner oljen i lærebøkene. Storylinen oljeeventyret viser entydig til den positive betydningen oljen har hatt for en økonomisk vekst i Norge. Ulike faktorer som lærebøkene vektlegger for den økonomiske veksten i Norge er det statlige eide oljeselskapet, Statoil, eksport av olje, Oljefondet og økt sysselsetting. Storylinen baksiden av medaljen tar for seg den negative og kritiske siden av oljenæringen. 14 av 18 lærebøker faller innenfor denne storylinen. Eksempelvis hevder den ene læreboka at å bore etter olje er det mest forurensende man kan gjøre.

De to storylines utgjør en av Dryzeks miljødiskurser, bærekraft. Bærekraftsdiskursen kjennetegner oljen i lærebøkene ved at både den positive fremstillingen ved storyline oljeeventyret, og den negative og kritiske fremstillingen ved storyline baksiden av medaljen presenteres. Selv om man i diskursen bærekraft skal kombinere muligheten for å løse miljøproblemer innenfor rammen av det moderne industrisamfunnet med økonomisk vekst, hevder Hager at denne diskursen skjuler et syn som fremmer industriell vekst. På tross av at lærebøkene ikke skriver dette eksplisitt, så mener jeg at måten lærebøkene omtaler og ordlegger seg, så er konsekvensen at det er det økonomiske perspektivet som er vektlagt. Også Hammer hevder at vekstdiskursen står sterkt i politikken. Derav kan vi si at bærekraftsdiskursen er gjeldende på alle områder i samfunnet, fra regjering og Kunnskapsdepartement, til lærebøker i klasserommet. På denne måten kan vi se på lærebøker som veid inn i miljøpolitiske diskurser, hvor lærebøkene gjenspeiler disse. Bærekraftsdiskursen begynte å dominere politikken fra 1984, slik at både diskursiv lukking og diskursinstitusjonalisering lå til grunn. Denne miljøpolitikken er forankret i konkret politikk og beslutningsprosesser, og kan knyttes til det nye læreplanverket LK20, hvor bærekraftig utvikling blir vektlagt i større grad enn tidligere.

7.2 Problemstillingen

Det er naturlig å trekke den konklusjonen at miljødiskursen bærekraft slik Dryzek forstår den, kjennetegner diskursen om olje i lærebøkene. Denne oppgaven har vist at oljenæringen fremstilles tosidig i lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet i perioden 1976-2016.

Oljenæringen fremstilles både som noe positivt for Norge ved økonomisk vekst i det statlige eide oljeselskapet, Statoil, eksportverdier, Oljefondet og økt sysselsetting, men også negativt hvor oljen forurenses og kan være en trussel mot livet i havet og på jorda. På forhånd antok jeg at lærebøkene utgitt kort tid etter oljefunnet kun ville fremstille et entydig positivt bilde av oljenæringen. Slik jeg har analysert Tornås (1976), så gjenspeiler denne læreboka virkeligheten slik den var på 1970-tallet, da nye emner som forurensing og andre miljøproblemer kom inn i læreplanen M74. Derav et tosidig perspektiv av oljenæringen allerede fra 1976.

Opgaven har også pekt på at det negative og kritiske blikket på oljenæringen i lærebøkene har økt for hvert tiår. Slik jeg har analysert og sett virkeligheten gjennom lærebøkene, er de preget av historiske, kulturelle og sosiale forandringer i den tiden de ble skrevet. Særlig er lærebøkene utgitt etter LK06 preget av at man i fremtiden vektlegger mer forskning, høyere utdanning og ny teknologi. Lærebøkene utgitt etter 2010 og revideringen av LK06 i 2013, er i enda større grad preget av et tydelig budskap om at oljenæringen truer jordkloden. De har særlig fokus på kritisk tenkning, og henvender seg direkte til elevene med reflekterende spørsmål, for eksempel: «Tror du dagens kunnskap om klimaendringer som følge av bruk av fossilt brensel fører til at statene rundt Nordpolen lar olje- og gassforekomster i området bli liggende?» (Haagensen & Strindhaug, 2016, s. 153), eller: «Hvordan kan Norge fortsette å ha høy levestandard og være et velferdssamfunn når landet ikke lenger får store oljeinntekter?» (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 25).

Som lektor i samfunnsfag er det viktig at jeg er bevisst det historiske perspektivet oljen har fra funnet i 1969 og frem til i dag. Det kan bidra til at jeg kan lage undervisningsopplegg som tar for seg det store miljøbildet av oljenæringen i Norge. I en slik undervisningssituasjon er det avgjørende at jeg klarer å koble kunnskap om oljenæringen til bærekraftig utvikling. Barn og unge er de som skal drive Norge videre. Dermed avhenger kloden av at de fra tidlig alder tilegner seg kunnskap, ferdigheter og kompetanse om bruken av olje, herunder både dens positive og negative sider, samt utvikler holdninger og verdier til klimaet og miljøet. Ved at

jeg legger til rette for at elevene kan utvikle reflekterende og kritiske tenkemåter, vil de være bedre rustet til å møte samfunnet i fremtiden.

7.3 Forslag til videre forskning

For videre forskning hadde det vært interessant å sammenligne den nye læreplanen LK20 og innholdet i de nye samfunnsfagbøkene, slik Nilsen (2018) også anbefaler i sin forskning. Det ville vært interessant å se om de nye lærebøkene utgitt etter fagfornyelsen vektlegger de tre temaene demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling. Spørsmål som da reiser seg er: Har bærekraftig utvikling fått en enda større plass i de nye lærebøkene i samfunnsfag?

I fremtiden vil det også være spennende å se om lærebøker i samfunnsfag fremstiller den grønne brytningen Hammer (2016) taler om, slik som miljødiskursen grønn radikalisme. Et spørsmål vi kan stille oss da er: Hvordan vil lærebøkene fremstille oljenæringen, dersom det skjer et grønt skifte i politikken?

Litteraturliste

- ARK&APP. (2016). *Bruk av læremidler og ressurser for læring på tvers av arbeidsformer*. Oslo: Universitet i Oslo. Hentet 20.09.19, fra https://www.uv.uio.no/iped/forskning/prosjekter/ark-app/arkapp_syntese_endelig_til_trykk.pdf
- Befring, E. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Benum, E. (2015). *Forurensing og naturvern*. Norgeshistorie. Hentet 17.03.20, fra <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/1902-forurensning-og-naturvern.html>
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1966). *Den samfunnskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget AS.
- Bergsgard, N. A. (2015a). Avsluttende essay: Rike og like? I Bergsgard, N. A. & Vassenden, A. (Red.) *Hva har oljen gjort med oss?* (s. 406-423). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bergsgard, N. A. (2015b). Fra stagnasjon, via vekst til rikdom. I Bergsgard, N. A. & Vassenden, A. (Red.) *Hva har oljen gjort med oss?* (s. 73-88). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bergsgard, N. A. (2015c). Utvikling i kulturinteresse og -deltakelse i Stavanger-regionen og resten av Norge. I Bergsgard, N. A. & Vassenden, A. (Red.) *Hva har oljen gjort med oss?* (s. 261-279). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bergsgard, N. A. & Vassenden, A. (2015). Stavanger som prisme for utviklingen i Norge de siste 40 årene. I Bergsgard, N. A. & Vassenden, A. (Red.) *Hva har oljen gjort med oss?* (s. 15-29). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Birkeland, I. (2014). *Kulturelle hjørnesteiner. Teoretiske og didaktiske perspektiver på klimaomstilling*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bokova, I. (2012). *Opening Address by Irina Bokova Director-General of UNESCO, On the occasion of the «Education for a sustainable future» Rio+20 side-event*. Rio de Janeiro: UNESCO. Hentet 18.09.19, fra <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000216708>
- Bratholm, B. (2001). *Godkjenningsordningen for lærebøker 1889-2001, en historisk gjennomgang*. Hentet 15.10.19, fra <http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/notat/2001-05/not5-2001-02.html>

- Dette er Norge-redaksjonen. (2018, 12. oktober). *Hva er egentlig BNP?* Hentet 30.10.19, fra <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/hva-er-egentlig-bnp>
- Dryzek, J. S. (2013). *The Politics of the Earth. Environmental Discourses*. (3. Utg.) Oxford: Oxford University Press
- Equinor. (2018, 15. mars). *Statoil skifter navn til Equinor*. Hentet 19.04.20, fra <https://www.equinor.com/no/news/15mar2018-statoil.html>
- Finansdepartementet. (1974). *Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn*. (Meld. St. 25 (1973-197)). Hentet 26.11.19, fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/695b71fb157043998a9643f72b3ed843/stm197319740025000dddpdfs.pdf>
- Fjose, S., Gulbrandsen, M. U. & Holmen, R. B. (2013). *Olje- og gassnæringens betydning for arbeidsplasser og skatt i Norge og Nord-Norge*. (Menon Economics 4/2013). Hentet 30.03.20, fra <https://www.menon.no/wp-content/uploads/05menon-rapport-4-2013-ny.pdf>
- FN-sambandet. (2020a). *FNs bærekraftsmål*. Hentet 03.05.20, fra <https://www.fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal>
- FN-sambandet. (2020b). *Parisavtalen..* Hentet 03.04.20, fra <https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Miljoe-og-klime/Parisavtalen>
- FN-sambandet. (2019a, 15. januar). *Bærekraftig utvikling*. Hentet 22.08.19, fra <https://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Baerekraftig-utvikling>
- FN-sambandet. (2019b, 24. september). *Klimaendringer*. Hentet. 29.04.19, fra <https://www.fn.no/tema/klime-og-miljoe/klimeendringer>
- Fossland, K. (2014). *Hva kom først – kunnskapen eller politikken? En studie av relasjonen mellom kunnskap og politikk i debatten om petroleumsvirksomhet utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja*. (Mastergradsavhandling, UiT Norges arktiske universitet). Hentet 27.02.20, fra <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/6460/thesis.pdf?sequence=2>
- Førde, A. (2017). Svein Hammer: Fra evig vekst til grønn politikk. Samfunnsutvikling i brytningen mellom tre diskurser. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 24 (3), s. 272-274. Hentet 07.04.20, fra https://www.idunn.no/file/pdf/66959735/svein_hammer_fra_evig_vekst_til_groenn_politikk_samfunnsut.pdf

- Gjerde, K. Ø. (u.å.). *Oljelandet*. Hentet 26.11.19, fra <http://www.kyst-norge.no/Dokmnttr//Oljelandet.pdf>
- Hadland, G. (2019, 31. oktober). *Frigg – petroleumsfelt*. Store norske leksikon. Hentet 27.03.20, fra <https://snl.no/Frigg - petroleumsfelt>
- Hagemann, G. (2017, 24. november). *Kunnskap og utdanning*. Hentet 29.10.19, fra <https://www.norghistorie.no/industrialisering-og-demokrati/kommunikasjon-og-kunnskap/1507-kunnskap-og-utdanning.html>
- Hajer, M. (2006) Doing Discourse Analysis: Coalitions, Practices, Meaning. I van den Brink, M. & Metzger T. *Words matter in policy and planning. Discourse theory and method in the social sciences* (s. 65-74). Utrecht: Nederlandse Geografische Studies.
- Hajer, M. (2005). Coalitions, Practices, and Meaning in Environmental Politics: From Acid Rain to BSE. I D. Howarth & Torfing, J. *Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance* (s. 297-315). Great Britain: Palgrave Macmillan.
- Hajer, M. (1996). Ecological modernisation as cultural politics. I Lash S., Szerszynski B & Wynne B. *Risk, environment & modernity. Towards a New Ecology* (s. 246-268). London: Sage Publications Ltd.
- Hajer, M. (1995). *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford: Clarendon Press; Oxford University Press.
- Hammer, S. (2019, 11. november). Miljøpolitikk i 9 varianter [Blogginlegg]. Hentet 07.04.20, fra <https://sveinhammer.blog/2019/11/11/miljopolitikk-i-9-varianter/>
- Hammer, S. (2016, 27. juli). Midt i en revolusjon: Grønn brytningstid. *Harvest Magazine*. Hentet 07.04.20, fra <https://www.harvestmagazine.no/artikkel/midt-i-en-revolusjon>
- Helsvig, K. G. (2014). *1814-2014: Kunnskapsdepartementets historie*. Hentet 29.10.19, fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/db68539527bd4b7ba604813ce29eefe8/kd-200-ar.pdf>
- Herz, M. & Johansson, T. (2013). *Poststrukturalism: Metodologi, teori, kritik*. Stockholm: Liber AB.
- Hitching, T. R., Nilsen, A. B. & Veum, A. (Red.) (2011). *Diskursanalyse i praksis: Metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Innst. S. nr. 294 (1970-1971). *Innstilling fra den forsterkede industrikomite om undersøkelse etter og utvinning av undersjøiske naturforekomster på den norske kontinentalsokker m.m.* Hentet 15.10.19, fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1970-71&paid=6&wid=a&psid=DIVL2203&s=False>

- Jarning, H. (2019). *Norsk utdanningshistorie*. Store norske leksikon. Hentet 29.10.19, fra https://snl.no/Norsk_utdanningshistorie
- Johansson, K. (2017, 17. januar). *Mellom hermeneutikk og fenomenologi – et essay i vitenskapsteori*. Hentet 07.01.20, fra <https://www.musikkterapi.no/2-2016/2017/1/19/mellom-hermeneutikk-og-fenomenologi-et-essay-i-vitenskapsteori>
- Johnsen, E. B. (1999). *Lærebokkunnskap: Innføring i sjanger og bruk*. Tano Aschehoug
- Kjørup, S. (2001). Den ubegrundede skeptisk – En kritisk diskussion af socialkonstruktionismens filosofiske grundlag. I Solli, S. M. (Red.), *Sosiologi i dag: Sosialkonstruktivisme* (årgang 31, nr. 2/2001, s. 5-22). Oslo: Novus forlag.
- Klimaloven. (2017). *Lov om klimamål* (LOV-2017-06-16-60). Hentet 03.04.20, fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-60>
- Knudsen, S. V. & Aamotsbakken, B. (red). (2010). *Teoretiske tilnærminger til pedagogiske tekster*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS
- Knutsen, S. (2011, 19. oktober). Hvorfor ble Norge rikt? *Aftenposten*. Hentet 30.10.19, fra <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/LM1L1/hvorfor-ble-norge-rikt>
- Koritzinsky, T. (2014). *Samfunnskunnskap: Fagdidaktisk innføring* (4. utg). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kummeneje, E. (2016). *Bærekraftig utvikling i samfunnsfaget. En diskursanalyse av lærebøker på VGI-trinnet*. (Mastergradsavhandling, Universitetet i Oslo). Hentet 29.01.20, fra <https://www.duo.uio.no/handle/10852/52014>.
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i samfunnsfag*. Hentet 03.01.20, fra <https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-lk20/SAF01-04.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2018). *Fornyelse innholdet i skolen*. Pressemelding. Hentet 29.10.19, fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fornyelse-innholdet-i-skolen/id2606028/?expand=factbox2606067>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Hentet 10.10.19, fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/37f2f7e1850046a0a3f676fd45851384/overordnet-del---verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2016). *Fag – Fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet*. (Meld. St. 28 2015-2016). Hentet 17.09.19, fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/e8e1f41732ca4a64b003fca213ae663b/no/pdfs/stm201520160028000dddpdfs.pdf>

- Kunnskapsdepartementet. (2013). *Læreplan i samfunnsfag*. Hentet 03.01.20, fra <http://data.udir.no/kl06/SAF1-03.pdf>
- Kvinnsland, E. (2014). *Fortellingen om 22. juli. Kan 22. juli-rapporten betraktes som en helhetlig fortelling eller består den av konkurrerende fortellinger?* (Mastergradsavhandling, Universitetet i Stavanger) Hentet 25.02.20, fra <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/bitstream/handle/11250/184943/Kvinnsland.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lie, E. (2017, 30. november). *Oljen i norsk økonomi*. Hentet 30.10.19, fra <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/teknologi-og-okonomi/1909-oljen-i-norsk-okonomi.html>
- Mohus, T. (2018, 20. september). *Bodø: Lokale Perspektiver på Globale Utfordringer*. CICERO. Hentet 26.02.20, fra <https://cicero.oslo.no/no/posts/klima/lokale-perspektiver-paa-globale-utfordringer>
- NDC Registry. (2020, 7. februar) *Norway*. Hentet 04.04.20, fra <https://www4.unfccc.int/sites/NDCStaging/pages/Party.aspx?party=NOR>
- Nilsen, B. (2018). *Diskurs- og bildeanalyse av læreverv i samfunnsfag på ungdomsskolen*. (Mastergradsavhandling, Høgskolen på Vestlandet). Hentet 10.09.19, fra <http://hdl.handle.net/11250/2570435>.
- Norsk Lektorlag. (2019, 12. august). *Skal vi skrote lærebøkene?* Hentet 29.10.19, fra <https://www.norsklektorlag.no/lektorbloggen/skal-vi-skrote-larebokene-article1958-229.html>
- Norsk oljemuseum. (2019, 17. april). *Hvorfor heter det Ekofisk?* Industriminne Ekofisk. <https://ekofisk.industriminne.no/nb/hvorfor-heter-det-ekofisk/>
- Norsk olje og gass. (2017). *Olje- og gasshistorien*. Hentet 26.11.19, fra <https://www.norskoljeoggass.no/om-oss/oljehistorien/>
- Norsk petroleum. (2020a, 7. januar). *Norsk petroleum*. Hentet 03.01.20, fra <https://www.norskpetroleum.no/>
- Norsk petroleum. (2020b, 7. februar). *Utslipp til luft*. Hentet 04.04.20, fra <http://norskpetroleum.bstaging.lastfriday.no/miljo-og-teknologi/utslipp-til-luft/>
- Norsk petroleum. (2020c, 17. januar). *Fangst, transport og lagring av CO₂*. Hentet 03.04.20, fra <http://norskpetroleum.bstaging.lastfriday.no/miljo-og-teknologi/fangst-transport-og-lagring-av-co2/>
- Norsk petroleum. (2019a, 16. desember). *Arbeidsplasser*. Hentet 03.01.20, fra <https://www.norskpetroleum.no/okonomi/arbeidsplasser/>

- Norsk petroleum. (2019b, 14. mars). *Petroleumsforskning og teknologi*. Hentet 03.01.20, fra <https://www.norskpetroleum.no/miljo-og-teknologi/petroleumsforskning-og-teknologi/>
- NOU 2014:7 (2014). *Elevenes læring i framtidens skole. Et kunnskapsgrunnlag*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet 30.03.20, fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2014-7/id766593/sec7>
- OECD. (2008). OEC-innsikter: Bærekraftig utvikling: forholdet mellom økonomi, samfunn, miljø. Sammendrag på norsk. *OCED*. Hentet 27.09.19, fra <http://www.oecd.org/insights/41774340.pdf>
- Olerud, K. (2016). *Kyotoprotokollen*. Store norske leksikon. Hentet 17.03.20, fra <https://snl.no/Kyotoprotokollen>
- Olje- og energidepartementet. (2019, 20. mars). *Norsk oljehistorie på 5 minutter*. Hentet 30.08.19, fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/energi/olje-og-gass/norsk-oljehistorie-pa-5-minutter/id440538/>
- Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) LOV-2019-06-21-60. Hentet 10.10.19, fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Pileberg, S. (2014). *Politikernes miljøargumenter gjennom tidene*. Forskning.no. Hentet 17.03.20, fra <https://forskning.no/olje-og-gass-klima-partner/politikernes-miljoargumenter-gjennom-tidene/561695>
- Ruud, C. (2019, 10. juli). *Troll, Tyrihans og Askeladd: Gjør eventyrnavn oljen ekstra norsk?* Forskersonen. Hentet 26.04.20, fra <https://forskersonen.no/forskersonen-kulturhistorie-meninger/troll-tyrihans-og-askeladd-gjor-eventyrnavn-oljen-ekstra-norsk/1357150>
- Scott, D. & Lund Waagsaether, K. (2018). *Discourse analysis as a method for understanding urban governance* (FRACTAL Concept Note #2). Hentet 20.02.20, fra <http://www.fractal.org.za/wp-content/uploads/2018/08/Concept-paper-Scott-D-and-Lund-Waagsaether-K-Discourse-Analysis-as-a-Method-for-Understanding-Urban-Governance-1.pdf>
- Sinnes, A. & Straume, I. (2017) *Bærekraftig utvikling, tverrfaglighet og dybdelæring: fra big ideas til store spørsmål*, Acta Didactica Norge, vol 11, Nr 3. Hentet 10.09.19, fra <https://journals.uio.no/index.php/adno/article/view/4698>
- Sjøberg, S. (2019, 27. mai). *O-fag*. Store norske leksikon. Hentet 29.10.19, fra <https://snl.no/o-fag>

- Sjøberg, S. (2017). O-fagssyndromet. I Roos, M. & Tønnesson, J. (Red). *Sann opplysning? Naturvitenskap i nordiske offentligheter gjennom fire århundrer* (s. 477-513). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Smith-Solbakken, M. & Ryggvik, H. (2018, 3. desember). *Norsk oljehistorie*. Store norske leksikon. Hentet 30.08.19, fra https://snl.no/Norsk_oljehistorie
- Spesialpedagog, Lektor & Kerim, E.. (2009, 21. januar). Hvorfor alltid ny læreplan? *Bergens Tidende*. Hentet 29.10.10, fra <https://www.bt.no/btmeneringer/kronikk/i/nL5MQ/hvorfor-alltid-ny-laereplan>
- Sæther, E. (2017). Politiske representasjoner og diskurser. I Jordhus-Lier, D. & Stokke, K. (Red.), *Samfunnsgeografi. En innføring* (s. 165-174). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Sætre, P. J. (2015). Vurdering av lærebøker. I Mikkelsen, R. & Sætre, P. J. (Red). *Geografididaktikk for klasserommet* (3. utgave, s. 139-159). Oslo: Cappelen Damm AS.
- Tjora, A. (2019). *Sosialkonstruktivisme*. Store norske leksikon. Hentet 20.11.19, fra <https://snl.no/sosialkonstruktivisme>
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Unesco (2005). *UN Decade of Education for Sustainable Development 2005 – 2014*. UNESDOC Digital Library. Hentet 30.03.20, fra <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141629>
- Utdanningsdirektoratet. (2018, 26. november). *Hva er fagfornyelsen?* Hentet 17.09.19, fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner-i-skolen/>.
- Vassenden, A. (2015). Sømløse og friksjonsfrie klassereiser. I Bergsgard, N. A. & Vassenden, A. (Red.) *Hva har oljen gjort med oss?* (s. 130-152). Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Vatne, E. (2018). *Sysselsetting i petroleumsvirksomhet 2017. omfang og lokalisering av ansatte i oljeselskap og den spesialiserte leverandørindustrien* (SNF-rapport 01/18). Hentet 03.01.20, fra https://www.regjeringen.no/contentassets/6cde1d4efca44c67a31c36ef98a1e4e8/r01_18.pdf
- Verdenskommisjonen for miljø og utvikling. (1987). *Vår felles framtid*. [Oslo]: Tiden Norsk Forlag. Hentet 17.09.19, fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007080601018?page=1

Von Brasch, T., Hungnes, H. & Strøm, B. (2019). *Ringvirkninger av petroleumsnæringen i norsk økonomi*. Statistisk sentralbyrå. Hentet 03.01.20, fra <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/attachment/405655?ts=16ecb1da138>

Wolla, O. (2015). *Utdanning for bærekraftig utvikling i norsk skole*. (Mastergradsavhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus). Hentet 30.03.20, fra <https://oda-hioa.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/10642/2755/Wolla.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Lærebøkene

- Amundsen, J. & Mikkelsen, R. (1987). *Samfunn 7-9: Geografi 1: Naturen og mennesket*. Oslo: Cappelen.
- Birkenes, J. & Østensen, U. E. S. (2007). *Underveis. Geografi 9*. Oslo: Gyldendal.
- Blom, K., Vennerød, I. & Bjørshol, S. (1998). *Innblikk. 9 Samfunnskunnskap*. Oslo: Aschehoug.
- Haagensen, P. & Strindhaug, J. (2016). *Nye Makt og Menneske. 10 Geografi*. Oslo: Cappelen Damm.
- Haagensen, P. & Strindhaug, J. (2015). *Nye Makt og Menneske. 9 Geografi*. Oslo: Cappelen Damm.
- Helland, T. (2016). *Nye Makt og Menneske. 10 Samfunnskunnskap*. Oslo: Cappelen Damm.
- Holgensen, T. & Karlsen, O. G. (2008). *Matriks. 10 Samfunn*. Oslo: Aschehoug.
- Holgensen, T. & Karlsen, O. G. (2007). *Matriks. 9 Geografi*. Oslo: Aschehoug.
- Ingvaldsen, B. & Kristensen I. H. (2016). *Nye Makt og Menneske. 10 Historie*. Oslo: Cappelen Damm.
- Lund, E. & Indresøvd, E. (1999). *Innblikk. 10 Historie*. Oslo: Aschehoug.
- Karlsen, O. G. (1998). *Innblikk. 9 Geografi*. Oslo: Aschehoug.
- Knutsen, K. & Hellerud, S. V. (2008). *Matriks. 10 Historie*. Oslo: Aschehoug.
- Nomedal, J. H. & Bråthen, S. (2008). *Kosmos 10*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Nomedal, J. H. & Bråthen, S. (2007). *Kosmos 9*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Strand, M. M. & Strand, T. (2006). *Underveis. Samfunnskunnskap 8-10*. Oslo: Gyldendal.
- Sveen, A. & Aastad, S. (1999). *Samfunn 8-10: Historie 10: Verden etter 1945*. Oslo: Cappelen.
- Sveen, A. & Aastad, S. (1989). *Samfunn 7-9: Historie 3: Inn i atomalderen*. Oslo: Cappelen.
- Tornås, S. (1976). *Global – Geografi og historie for ungdomsskolen. Regionsbok: Norden*. Oslo: Gyldendal.

Vedlegg

Oversikt over lærebøker i samfunnsfag på ungdomstrinnet utgitt i perioden 1964-2016.

Lærebøker som omtaler olje er markert med .

Læreverk	Skrevet etter læreplan	Utgitt	Forfatter(e)	Forlag
Nye Makt og Menneske. 10 Historie	Kunnskapsløftet 2013. Revidert av LK06.	2016	Bjørn Ingvaldsen & Ingunn Helene Kristensen	Cappelen Damm
Nye Makt og Menneske. 10 Samfunnskunnskap	LK06 (13)	2016	Tarjei Helland	Cappelen Damm
Nye Makt og Menneske. 10 Geografi	LK06 (13)	2016	Petter Haagenen & Jon Strindhaug	Cappelen Damm
Nye Makt og Menneske. 9 Historie	LK06 (13)	2015	Bjørn Ingvaldsen & Ingunn Helene Kristensen	Cappelen Damm
Nye Makt og Menneske. 9 Samfunnskunnskap	LK06 (13)	2015	Tarjei Helland & Bjørn Ingvaldsen	Cappelen Damm
Nye Makt og Menneske. 9 Geografi	LK06 (13)	2015	Petter Haagenen & Jon Strindhaug	Cappelen Damm
Nye Makt og Menneske. 8 Historie	LK06 (13)	2014	Bjørn Ingvaldsen & Ingunn Helene Kristensen	Cappelen Damm
Nye Makt og Menneske. 8 Samfunnskunnskap	LK06 (13)	2014	Tarjei Helland & Tone Aarre	Cappelen Damm
Nye Makt og Menneske. 8 Geografi	LK06 (13)	2014	Petter Haagenen & Jon Strindhaug	Cappelen Damm
Underveis. 10 Historie	Kunnskapsløftet 2006	2008	Harald Skjønberg	Gyldendal
Underveis. 10 Geografi	LK06	2008	Jon Birkenes & Unni Elisabeth Solberg Østensen	Gyldendal
Matriks. 10 Historie	LK06	2008	Ketil Knutsen & Synnøve Veinan Hellerud	Aschehoug

Matriks. 10 Samfunn	LK06	2008	Torgeir Holgersen & Ole G. Karlsen	Aschehoug
Matriks. 10 Geografi	LK06	2008	Torgeir Holgersen & Ole G. Karlsen	Aschehoug
Kosmos 10	LK06	2008	Jon Harald Nomedal & Ståle Bråthen	Fagbokforlaget
Matriks. 9 Historie	LK06	2007	Ketil Knutsen, Synnøve Veinan Hellerud & Sigrid Moen	Aschehoug
Matriks. 9 Samfunn	LK06	2007	Torgeir Holgersen & Ole G. Karlsen	Aschehoug
Matriks. 9 Geografi	LK06	2007	Torgeir Holgersen & Ole G. Karlsen	Aschehoug
Underveis. 9 Historie	LK06	2007	Harald Skjønberg	Gyldendal
Kosmos 9	LK06	2007	Jon Harald Nomedal & Ståle Bråthen	Fagbokforlaget
Underveis. 9 Geografi	LK06	2007	Jon Birkenes & Unni Elisabeth Solberg Østensen	Gyldendal
Kosmos 8	LK06	2006	Jon Harald Nomedal	Fagbokforlaget
Matriks. 8 Historie	LK06	2006	Synnøve Veinan Hellerud & Sigrid Moen	Aschehoug
Matriks. 8 Samfunn	LK06	2006	Torgeir Holgersen & Ole G. Karlsen	Aschehoug
Matriks. 8 Geografi	LK06	2006	Torgeir Holgersen & Ole G. Karlsen	Aschehoug
Underveis. Samfunnskunnskap 8-10	LK06	2006	Mary Merete Strand & Torill Strand	Gyldendal
Underveis. 8 Historie	LK06	2006	Harald Skjønberg	Gyldendal
Underveis. 8 Geografi	LK06	2006	Jon Birkenes & Unni Elisabeth Solberg Østensen	Gyldendal

Samfunn 8-10: Historie 10: Verden etter 1945	Reform 1997	1999	Asle Sveen & Svein Aastad	Cappelen
Samfunn 8-10: Samfunnskunnskap 10: Verdier og valg	L97	1999	Rolf Mikkelsen, Asle Sveen, Sissel Gråberg Vatn & Svein Aastad	Cappelen
Samfunn 8-10: Geografi 10: Verdens geografi	L97	1999	Jens Chr. Amundsen og Rolf Mikkelsen	Cappelen
Innblikk. 10 Historie	L97	1999	Erik Lund & Eivind Indresøvde	Aschehoug
Innblikk. 10 Samfunnskunnskap	L97	1999	Kari Blom & Stig Bjørshol	Aschehoug
Innblikk. 10 Geografi	L97	1999	Ole G. Karlsen	Aschehoug
Samfunn 8-10: Samfunnskunnskap 9: Det norske samfunnet	L97	1998	Rolf Mikkelsen, Asle Sveen, Sissel Gråberg Vatn & Svein Aastad	Cappelen
Innblikk. 9 Historie	L97	1998	Erik Lund	Aschehoug
Innblikk. 9 Samfunnskunnskap	L97	1998	Kari Blom, Ingrid Vennerød & Stig Bjørshol	Aschehoug
Innblikk. 9 Geografi	L97	1998	Ole G. Karlsen	Aschehoug
Samfunn 8-10: Samfunnskunnskap: Ungdom og samfunn	L97	1997	Rolf Mikkelsen, Asle Sveen, Sissel Gråberg Vatn & Svein Aastad	Cappelen
Samfunn 8-10: Historie 8: Revolusjoner og nasjonalisme	L97	1997	Asle Sveen & Svein Aastad	Cappelen
Samfunn 8-10: Historie 9: Verdenskrigenes tid	L97	1997	Asle Sveen & Svein Aastad	Cappelen
Grep om samfunn 8	L97	1997	Andreas Hompland & Ragnhild Lager	Det Norske Samlaget
Grep om historie 8	L97	1997	Harald Hansejordet	Det Norske Samlaget

Grep om geografi 8	L97	1997	Knut Dolve & Harald Hansejordet	Det Norske Samlaget
Innblikk. 8 Historie	L97	1997	Erik Lund	Aschehoug
Innblikk. 8 Samfunnskunnskap	L97	1997	Kari Blom, Jonas Christophersen & Ingrid Vennerød	Aschehoug
Innblikk. 8 Geografi	L97	1997	Ole G. Karlsen	Aschehoug
Samfunn 7-9: Samfunnskunnskap 3: Ung i verden	Mønsterplanen 1987. Revidert av M74	1989	Jens Amundsen, Rolf Mikkelsen, Asle Sveen, Sissel Gråberg Vatn & Svein Aastad	Cappelen
Samfunn 7-9: Historie 3: Inn i atomalderen	M87	1989	Asle Sveen & Svein Aastad	Cappelen
Samfunn 7-9: Geografi 3: En delt verden	M87	1989	Jens Amundsen & Rolf Mikkelsen	Cappelen
Samfunn 7-9: Geografi 2: Mennesket og ressursene	M87	1988	Jens Amundsen & Rolf Mikkelsen	Cappelen
Samfunn 7-9: Historie 2: Maskiner og maktkamp	M87	1988	Asle Sveen & Svein Aastad	Cappelen
Samfunn 7-9: Samfunnskunnskap 2: Ung i Norge	M87	1988	Jens Amundsen, Rolf Mikkelsen, Asle Sveen, Sissel Gråberg Vatn & Svein Aastad	Cappelen
Samfunn 7-9: Historie 1: Verden før industrisamfunnet	M87	1987	Asle Sveen & Svein Aastad	Cappelen
Samfunn 7-9: Geografi 1: Naturen og mennesket	M87	1987	Jens Amundsen & Rolf Mikkelsen	Cappelen
Samfunn 7-9: Samfunnskunnskap	M87	1987	Jens Amundsen,	Cappelen

1: Ungdom og samfunn			Rolf Mikkelsen, Asle Sveen & Svein Aastad	
Geografi 2 for ungdomsskolen: 8. skoleår	Mønsterplanen 1974	1977	Sjur Bø & Thorleif Storaas	Cappelen
Global – Geografi for ungdomsskolen. Emnebok: Truede minoriteter	M74	1977	Alf Isak Keskitalo, Nils Jernsletten, Harald Beyer Broch & Arne Martin Klausen	Gyldendal
SOL-serien: Geografi 3: Grunnbok for 9. skoleåret	M74	1976	Paul B. Figved, Kåre Fossum & Per Arrestad	Cappelen
SOL-serien: Historie 3: Grunnbok for 9. skoleåret	M74	1976	Paul B. Figved, Kåre Fossum & Per Arrestad	Cappelen
SOL-serien: Samfunnskunnskap 3: Grunnbok for 9. skoleåret	M74	1976	Paul B. Figved, Kåre Fossum & Per Arrestad	Cappelen
Global – Geografi og historie for ungdomsskolen. Regionsbok: Norden	M74	1976	Svein Tornås	Gyldendal
Global – Geografi for ungdomsskolen. Regionsbok: India og landene omkring	M74	1975	Arne Martin Klausen	Gyldendal
Geografi 1 for ungdomsskolen: 7. skoleår	M74	1974	Sjur Bø & Thorleif Storaas	Cappelen
Global – Geografi for ungdomsskolen. Emnebok: Jordkloden	M74	1974	Jan Jonason & Erik Magnusson	Gyldendal
Global – Geografi for ungdomsskolen. Regionsbok: Vest-Europa og USA	M74	1974	Fritz Nilsen	Gyldendal
Global – Geografi for ungdomsskolen. Regionsbok: Latin-Amerika	M74	1973	Sven Wernström	Gyldendal

Global – Geografi for ungdomsskolen. Regionsbok: Afrika	M74	1973	Tore Linné Eriksen	Gyldendal
Folk og samfunn: før og nå. 9. skoleår	Normalplanen 1939	1970	Chr. A. R. Christensen, Arthur Gjermundsen & Haakon Holmboe	Gyldendal
Historie for 8.-9. skoleår i folkeskolen	N39	1969	Axel Coldevin	Aschehoug
Geografi 9: for ungdomsskolens 9. skoleår	N39	1969	Gunnar Jenshus	Damm
Folk og samfunn: før og nå. 8. skoleår	N39	1969	Chr. A. R. Christensen, Arthur Gjermundsen & Haakon Holmboe	Gyldendal
Geografi 2 for ungdomsskolen: 8. skoleår	N39	1969	Sjur Bø og Thorleif Storaas	Cappelen
Folk og samfunn: før og nå. 7. skoleår	N39	1968	Thorleif Øisang	Gyldendal
Geografi 8: for ungdomsskolens 8. klasse	N39	1968	Gunnar Jenshus	Damm
Geografi 7: for ungdomsskolens 7. klasse	N39	1967	Gunnar Jenshus	Damm
Geografi 1 for ungdomsskolen: 7. skoleår	N39	1967	Sjur Bø & Thorleif Storaas	Cappelen
Geografi 3 for ungdomsskolen: 9. skoleår	N39	1966	Sjur Bø og Thorleif Storaas	Cappelen
Historie for ungdomsskolen. 9. skoleåret	N39	1966	Jon Hilmo & Asbjørn Øverås	Aschehoug
Historie for 7.-9. skoleår i den niårige folkeskolen	N39	1965	Axel Coldevin	Aschehoug
Fedrelandet og verda: Norsk og allmenn historie for ungdomsskolen.	N39	1965	Aksel Skretting	Olaf Norlis Forlag

Historie for ungdomsskolen. 7. skoleåret.	N39	1964	Jon Hilmo & Asbjørn Øverås	Aschehoug
---	-----	------	----------------------------	-----------